

T.C.
MARMARA ÜNİVERSİTESİ
GÜZEL SANATLAR ENSTİTÜSÜ
FİLM TASARIMI ANASANAT DALI

**BELGESEL SİNEMADA İŞÇİ SINIFI
İŞ VE EMEK FİMLERİ BAĞLAMINDA İŞÇİ SINIFI ANLATILARI**

Sanatta Yeterlik Tezi

ÖZGÜR EVREN ARIK

İstanbul, 2016

T.C.
MARMARA ÜNİVERSİTESİ
GÜZEL SANATLAR ENSTİTÜSÜ
FİLM TASARIMI ANASANAT DALI

**BELGESEL SİNEMADA İŞÇİ SINIFI
İŞ VE EMEK FİMLERİ BAĞLAMINDA İŞÇİ SINIFI ANLATILARI**

Sanatta Yeterlik Tezi

ÖZGÜR EVREN ARIK

Danışman: PROF. DR. SABRİ ÖZAYDIN

İstanbul, 2016

T.C.
MARMARA ÜNİVERSİTESİ
Güzel Sanatlar Enstitüsü

SANATTA YETERLİK TEZ ONAYI

ÖĞRENCİNİN

Adı ve Soyadı : ÖZGÜR EVREN ARIK

Anasanat Dalı : FİLM TASARIMI

Tezin Adı **BELGESEL SİNEMADA İŞÇİ SINIFI / BELGESEL SİNEMADA İŞ VE EMEK FİMLERİ BAĞLAMINDA İŞÇİ SINIFI ANLATILARI** 22/06/2016 tarihinde yapılan savunma sınavında başarılı bulunan tez; kapsam, nitelik ve şekil yönünden **Sanatta Yeterlik** tezi olarak kabul edilmiştir.

Danışman	Kurumu	İmza
Prof.Sabri ÖZAYDIN	İst.Kemberburgaz Üniv.	
Asıl Jüri Üyeleri		
Prof.Dr.Burak BUYAN	Beykent Üniv.G.S.F	
Prof.Dr.Bülent ERÇETİN	Marmara Üniversitesi G.S.F	
Doç.Dr.C.Oktay YALIN	Beykent Üniv. G.S.F	
Yrd.Doç.Nigar ÇAPAN KAVRUK	Marmara Üniversitesi G.S.F	
Yedek Jüri Üyeleri		
Prof.Semir ASLANYÜREK	Marmara Üniversitesi G.S.F	
Doç.Dr.Bengisu BAYRAK	Nişantaşı Üniv.Sanat Tas.Fak.	
Doç.Dr.Cem Kağan UZUNÖZ	İstanbul Aydın Üniv.İletişim Fak.	

Yukarıdaki jüri kararı Enstitü Yönetim Kurulu'nun 22.10.2016 tarih ve XXII-6... sayılı kararı ile onaylanmıştır.

ÖZ

Batı uygarlığının 19. Yüzyıldan itibaren yarattığı rekabete dayalı yeni üretim anlayışı küresel ölçekte “efendi-köle” ilişkisi yaratmış olmaktadır. Bu diyalektik ilişkinin ve emek-sermaye çelişkisinin doğası, her yerde aynıdır. Bu açıdan bakıldığında Marks’ın emek ve sermaye için yaptığı açıklamalarının, dünyanın herhangi başka bir yerinde de emek ve sermayenin doğasını yansıttığı öne sürülebilir. Ancak aynı olmayan başka bir boyut vardır: Sermayenin sanayi kapitalizmi olarak belirmesiyle birlikte dünya merkez ve çevre ülke olarak iki bölüme de ayrılmıştır. Merkez ülkelerde, yani metropollerde uygulanan para politikaları etkisini en çok, metropollerin pazar olarak gördüğü çevre ülkelerde hissettirir. Londra’nın, Washington’un, Berlin’in, Paris’in sermayeye ilişkin aldığı kararlar günümüz dünyasında kendisini Bangkok’da, Kuala Lumpur’da, Caracas’ta, Monrovia’da veyahut Ankara’da hissettirir. Bu açıdan bu dönem, yeni bir Ortaçağ, hatta adeta güncellenmiş bir feodalizm dönemidir; etkilerini küresel boyutta hissettirir ve yıkımları da küresel boyuttadır.

Bunun sonuçları ise, 80’li yıllardan itibaren küresel ölçekteki neo-liberal politikaların Türkiye’deki icrası döneminde ortaya çıkan yeni tip insandan; 2000’li yıllardan itibaren beliren Yeni Türkiye yaratma çabası ile gelişen insan tipine kadar genel olarak hep aynı olacaktır: Merkez ülkelerin sermayesini daha da arttırmak için çalışıp duran bir ülke dolusu insan... Özellikle de bu bağlamda hizmet sektöründe çalışan ve sınıfsal kimliklerinden uzaklaştırıldığı oranda kendisine sunulan tüketim olanaklarıyla sınırlı bir “özgürlük” alanı içine hapsolan beyaz yakalı işçiler...

Bu tez kapsamında hazırladığımız “Meçhul” isimli filmimiz de, “beyaz yakalı” karakterlerin dünyasına bakan bir belgesel - kurmaca harmanı olarak tasarlandı. Film içindeki karakterler ve anlatılar, gerçek olay ve kişilerden yola çıkarak geliştirildi. Sıklıkla gerçek kişi ve olaylara doğrudan atıflar yapıldı. Karakterler “beyaz yakalı” tasvirini belirginleştirecek netlikte geliştirildi. Ancak, tercih edilen belgesel üslubu gereği karakterlerin karikatürize edilmemesine özen gösterildi. Diğer taraftan, olayın gelişiminin “fantastik” yönü doğal ve olağan bir akış içinde verilmeye çalışıldı.

ABSTARCT

What the problem competitive production concept of western civilization poses since 19th century, is creating a master-slave system in a global manner. The nature of this dialectic relation and labor-capital conflict is always identical anywhere on the earth. This means that Marx's statements and explanations on labor-capital conflict express the nature of this conflict anywhere on the earth too. But there is still another aspect that described as non-identical. When the capital turned into the industrial capitalism, the world divided into two sections as center and the periphery. Effects of the monetary policies of the center have an impact mostly upon the cities that seen as market places by the center-capitalists. The administrative decisions on economy or politics taken in for instance London, Washington, Berlin, mainly and directly felt their effects in Bangkok, in Kuala-Lumpur, in Caracas or in Ankara. This new era is easily corresponded as an updated Medieval Ages that we feel its ravages globally unlike the first one.

Consequences are impeccably similar since the 80's neoliberal policies and further the efforts to form a new human type of 2000's under this circumstances. Millions of people sweating blood to enhance the capital of the center-capitalist countries, more particularly white-collars working in the service-industry that free from “class-consciousness” and just feel themselves free in their cages of consumption possibilities.

As a kind of blend of fiction and documentary genres, our movie “Meçhul” is trying to look up the white-collar workers within this framework. Characters and plots are adopted mostly from the real life and characters and considered attributively. But principally being stood aloof from “caricaturing” of the characters by the reason of chosen documentary style. On the other hand, the “fantastic” aspects of the plot is underlaid naturally within the course of the story.

İÇİNDEKİLER

	Sayfa No.
ÖZ.....	i
ABSTRACT.....	ii
İÇİNDEKİLER.....	iii
1. GİRİŞ.....	1
2. EMEK KAVRAMI, YÖNETİM SORUNU VE BEYAZ YAKALILARIN ORTAYA ÇIKIŞI	
2.1 EMEK KAVRAMI	5
2.2 YÖNETİM SORUNU	9
2.3 BÜRO İŞÇİLİĞİNİN ORTAYA ÇIKIŞI	11
2.4 BÜRO İŞLERİNİN DENETİM ALTINA ALINMASI	13
3. SERMAYE KAVRAMI, DÖNÜŞÜMÜ VE DÖNÜŞTÜRÜCÜ GÜCÜ	
3.1. SERMAYENİN DÖNÜŞÜMÜ	18
3.2. SERMAYENİN DÖNÜŞTÜRÜCÜ GÜCÜ	21
4. TEORİK ÇERÇEVE	28
5. SONUÇ	33
6. EKLER	36
EK 1. “MEÇHUL” İSİMLİ KURMACA/BELGESEL FİLMİN ÖYKÜSÜ	37
EK 2. FİLMİN SENARYOSU	51
EK 3. FİLMİN BÜTÇESİ	95
EK 4. FİLM EKİBİ.....	99
EK 5. SET FOTOĞRAFLARI.....	102

EK 6.FİLME AİT GÖRSELLER.....	104
KAYNAKÇA	115

1.GİRİŞ

Kimi zaman dünya edebiyatında saygın bir yer edinmiş bir eseri okuduktan sonra bu eserin neden büyük olarak algılandığı okuyucu tarafından merak edilebilir. Örneğin, *Seksen Günde Devri Alem* neden önemli bir eserdir? Onun önemi sadece çok satan kitaplar içinde yer almasından mı kaynaklanır? Peki ama çok satma bir eserin büyüklüğünü belirleyici yegâne unsur ise Baudelaire'inin *Kötülük Çiçekleri* ya da Edgar Allan Poe'nun hikâyeleri neden bu kadar önemlidir? Bu soruların farklı kişilerce farklı cevapları bulunabilir; ancak adı geçen bu eserler ve onlarla aynı dönemde yazılmış olan daha pek çok farklı eserin ortak bir noktası vardır: Yazıldıkları dönemin tüm değişen değerlerini bizlere göstermektedirler.

Tabi ki sorduğumuz bu sorunun tarihsel bir çerçevesinin bulunması gerek. Yukarıdaki örneklerden de anlaşıldığı üzere “bir eserin büyüklüğünü” sorgularken aklımızda var olan zaman dilimi 19. Yüzyıl ve mekân ise Avrupa olmaktadır. Batılı zihinler için bu kadar önem taşıyan bu eserler dönemin tüm akıl almaz değişikliklerini günümüze kadar bir kurmaca içinde yansıtmışlardır. Bu eserlerin dönemi artık sokak lambalarının gaz ile çalışmaya başladığı, fayton yerine trenli yolculukların başladığı, kadınların toplumsal konumlarında kimi değişikliklerin gözlemlendiği, kısacası insana ilişkin her türlü eylemin olumlu ya da olumsuz olarak dönüşüme uğradığı bir dönemdir. Olumlu ya da olumsuz denilmesindeki maksat, yine aynı dönemde ortaya çıkan suç ve suçlu profilindeki farklılaşmadır; bu dönem artık sadece haz için cinayetlerin işlendiği, suçun doğasının daha karmaşık bir hale geldiği bir dönemdir. Belki insan bedeni sanayi devriminin kazandırdığı yeni imkânlarla seksen günde dünyanın çevresini dolaşacak kadar hız kazanmış olabilir ancak yine bu insan aynı zamanda Karın Deşen Jack'lerin şehrinde de yaşadığının farkındadır. İnsan eylemlerinde meydana gelen tüm bu dönüşümlerin tahlilleri dönem içinde yazılmış kitaplarda yapılmış ve en büyük eleştirmen olan zaman aracılığıyla da kitaplardan bazıları kendilerini “seçkin eserler” sınıfında bulmuşlardır.

Bu anlamıyla, köklü toplumsal dönüşümlerin yaşadığı dönemlerde yazılmış edebi ve felsefi eserlerin, dönüşümün ruhunu iyi kavraması ve yansıtmasıyla “büyük” sayılabileceği sonucuna varılabilir. 19. Yüzyıl sadece Avrupa için değil tüm dünya için çok önemli bir yüzyıldır; bu dönem sermayenin birikip sanayi kapitalizmini doğurduğu dönemdir. Altyapısal ilişkiler, mekânın gelişimiyle dönüşünce, üstyapının da aynı kalabilmesi mümkün değildir;

üstyapının ise sorunsuz dönüşebilmesi imkansızdır. İşte bu sorunlar Baudelaire'in, Poe'nu Marks'ın eserlerinden taşıyıp gelmiş ve yaşadıkları dönemi incelikli ve kapsamlı yansıtan bu kişiler, eserleri gibi, "seçkinler" payesini almıştır.

O halde yukarıda sorulan soruyu biraz daha soyutlayarak düşünmeye çalışalım: Toplumsal dönüşümlerin temeli nedir? Bizce Marks en net cevabı vermektedir: Altyapısal dönüşüm toplumsal dönüşümün de temelidir. Yani üretim biçimindeki değişim toplumsal değişimin de temelini oluşturmaktadır. Üretim biçimim, örneğin, tarımdan sanayiye dönüşürse hayatım da toptan değişmektedir. Bu anlamda, el çapası bizi feodal döneme taşır, dönen büyük çarklar ise bizi ilk dönem sanayi toplumuna götürür. Her iki toplumun da kendi içinde farklı dinamikleri vardır, farklı dünya görüşleri söz konusudur, farklı *weltanschauung*lar üretir. Birincisi bir adamı sekiz yaşındaki bir kız çocuğunu öldürüp toprağa gömdüren Cahiliye Adamı yapabilir, ikincisi ise aynı adamı, daha ucuza çalıştığı için kız çocuğunu fabrikasında işçi yapan Sermayedar edebilir.

19. yüzyılın Avrupa'sında yaşanan ve başlarda ulusal sermaye olarak beliren bu süreç günümüzde ise ulusal sınırların çok ötesine geçmiş ve küresel bir nitelik kazanmıştır. Ne var ki, şimdiki zamanda yaşanan olayları tarihsel bağlarından koparmadan diyalektik süreç içinde incelemek gerekir. Bu nedenle şimdiki anlamamız için şimdiki doğuran geçmişi diyalektik bir bakışla ele almak doğruya en yakın sonuçları verecektir.

Tam da bu nedenle sanatta yeterlilik çalışmasına şimdiki zamanın en büyük sorununa, emek ve sermaye çelişkisine, odaklanarak başlanacaktır. Bu anlamda ilk bölüm emek kavramının ne olduğu açıklanarak şekillendirilmiştir. Bu kavramın hayvansal içgüdülerden farkı belirtilerek insani emeğin en önemli özelliklerinin genel bir çerçevesi verilmeye çalışılacaktır. Öncelikle emek ile bireyin birbirinden ayrılamadığı vurgulanacaktır; emek insanın özündedir ve bu öz insandan ayrılamamaktadır. Bununla birlikte hayvanın içgüdüsel davranışlarından farklı olarak, insan emeği sonsuz çeşitlilikte varyasyon içermektedir; insani emek yaratıcıdır. İşte üretim biçiminde sanayi kapitalizmi seviyesine gelindiğinde sermayedarın varlığını sürdürmek için muhtaç olduğu emek bu sonsuz çeşitlilikteki emektir.

İnsan, emeğini kiralayamaz ya da satışa çıkaramaz ama emek gücünü kiralanabilir. Sermayedar için ise bu emek gücü ne kadar ucuza mal edilirse ve ne kadar etkin kullanılırsa kâr oranı da o kadar fazla olacaktır. Tarihsel süreç bu durumu bizlere göstermiştir de. Ancak

zamanla sermayedarın kurduğu fabrikada çalışan işçilerin ürettiği metalar sermayedara o denli kârlar kazandırmıştır ki, sırf kazanılan paranın kontrolünün ve denetiminin gerçekleştirilebilmesi için bile ayrı bir işçi grubu istihdam edilmesi gerekmiştir. Üstelik sadece para trafiğinin kontrolü değil aynı zamanda ürünün dolaşımı, pazarlanması, piyasa ihtiyaçlarının tayini için de yeni tür bir işçiye ihtiyaç doğmuştur. Bu yeni tür işçinin çalışma yeri üretim bandı değil bürolardır ve bu işçiler üretim bandında çalışan işçiyle kıyaslandığında daha incelikli işlere yatkın olmak zorundadırlar; bu durum ise daha iyi eğitim demektir. Ancak bu yeni işçi türünün belirmesi yeni tür bir denetim mekanizmasının da geliştirilmesini şart koşmuştur. Bu konular yine birinci bölümde incelenmektedir.

İkinci bölümde ise sermaye konusuna odaklanılmaktadır. Bu bölümün ilk alt başlığında sermayenin dönüşümü açıklanmıştır. Her ne kadar yaşayabilmek için emeğe muhtaç olsa da, sermaye doğası gereği emek ile çelişki içindedir; çünkü durgun sermaye yoktur ya büyüyecek ya da yok olacaktır. Bu durumda büyüme isteyen sermaye her hâl ve kârda emek gücünü sömürmek zorunda olacaktır. Bunlara ek olarak, sermayenin Avrupa'yı kökten değiştirdiği de bir gerçektir. Bu değişim olumlu ve olumsuz yönleri sahiptir. Olumludur çünkü sermayenin büyümesi aynı zamanda kıtaların birbirine bağlanması, telgraf hatlarının, telefon tellerinin çekilmesi anlamına da gelmektedir. Olumsuzdur çünkü sermaye Avrupa'da büyüme adına dünyanın diğer tüm bölgelerinde büyük bir yıkıma sebep olmuştur. Bu ve benzeri konular ikinci bölüm altında detaylandırılmıştır.

Üçüncü bölümde ise teorik çerçeve yer almaktadır. Bu bölüm içinde Andre Gunder Frank'in merkez-çevre ülkeleri ilişkisine ilişkin beş hipotezine yer verilmiş ve bu hipotezlerin günümüz Türkiye'sini anlamamızdaki önemi vurgulanmıştır. Bu hipotezler şöyle sıralanabilir: 1) Bir çevre ülkenin büyük şehirlerinin gelişimi onların merkez ülke ile kurduğu uydu ilişkisi ile kısıtlıdır. 2) Çevre ülke konumundaki bir ülke en büyük ekonomik ve endüstriyel gelişimini, sadece merkez ülkelerle olan bağı en gevşek seviyede olduğu durumlarda gerçekleştirebilir. 3) Bir ülkedeki şu anda en geri kalmış ve feodal gözüken bir bölge geçmişte merkez ülkelerle en yakın ilişkileri geliştirmiş bölgedir. 4) Plantasyonlar olarak beliren çalışma alanları –Latin Amerika'daki ifadesiyle latifundiyalar- dünya pazarındaki artan talepleri karşılamak, sermayeyi büyütmek ve üretim maliyetlerini azaltmak için oluşturulmuştur 5) Sermaye, geçmiş yüzyıllarda bu maden ve toprak zenginlikleri açısından zengin bölgelerin kaynaklarını tükettikten sonra verimsizleşen bölgelere tek ürün yetiştirme

politikalarına dayalı plantasyonlar (latifundiya) şeklinde yeniden girmiştir. Yarı feodal bir görünüm sergileyen latifundiyalar çoğunlukla maden veya tarım bölgelerinde kurulmuşlardır.

Giriş bölümünün başında sorulan “bir eserin büyüklüğünü ne belirler?” sorusuna geri dönülecek olursa “yazıldığı dönemin tüm değişen değerlerini bizlere göstermek” cevabının yine de tam anlamıyla yeterli olmadığını düşünmekteyiz. Çünkü önemli eserler sadece döneme ayna tutmaz, aynı zamanda o dönemin sorunlarına çözümler bulmaya çalışır. Ancak belki de bu da tek başına yeterli değildir: Bir eserin büyüklüğü sorulara cevap verdikten sonra verdiği cevaplardan çok daha fazla sayıda soruyu gündeme taşımasında yatmaktadır. Bu yeni soruların sorulması ve cevaplanması ise ancak “emek” ile mümkün olacaktır; sonsuza kadar giden bu süreç aynı zamanda insanlığın da gelişim süreci demektir.

2. EMEK KAVRAMI, YÖNETİM SORUNU VE BEYAZ YAKALILARIN ORTAYA ÇIKIŞI

2.1. EMEK KAVRAMI

Hayvanlar ve onun en gelişmiş hali olan insan hayatta kalabilmek için doğayı işlemek zorundadır. Her canlı yaşamak için uygun ortama sahip olmak zorunda olduğu gibi aynı zamanda yemek ve barınak gibi varlığını sürdürmek için doğanın ona verdiklerini bilinçli ya da bilinçsiz işlemesi gerekir. Buradaki “bilinçli” / “bilinçsiz” ayrımı temelde insan ile hayvan arasındaki farkı da belirler. Örneğin, bir Afrika karıncası metrelerce yükseklikte bacaları andıran yuva girişleri inşa eder. On binlerce karıncanın bir arada yaşadığı yuvalar incelenecek olursa son derece karmaşık tünellerden oluştuğu görülecektir. Bir örümceğin ördüğü ağ insanları hayrete düşürecek kadar karmaşık ve işlevseldir. Ne var ki, hayvanların bu içgüdüye dayalı olarak doğayı şekillendirmeleri ile insanların doğayı işlemesi arasındaki ayrım hayvanların söz konusu eylemleri milyonlarca yıldır hep aynı şekilde yapmaları ve hiç değiştirmemeleridir. Bu eylemler öğrenilmiş değildir; kendi kodlarında mevcuttur. İnsanoğlu ise kendi kodunda var olan mükemmelleştirme eğilimi ile birlikte her yaptığını bir sonraki aşamada daha iyiye taşımak ister (Rousseau, 2009, s.7). Hayvanla insan arasındaki bir başka farklılık ise hayvanların “eserlerini” üretmeden önce onu zihinlerinde canlandırmamalarıdır. Marks’ın ifadeleriyle:

Şimdi burada bize basitçe hayvaninkini anımsatan ilkel içgüdüsel emek biçimlerini ele almıyoruz. Emeğin onu tam anlamıyla insani bir form olarak damgalayan biçim altında bulunduğunu varsayıyoruz. Örümcek dokumacınıninkini andıran işlemler yürütür ya da arı da peteklerini yaparken çoğu mimarı utandırır. En kötü mimarı, en iyi arıdan arındıran nitelik, mimarın binasını gerçekten yükseltmeden önce onu kendi imgeleminde yükseltmesidir. Her emek sürecinin sonunda, daha ilk başından itibaren emekçinin imgeleminde var olan bir sonuca ulaşırız. Emekçi sadece üzerinde çalıştığı malzemenin biçimini değiştirmekle kalmaz, aynı zamanda kendi *modus operandi*’si hakkında kurallar oluşturan ve kendi kendisinin de kendi iradesiyle tabi olduğu, kendisine ait bir hedefi de idrak eder (1997, s. 343).

Bu anlamda, insan emeğini hayvan emeğinden ayıran en güçlü ayrım insanınkinin bilinçli ve amaçlı, hayvanınkinin ise içgüdüsel olmasıdır. İçgüdüsel eylemler görece esnek

olmayan bir yapıdadır. Braverman'ın verdiği örnekle belirtecek olursak bir tırtıl kozasının yarısını tamamladıktan sonra onu imha edecek olsak, buna hiç aldırmadan kozanın geri kalanını örmeye devam edecektir (2008, s.72). Buna tezat oluşturacak şekilde insan emek sürecinin başında kavramsal düşünce ile işe koyulur; bağımsız bir insanın emeği içgüdünün kısıtlayıcı etkisinde değildir ve sonsuz esneklik içerir. Bu açıdan bakıldığında kısaca “insanın yarattığı her şey” olarak tanımlanabilen kültür daha geniş bir açıdan bakıldığında insanın sahip olduğu kavramsal düşünme yeteneğinin sonucudur.

Bunlara ek olarak Marks yukarıda çizilen tabloyu tek boyutluluğundan kurtararak insan emeğinin ikinci boyutuna da işaret eder. İnsan, bilinçli ve amaçlı bir eylem olan emeğiyle birlikte sadece doğayı değiştirmekle kalmaz aynı zamanda kendini de değiştirir (1997, s.342). Böylelikle insan-doğa arasındaki bu türden bir ilişkide karşılıklı etkileşim oluşur; insan sadece alet yaparak kültürünü evrimleştirmemiş, üretilen alet de insanın biyolojik ve kültürel yapılarını bir evrime sokmuştur. İçgüdülerinden alabildiğine bağımsız, sonsuz çeşitliliğe dayanan insan emeği, ayrıca kavram ile uygulama arasında da bir farklılık ortaya koymuştur. Örneğin, durmaksızın çukur kazan bir köstebek, içgüdüsel olarak yaptığı bu eylemi bir başka köstebeğe devredemez. Ancak insan söz konusu olduğunda kavram ile uygulama farklılık gösterebilir; bir insan tarafından kavranan, tasavvur edilen bir proje başkası tarafından uygulanabilir. Demek ki, insan emeğinin hayvandan ayrıldığı bir diğer nokta da kavrama ve uygulamanın parçalanabilirliğidir. Bir arı kendi zihnindeki petek kavramını başka arıların petek yapabilme yetenekleri üzerinden gerçekleştiremez ama bir fabrikatör bir ayakkabı kavramını işçiler üzerinden maddeleştirebilir. Yine aynı fabrikatör için belli bir zaman diliminde kendi yararına kullandığı insan emeğinin gücü ise, kağınyı çeken öküz, yük taşıyan at veya sürüsüne sahip çıkan köpek gibi sadece bir üretim faktörüdür. Bu durumda, çalışmamızda üzerinde durulan emek büyük harflerle EMEK değil, kapitalist üretim ilişkisi içindeki emektir.

Kapitalist üretim biçiminin diğer üretimlerden farkı emek gücünü alıp satabilmesidir (Braverman, 2008, s.77). Braverman için bunun oluşabilmesi için üç şartın yerine gelmesi gerekmektedir: Öncelikle işçilerin emeklerini gerçekleştirdikleri araçlardan koparılması gerekmektedir. Bu durumda işçi üretim araçlarını kendi elinde bulunduran kişilere kendi emeğini satmak zorunda kalacaktır. İkinci olarak işçi serflik ve kölelik gibi yasal kısıtlamalardan özgürleşmiş olmalıdırlar ve son olarak da işçinin istihdamının esas amacı

sermayeyi büyötmektir. Bunlar gerçekleştikten sonra işveren ile emek g¼c¼n¼ satışa çıkarmış işçi arasında bir s¼zleřme imzalanır. Braverman bu s¼reci şöyle açıklamaktadır (2008, s.77)

Bu gör¼ng¼n¼n tarihsel niteliğini belirlemek önemlidir. Emek g¼c¼n¼n alımı ve satımı antik çağlardan beri mevcutken, Avrupa’da kayda değer bir ücretli işçiler sınıfı on dörd¼nc¼ y¼zyıla kadar oluşmaya başlamamıştı; sanayi kapitalizminin (yani, basit bir biçimde önceki üretim biçimlerinin artık *m¼badele eden* tüccar kapitalizmi karşısında, metaların kapitalist temelde *üretiminin*) on sekizinci y¼zyıldaki yükselişine kadar da sayısal bir öneme sahip olmadı. Ücretli işçiler sınıfı bir y¼zyıldan biraz daha uzun bir süredir ve yalnızca birkaç ülkede sayısal bir önem taşıır bir hale gelmiştir. Amerika Birleşik Devletleri’nde, on dokuzuncu y¼zyılın erken dönemlerinde, belki de nüfusun beşte dörd¼ serbest çalışıyordu. Bu oran 1870’le birlikte yaklaşık üçte bire ve 1940’la birlikte de ancak beşte bire düştü (..)

Hiçbir alışan kendi emek g¼c¼n¼ bir başkasına satmak istemeyecektir. Bu durum ancak toplumsal koşulların baskısıyla gerçekleşir. Diğer taraftan ise kapitalist üretim aşamasındaki işveren, sermayesinin bir bölüm¼ emek g¼c¼n¼ satın almak için harcamak zorundadır. Bu zorunluluğun temelinde yatan unsur ise sermayeyi daha da büyötmektir. Emek g¼c¼n¼n satın alınmasıyla birlikte emek s¼reci özel sermayenin büyüt¼lmesi amacına hizmet eder.

Emek devredilemez niteliktedir. Nasıl ki, bir başkası için nefes alamıyorsak ya da arkadaşımızın karnı doysun diye yemek yiyemiyorsak, emek de bizden ayrılamaz niteliktedir; kendi emeğimi devredemem. Çalışma yeteneği işçide saklı kalır (Braaverman, 2008, s.78). Marx, her ne kadar işçi emeğini kapitaliste satıyormuş gibi gözükse de bunun yalnızca gör¼nt¼den ibaret olduğunu vurgular; “gerçekte kapitaliste para karşılığında sattıkları, onların *iřg¼c¼d¼r* [emekg¼c¼]. Bu iřg¼c¼n¼ kapitalist, bir günl¼ęüne, bir haftalığına, bir aylığına vb. satın alır” (Marks, 1999, s.25). Kapitalist üretim yapısında söz konusu olan *emek g¼c¼n¼n* belli bir süreliğine sermayedara kiralanmasıdır. Hayvan eylemleri içęd¼sel olduğu için kısıtlı olduğu belirtilmişti. Bu nedenle, atı evcilleştirip onu kendi çıkarları için kullanan insan, içęd¼sel hayvan eyleminin dar kalıpları içinde hayvandan faydalanabilir. Ancak insan emek g¼c¼n¼ belli bir süreliğine satın alan sermayedar için durum farklıdır çünkü insan emeği sonsuz eşitliliktedir. Satın alınan emek g¼c¼n¼n bu sonsuz çeşitliliği ise kapitalist üretim biçiminin can kaynağıdır. İnsan emeğinin devinimi çok hızlı olduğundan neredeyse t¼kettięinden daha fazlasını üretir. Bu ise “artı emek” demektir. İnsanın artık emek

üretebilmesi ise sermayedarın bakış açısından kendi kurduğu düzenin işleme ve sermayesini daha da büyütmesi için hayati öneme sahiptir. Kapitalist artık emekten azami faydalanabilmek için mümkün olduğunca işçiyi çalıştırır. Sanayi kapitalizminin ilk dönemlerindeki uzun çalışma saatleri bunun bir örneğidir. Ancak bununla da iş bitmemektedir; fabrika işçisinin belli bir sürede azami emek gücü elde edebilmesi için gerekli bütün çevresel ve psikolojik düzenlemeler yapılmalıdır. Fordizm ve Taylorizm gibi tekniklerin gelişmesi de belli bir miktarda azami emek gücü üretiminin gelişkin yöntemleri olarak görülebilir. Bu ve benzeri teknikler ile kapitalist için mümkün olan en büyük kâr ortaya çıkarılmaya çalışılmaktadır. Emek sürecinde hakim olan ve emek gücünü satın alan kapitalist üretimin yabancılaşmayı nasıl doğurduğunu Braverman şu cümlelerle özetler (2008, s.81):

Emek güçlerini başkasına satmak zorunda bırakılan işçiler, aynı zamanda, artık kendilerinden “yabancılaşmış” olan emek sürecine dair alâkalarından da feragat ederler. *Emek süreci kapitalistin sorumluluğu halini almıştır.* Bu uzlaşmaz şekilde çelişkili üretim ilişkileri düzeneği içinde, kapitalistin satın almış olduğu emek gücünün “tam yararını” gerçekleştirme sorunu, bir yandan emek sürecinin kendi amaçları doğrultusunda yürütüldüğü kişilerin çıkarlarıyla, öte yandan onu sürdürenlerin sahip oldukları karşıt çıkarlar arasındaki gerilime maruz kalır.

Yani kapitalist binaları, malzemeleri, aletleri, makineleri vs. satın aldığı zaman, bunların emek süreci içindeki yerini kesin bir biçimde saptayabilir. Masrafların belli bir bölümünün her bir üretim birimine transfer edileceğini bilir ve muhasebe pratikleri bunları maliyetler ya da yıpranma payı biçiminde tahsis edebilir. Ama emek gücünü satın aldığı zaman, sonuç önceden ve kesin olarak, ne bu kadar belirli, ne de bu kadar kesin biçimde hesap edilebilir durumdadır. Bu da basit bir biçimde kapitalistin sermayesinin emek gücü için sarf edilmiş olan miktarının, üretim süreci içinde artan, “değişken” bölümü olması gerçeğinin ifadesidir; kapitalist için sorun bu artışın ne kadar büyük olacağıdır.

Bu durumda kapitalist açısından emek süreci üzerindeki denetimin işçinin ellerinden kendi ellerine geçmesi yaşamsal bir hal alır. Bu geçiş kendisini tarih içinde *üretim sürecinin* işçiden kapitaliste doğru *yavaş yavaş yabancılaşması* olarak ifade ederken; kapitalist açısından da kendisini *yönetim* sorunu olarak ifade eder.

2.2. YÖNETİM SORUNU

Avrupa'da üretim biçimindeki değişiklik ticaret kapitalizminden manüfaktür kapitalizmine doğru dönüştükçe ve son aşamada sanayi kapitalizmi evresine varınca bir yönetim sorunu baş göstermeye başladı. Sanayi kapitalizmi pek çok işçinin emek gücünün tek bir sermayedar tarafından satın alınması anlamına gelmekteydi. Bu, çok sayıdaki işçi tek bir çatı altında başkası için üretim yapmaya başlayınca, yeni yönetim biçimlerinin oluşması kaçınılmaz oldu. Daha önce kendi üretim araçlarıyla emek gücünü üreten işçinin, üretim araçları elinden alındığı için başkası için artık emek üretmeye başlaması sermayedar için bir başarıydı belki ama diyalektik bir biçimde bu başarı pek çok sorunu da doğurmaktaydı. İşçilerin koordinasyonu, belli bir zaman diliminde onlardan en yüksek miktarda verimlilik alınması, maaş ödemelerinin düzenli olması gibi üretim dışında olan ama üretimi etkileyen unsurlar değerlendirilmek zorundaydı.

Aslında emek gücünün devralınması yeni bir durum değildi. Yüzyıllar önce de bir başkasının emek gücünün devralınması tarihte görülmüş bir şeydir. Çin Seddi'nin kurulması, büyük köprülerin ya da piramitlerin inşası hep başkası adına kullanılan emek gücüne işaret eder. Roma İmparatorluğu döneminde silah üretim atölyelerinin işleyişinde kısıtlı da olsa bir işbölümü vardır; hatta Roma orduları kapitalist dönem uygulamalarının ilkel biçimini sergiler (Braverman, 2008, s.87). Burada sergilenmesi gereken ayırım şudur: Kapitalizm öncesi bu dönemlerde sermayenin büyümesi gibi bir amaç söz konusu değildir. Örneğin Adıyaman'daki Septimus Severus (Cendere) Köprüsü'nden tutun da Mısır piramitlerine veya Notre Dame Katedraline kadar uzanan irili ufaklı bütün eserlerin yapım amacı belli bir dönem içinde egemen olan tarafın gücünü sergilemekten başka bir şey değildir; sergilenen eserlerin özünde sermayeyi büyütme amacı yoktu. Sanayi kapitalizmi aşamasında ise boşa harcanan emek gücü, zarar eden sermayedar demektir.

Zarar etmemek için de işçilerden mümkün olan en yüksek verimliliği sağlamak sıkı bir denetim demektir. Bu nedenle işçilerin tek bir çatı altında toplanması denetimin sağlanması için kaçınılmaz olmuştur. Denetimin kaçınılmaz olmasıyla birlikte bir işçinin kendine has çalışma kapasitesi her gün düzenli çalışma saatlerine dönüştürüldü. İşçiler üretim bandından neredeyse hiç ayrılmamalı, çalışma süresinin hepsini en etkin biçimde kullanmalıydı. Sanayi kapitalizminin erken dönemlerinde bu katı disiplin despotik ustabaşılarcaya yürütülmüştür

(Braverman, 2008, s.89). İlk evrelerinde kaydedilen tüm bu aşamalar yeni bir yönetim biçiminin metotlarının düzenli bir biçimde ortaya konulmasını gerektirmekteydi. Bu anlamda yardıma üniversiteler yetişecek ve etkin yönetimin bilimsel yöntemlerini sergilemek adına akademisyenler kafa yoracaklardı. *Management* kelimesinin ortaya çıkış tarihi bu döneme denk düşmektedir. Kelime Latince el anlamına gelen *manus* sözcüğünden türetilmişti ve at yürüyüşlerini eğitmek anlamına gelmekteydi. Bu bilgiyi verdikten sonra Braverman'ın konuyla ilgili açıklaması şu şekilde olmaktadır (2008, s.90-91):

Kapitalizmin kimsenin öz-çıkar dışında hiçbir şeyi hesaba katmayacağı varsayılan bir toplum yaratması ve birbirlerinden kaçınmalarının olanaksızlığı dışında hiçbir şey paylaşmayan iki taraf arasında yapılan istihdam sözleşmesinin hakim hale gelmesiyle birlikte, yönetim de daha mükemmel ve mahir bir enstrüman haline dönüşür. Gelenek, duyarlılık ve gurur işçiler açısından giderek daha da zayıf ve kararsız bir rol üstlenmeye başlar ve bunlar her iki taraf bakımından da, kendisiyle uzlaşmanın aptallık sayılacağı daha iyi bir tabiatın ifadeleri olarak ele alınırlar. Kapitalist, tıpkı dizginleri, gemi, mahmuzları, havucu, kamçıyı ve doğuştan gelme eğitimi kendi iradesini dayatmak amacıyla kullanan binici gibi, yönetim aracılığıyla *denetim* sağlamaya çabalar. Denetim ise, bütün yönetim teorisyenlerinin örtük ya da açık kabul ettikleri gibi, tüm işletme yönetimi sistemlerinin merkezi kavramıdır

Denetimi arttırmak için geliştirilen metotların işe yaradığı tarih içinde gözlemlenebilir. Gerçekten de işçinin parçaya gitmesinden, parçanın işçiye gitmesi birim zaman başına gerçekleştirilen üretimi arttıran unsurlardan oluşur. Ancak yukarıda da belirtildiği gibi üretimin artması ve pazarlama faaliyetlerinin çoğalması üretim sonrası emek ihtiyacını da çok yüksek boyutlara çıkarmıştır. Üretilen ürünlerin pazara dağıtılmasından, fatura kesimine, ücretlerin verilmesinden tahsilat ve borç kayıtlarına kadar pek çok farklı işlem alanları ortaya çıktığını görmekteyiz. Bu aşamada sermayedar tüm bu dokümantasyon ve resmi yazışmaların yapılabilmesi için yeni bir işçi sınıfının emek gücüne ihtiyaç duymuştur. Her ne kadar bu işçi türü daha sonradan “beyaz yakalı” gibi daha yumuşatılmış tabirlerle anılacak olsa da bu durum yanıltıcıdır. Büroda çalışan işçinin tek farkı biraz daha incelikli işlere koşulmasında yatmaktadır. Bunun ötesinde, emek sürecinin hepsine hakim olamama, işbölümü ve uzmanlaşmayla birlikte emek sürecinin çok kısıtlı bir bölümünde iş görüp yapılan işe yabancılaşma ve nihayetinde çok spesifik bir alana hapsedilmiş uzmanlaşma sahasıyla birlikte ucuzlatılmış emekten nasibini alma bakımından değerlendirecek olursak bürolarda istihdam

edilen *beyaz yakalı*ların da fabrika işçisinden çok da farklı bir konumda olmadığı görülür: Tek gayesi sermayesini büyütme olan işverenin amacına hizmet.

2.3. BÜRO İŞÇİLİĞİNİN ORTAYA ÇIKIŞI

Yukarıda açıklananların ışığında bakıldığında tekelleşmiş kapitalizm çağına ait büro işçilerinin ilk ortaya çıktığı dönemin on dokuzuncu yüzyılın sonları olduğu görülür. İlk çıkış yıllarında büro işleri zanaat olarak görülmüştür (Braverman, 2008, s.280). Bu *zanaatkarlar* grubunun torna ya da dikiş makinesi yerine dolma kalemleri, kollarına geçirdikleri kollukları, ve doldurmaları gereken büyük hesap cetvelleri bulunmaktaydı. Yaptıkları, işletmenin operasyonel işlerini düzenlemek ve dış dünya ile kurdukları iletişimi çekip çevirmektir. İşletmenin tüm resmi yazışmaları ve gerekli olan tüm resmi belgeleri düzenlemekle görevliydi. Bunu yaparken de, ilk dönemde, usta-çırak ilişkisine dayalıydı. Ancak bu süreç sanayi kapitalizminin toplumda derinleşmesiyle birlikte köklü değişikliklere uğradı; büro işlerinin başına da bir üst idareci geçirildi ve yapılan işlerin bilgisi sınırlı sayıda kişinin elinde toplandı. Fabrika işçisinin uzmanlaşmasıyla birlikte gömüldüğü yabancılaşma sürecini bu kez büro işçileri tecrübe etmeye başlamıştı. Emek sürecinin hepsine hakim olamayan ve sadece belli bir alanda uzmanlık gösteren büro çalışanları, fabrika işçisinin sabahtan akşama kadar makinenin hep aynı düğmesine nedenini bilmeksizin basarken ne hissediyorsa, hesap cetvelini de niçin öyle doldurduğunu bilmeksizin doldurmaya başladı. Günümüz anonim şirketlerinin doğuşuyla birlikte işbölümü ve uzmanlaşma da iyiden iyiye detaylanmak zorundaydı. Planlama-programlama, satın alma, insan kaynakları gibi her biri kendi içinde kollara ayrılan farklı uzmanlık alanları çıktı.

Bu aşamadan sonra sanayi kapitalizmi farklı bir boyuta taşınmış oldu. Artık sadece metaların üretimi ve bunun için sermayedarın ihtiyaç duyduğu emek gücünün yanı sıra, meta paraya çevrildikten sonra da bu parayı işleten, onu büyümeye çalışan ve bu işlerin plan ve programlarını düzenleyen yeni bir alan ortaya çıktı. İlk gruptaki sermayedar toplumun artık aşına olduğu fabrika temelli üretim yapısını bize vermektedir. Ancak ikinci aşamadaki yeni kesim, finans-bankacılık sektörü gibi meta üretiminin doğurduğu taze sermayeyi işleme ve düzenleme işlerine yoğunlaşmış olan kesimdi; bir diğer ifade ile türev ürünlerden geçinen kesimdi ve tüm işlevleri büro emeğine dayanmaktaydı. Üretilmiş artı değere el koyma ve onu

işletme işine yoğunlaşmışlardı. Bu yeni sermaye elde etme türü inanılmaz boyutta bir kağıt imparatorluğu anlamına gelmekteydi.

Kapitalistin bakış açısından bakıldığında emek gücünün ürünü olan meta kadar, o metaya biçilen değere de çok büyük önem verilmiştir; “Satılan belirli bir meta türü pek fazla bir anlama gelmezken, net kazanç her şey anlamına gelir” (Braverman, 2008, s. 282). Bu bakış açısı şu sonucu doğurmaktadır: Madem ki, değer tayini ve bu değerın piyasadaki hareketinin takibi metanın kendisinden daha önemli, o zaman sadece bu işleri kovalayacak bir işçi ordusu gereklidir - yakasının rengi önemli değildir, kendilerini daha nitelikli zannedeceklerse isterlerse yakaları beyaz da olabilir. Ulusal kapitalizm zamanla tekelci aşamaya varınca, değer tayini ve takibi sonsuz çeşitlilikte emek gücü gerektirmiştir –kapitalist bu evrede hayvanın değil de insanın emek gücüne sahip olduğu için çok sevinmiş olmalıdır. Yukarıdaki sayfalarda da belirtildiği üzere hayvanın kısıtlanmış içgüdüsel yeteneklerinin insan lehine kullanımını kısıtlı fayda sağlarken, insan emeği sonsuz çeşitlilik içerir. Emek gücünün sonsuz varyasyonunu kapitaliste devretmiş işçi ise, artık sonsuz çeşitlilik içeren değer tayin ve takibi işi için biçilmiş kaftandır. Bundan sonraki aşamayı Braverman şöyle özetlemektedir (2008, s.283):

Üretimle tüketim arasındaki araçlar çoğalır, bu yüzden tek bir metanın değeri ile ilgili hesaplamalar da bir dizi aşamadan geçerek çoğalır. Değeri gerçekleştirmek ve onu nakde dönüştürmek için verilen savaş, kendi başına özel bir muhasebeye ihtiyaç doğurur. Tıpkı bazı sanayilerde pazarlama için harcanan emeğin metaları üretimi için harcanan emeğe yaklaşmaya başlaması gibi, yine bazı sanayilerde de sadece değerın biçimini (meta biçiminden para biçimine ya da kredi biçimine) dönüştürmek için harcanan emek; poliçelendirme, kasa ve para toplama işi, kayıtların tutulması, muhasebe vs. dahil, altta yatan meta ya da hizmetin üretiminde kullanılan emeğe yaklaşmaya ya da onu aşmaya başlar. Nihayet [...] bütün faaliyeti değer transferinden ve bununla ilgili muhasebecilikten ibaret olan koskocaman “sanayiler” ortaya çıkar.

Böylelikle günümüzde özellikle Amerika Birleşik Devletleri tarafından temsil edilen türev ürünler imparatorluğunun doğuşuna varırız. Sonuç olarak değerın kendisinin metadan daha önemli olduğu bir aşamaya geçilir. Değerın iş takibini yapmak ve ortaya çıkan diğer pek çok kırtasiyecilik faaliyetlerine girişmek büro çalışmasının önemini arttırır.

2.4. BÜRO İŞLERİNİN DENETİM ALTINA ALINMASI

Büro yaşamının bu kaçınılmaz gelişiminin, ofis işinin sistemleştirilme problemini doğurduğunu belirtmiştik. Önceleri ofis yaşamının işleyişi karşılıklı güvene dayanmaktaydı. Ne var ki, bu durum insani ahlaksal faktörlerin denetiminden çıkarılarak insan üstü bir sistemin, disiplinin parçası yapılmak zorundaydı; zorundaydı, çünkü denetim gerektiren bu üst-sistemin varlığı, işleyen ekonomik düzenin devamını disipline etmesi açısından elzemdi. Büro işçilerinin herhangi bir hata yapmaması, işten kaytarmaması, zimmetine para geçirmemesi gibi gerekçelerle varlığı bir gereklilik halini almış olan büro yöneticisinin de yetiştirileceği kurumlara olan ihtiyaç belirlemeye başladı. Bu evrede günümüzdeki işletme fakültelerinin ana rahmine düştüğünü görmekteyiz. Buradan da anlaşılacağı üzere işletme fakülteleri bilimsel ilerlemeyi düşünen birimler değil, yeni kurulmuş ve inanılmaz bir hızla büyüyen yeni bir üretim biçiminin (sanayi kapitalizminin ve onun yeni oluşan büro yaşamının), denetimini ve verimliliğini arttırmak için geliştirilmiş metotların öğretildiği kurumlardır. Bilimsel yönetim metotlarının büroya uyarlanması anlamına gelen bu süreç ilk akademik meyvelerini vermeye 20. Yüzyılın ilk çeyreğinde başladı. 1917 yılında William Henry Leffingwell tarafından yazılmış olan *Scientific Office Management* başlıklı bir kitap yayınlandı (Braverman, 2008, s.285). Bu kitapta Taylor sisteminin büro yaşamına nasıl uyarlanması gerektiğinin incelikleri sergilenmekteydi. 1918 yılında ise Lee Galloway *Office Management: Its Principles and Practice* isimli çalışmasını yayınladı. Bu kitapta Galloway şöyle demektedir (aktaran Braverman, 2008, s.286):

Ticari bürolar (...) daha da büyüdükçe, yönetiminin sorunları da daha çetrefilleşir ve önem kazanır. Yöneticiler tarafından çalışanlara emir verilmeli, çalışma raporları kaydedilmelidir. Denetçilerin, şeflerin, ustabaşlarının, kıdemli memurların ve büro yöneticilerinin sayısı artar; görevleri çalışanların ve makinelerin uyum içinde işlemesini sağlamaktır. Başta bu denetçilerden biri emirleri sözlü olarak verebilir ve ayrıntıları aklında tutabilirdi, ama işin alt bölümleri çoğaldıkça çeşitli otorite düzeyleri arasındaki sürekli iletişim ihtiyacı da arttı. Mektuplar ve memorandumlar, üretim emirleri ve iş kartları, konuşma tüpleri ve telgrafla resim ulaştırıcılar, maliyet istatistikleri ve kontrol hesapları, işçilerin geliş gidiş saatlerini tutanlar ve ulaklar, işin artan karmaşıklığıyla başa çıkmak ve hem idareciler ve hem de işçiler için zaman tasarrufu sağlamak amacıyla çoğaldılar.

İşçiler için zaman tasarrufu demek aynı zamanda sermayedarın yaptığı yatırımda satın aldığı emek gününün en *efektif* biçimde kullanılması demektir. İşçi

kullanımının en etkili seviyeye çıkarılması ve büro yaşamını standartlaştırma gayesi, bu yaşamının tüm ayrıntılarını gözden geçirerek her bir eyleme sayısal bir değer verilmesini doğurdu. Örneğin *Systems and Procedures Association of America* veya *A Guide to Office Clerical Time Standards: A Compilation of Standard Data Used by Large American Companies* gibi büro yaşamını rasyonalize eden kılavuzlar yayınlanmaya başlandı (Braverman, 2008, s.297). Bu kitaplardan birkaç örnek veren Braverman şu verileri aktarır:

Açma ve Kapama	Dakikalar
Dosya çekmecesini açma kapama	0.04
Dosya kapakları açma ve kapama	0.04
Masa çekmecesini,	
Standart masa yan çekmecesini açma	0.014
Orta Çekmeceyi açma	0.026
Yan çekmeceyi kapatma	0.015
Orta çekmeceyi açma	0.027
Sandalye Faaliyetleri	
Sandalyeden kalkma	0.033
Sandalyeye oturma	0.033
Tekerlekli Sandalyede dönme	0.009
Masa ya da dosyaya bitişik sandalyede hareket	0.050

Büro yaşamında tasarruf etme adına her türlü insan eylemini bu derecede sayısal boyuta çeken yeni metotların temel amacı kârı yükseltmektir. Büro çalışanlarının su içmek için kat ettiği mesafe bile inceden inceye hesaplanarak senelik toplam *kayıp* çıkarılmıştır.

Bunun sonucunda da su damacanelerinin işçilerin masasından çok uzağa konulmasına ve büro çalışanının yürüyerek zaman kaybetmesine izin verilmeyerek *israf muslukları* kısılmıştır. Hareketsizliğin doğurduğu sağlıklı hayat ise hiç hesaba katılmamıştır.

Büro yaşamının ortaya ilk çıktığı dönemlerde, burada istihdam edilen emek, nitelikli emek olarak görülmekteydi; çalışanlar belli bir eğitim seviyesine sahip olmalı, ince işlerden anlamalıydı. Fabrikadaki işçinin emeği ise daha niteliksiz emek gözüyle görülmekteydi. Ne de olsa fabrika işçisi işbölümü ve uzmanlaşmanın sonucunda emek sürecinin çok kısıtlı bir alanına hakimdi ve emeğin fiyatı bu anlamda ucuzlatılmıştı. Fabrika çalışanının uzmanlaşması o boyutlara indirgenmişti ki toplu iğne imalatı bile pek çok farklı parçalara ayrılmıştı. Adam Smith bu ayrıntılı uzmanlaşmanın güzel bir şey olduğunu düşünmekteydi ve tam da bu toplu iğne imalatından örnek veriyordu: “Adamlardan biri teli çeker, öteki düzler, bir üçüncüsü keser, dördüncüsü sivrilir... kayda değer bir önem taşıyan toplu iğne yapım işi, bu yolla, bazı manifaktürlerde, tümü de farklı eller tarafından yerine getirilen yaklaşık on sekiz ayrı işleme bölünmüştür” (Smith, 2010, s.6). Artık bürolarda da adamlardan biri üst yazıyı yazmakta, diğeri paraf atmakta, bir başkası mürekkebi kurutmakta, nihayetinde rapor imzaya çıkmaktadır. Bilim ve tekniğin bir kez daha nesnesi olan insanın, büro içi eylemlerinin rasyonelleştirilmesi mavi/beyaz yaka ayrımını ortadan kaldırmakta, renklerin alacakaranlığında kazanan yine sermayedar olmaktadır. Düşünme ve planlama işlerinin ise büro içinde daha küçük bir grupta yoğunlaşması ise büronun fabrika imalathanesi haline gelmesi anlamına gelmekteydi¹. Bu dönüşüm düşünmenin büro işçisinden uzaklaştırılması demektir. Böylelikle emek ister fabrikada olsun isterse büroda olsun basit bir hareket bileşeni haline geldi (Braverman, 2008, s.297); her süreç evrensel niteliklere sahip olmalıydı. Süreçlerin evrensel boyutu kavranabilirse sürecin kontrol altına alınması kolaylaşacaktı. Beyaz yaka / Mavi yaka ayrımının artık bir şey ifade etmediğini Braverman şöyle özetlemektedir (2008, s.302)

Zihinsel süreçler tekrara ve rutine bağlanmış ya da bunlar iş süreci içinde öylesine küçük birer ögeye indirgenmiştir ki işlemin elle yapılabilecek parçasının ne kadar hızla ve

1 Türkiye’deki kimi vakıf üniversitelerinde akademisyenler üzerinde çok yoğun uygulanan “mesai saatleri” baskısı da aynı sorundan türemiştir. Üniversite sermayedarının bakış açısına göre “hoca”, nitelikli birey olarak görülmekten çıkmış, neredeyse ayakkabı fabrikasının üretim bandındaki işçi olarak görülmüştür. Vakıf üniversitelerinin kafa emekçisi değil de kol emekçisi olarak görülmesi ve buna göre hocalara muamele edilmesi sıkıntının temelini oluşturur. Bir diğer sıkıntı ise sermayedarın nitelik farkıdır. Sanayi kapitalizmini doğuran Avrupa burjuvazisi, rantiyeden sermaye edinmiş Türk zengininden nitelik olarak daha üstündür.

beceriyle yapılacağı bir bütün olarak emek sürecine egemen hale gelmiştir. Bundan daha fazlası hiçbir kol emeği süreci için söylenemez ve bu durum bir kez büro emeği için de geçerli hale geldiği zaman bu biçim altındaki emek, sözümlerine mavi yakalı işçinin yürüttüğü daha basit biçimlerle eşit bir konuya getirilmiş demektir. Bu nedenle, bu konu hakkındaki yazında öylesine düşüncesizce ve yaygın biçimde kullanılan “kol emeği” ile “beyaz yakalı” emek arasındaki geleneksel farklılıklar, modern çalışma dünyasında anlamlı olmaktan çıkmış eski bir durumun yakınlıklarını temsil etmektedir. Bürolardaki makineleşmenin hızla gerçekleşmesiyle birlikte bu durumun kavranması daha da önem kazanmaktadır.

Makineleşme oranının artmasıyla, özellikle günümüzde büro yaşamını yeniden şekillendiren bilgisayarlaşma ile birlikte, daha da farklı ve yeni uzmanlık alanları ortaya çıkmaya başlamıştır. Sistem yöneticileri, IT ekibi, bilgi işlem dairesi, teknik tamir ekibi gibi her biri kendi içinde farklı hiyerarşi ve ücrete tabi olan yeni katmanlar oluşmuştur. Bilginin denetimi bu yeni kesim tarafından sağlandığında ise büro emekçilerinin kontrolü ve bilgi denetimi üzerinden sağlanan tahakküm daha da artmıştır.

Çalışmamızın bu kısmında büro yaşamının ayrılmaz parçası haline gelmiş olan sekreterlik mesleğinden bahsetmek faydalı olacaktır. Bu meslek hem büro yaşamının yabancılaştırıcı ve mutsuz edici ortamını daha iyi anlatabilmek için önemlidir hem de sanatta yeterlilik çalışmamız kapsamında çekmiş olduğumuz filmde kendisine önemli yer edinmiştir. Sekreterlik “typing” işlerinin yanı sıra bağlı olduğu birimdeki işlerin düzenlenmesi ve akışı için de kilit bir rol oynamaktadır. Şirketin iç ve dış yazışmalarının yapılması, dosyalama işlemleri telefonlara cevap vermek, misafirleri ağırlamak, posta işlemlerinin takibini yapmak gibi işleri vardır. Müdürler telefonlarına cevap verebilirler ancak telefon üç defadan fazla çalıp da cevap verilmezse sekreter devreye girmelidir.

Yukarıda açıklanmaya çalışıldığı gibi büro yaşamının evrimi, fabrikadaki üretim sürecinin evriminden pek de farklı bir konumda değildir. Bürolar da fabrikalar gibi makineleşmenin, uzmanlaşmanın ve yabancılaşmanın mekânları haline gelmiş bulunmaktadır. Bu hale gelmiş bir büronun etkin çalışması ancak bilginin kısıtlı sayıda personelin elinde toplanmasıyla oluşabilirdi; çok az sayıdaki kişi esas süreçten haberdardır. Ortaya çıkan resim sadece şefin duyabildiği, bir sağırlar orkestrasına benzemektedir: Her bir çalışan kendi enstrümanını çalar ancak üretilen müziğin bütününü şef hariç kimse duymaz. Orkestra şefi konumundaki idareciler için ise esas önemli olan müzik aletlerinin ustalıklarla

çalınıp çalınmadığını denetlemek ve eğer bir aksilik çıkarsa, çalışmayan parçayı çıkarıp yerine bir başkasını geçirmektir. Kimi zaman, herkesin işini en iyi şekilde yaptığı, çok iyi icra edilen bir konserden sonra bile, kimi “parçalar” tasarruf edilme adına –veyahut “performans kriterlerine” uymadığı gerekçesiyle- değiştirilebilir. Bu değişikliğin sonucunda ise günümüz toplumlarındaki işinden olmuş, yakasının renginin mavi mi beyaz mı olduğu pek de önemli olmayan, bir zamanlar plazalarda çalışmış, ancak “değişen parça” konumuna indirildiği için kendisine sistem içinde yeniden bir yer bulamayan, hayatını yeni bir yerde –belki bir kıyı kasabasında çevirmenlik yaparak- geçirmeyi hayal eden ama bu hayalleri parasızlık yüzünden her seferinde suya düşen, büyük bir işsizler ordusu anlamına gelmektedir.

3. SERMAYE KAVRAMI, DÖNÜŞÜMÜ VE DÖNÜŞTÜRÜCÜ GÜCÜ

3.1. SERMAYENİN DÖNÜŞÜMÜ

Avrupa'nın ticaret kapitalizminden manüfaktür kapitalizmine, oradan da sanayi kapitalizmine geçiş sağlaması, yani alt yapıda meydana gelen dönüşümler, üst yapıda da köklü değişikliklerin oluşmasını kaçınılmaz olarak etkilemiştir. Öncelikle üretim araçlarını elinden kaçıranlar hayatta kalmak için üretim araçlarını kendi elinde tutan sermayedarın fabrikasına gitmek ve onlara emek gücünü satmak zorunda kalmışlardır. Yukarıda da belirtildiği üzere işçinin sermayedara sattığı şey emeği değil ama emek gücüdür; çünkü emek bireyden ayrılan bir şey değildir. Emek gücünün faaliyete geçirilmesi ise işçinin hayatta kalması için yapması gereken bir eylemdir. İşçi hayata tutunabilmek için başkasının üretim araçlarını kullanmalıdır. Marks'ın da belirttiği gibi (1999, s.28):

O, yaşamak için çalışır. Çalışmayı bizzat yaşamından saymaz, bilakis o, yaşamından yapılan bir özveridir. O, bir başkasına sattığı metadır. Bu nedenle de, faaliyetinin ürünü, faaliyetinin amacı değildir. Bizzat kendisi için ürettiği şey, dokuduğu ipek, maden ocağından çıkardığı altın, inşa ettiği saray değildir. Bizzat kendisi için ürettiği şey, *iş ücretidir* ve ipek, altın, saray, onun gözünde belirli bir miktar geçim aracına, belki de pamuklu bir fanilaya, bir miktar bakır paraya ve bir bodrum katına indirgenir. Ve on iki saat dokuyan, taş kıran taşıyan vs. işçi için, bu on iki saatlik dokuma, iplik eğirme, delme, tornacılık yapma, inşaat, kürek sallama, taş kırma onun yaşamının tezahürü müdür, yaşam mıdır? Tam tersi. Onun için yaşam, bu faaliyetlerin bittiği yerde, masa da meyhane köşesinde, yatakta başlar. Buna karşılık, on iki saatlik emeğin, onun için dokuma, eğirme, delme vb. olarak değil, onu masaya, meyhane köşesine, yatağa götüren *kazanç* olarak anlamı vardır.

Feodal dönem içinde hayatta kalabilmek için haftanın belli günlerinde derebeyinin tarlasında bedava çalışan köylü için, emek gücünün ürünleri başkasına nasıl devredilirse ve bu dolaylı olarak sömürüyü nasıl doğurursa aynı durum sanayi kapitalizmi evresinde de gerçekleşmeye başlamıştır. Halbuki Avrupa'nın tecrübe ettiği burjuva devrimi, tarıma dayalı üretim anlayışının ve onun üst yapılarının alaşağı edilmesi demektir ve bu anlamıyla da devrimci ve ilerici bir tavrı vardı. Ancak zamanla - ve diyalektiğin işleyişi ile birlikte- burjuvazi bir zamanlar mücadele ettiği düşmanına dönüştü ve bu düşmanın bir zamanlar yaratmış olduğu, bireysel gelişimin önünü kesen toplumsal şartları, yeniden yarattı. Kendi emeğine dayalı yaşamak zorunda olanlar için ise değişen tek şey efendiler oldu. Hayatta

kalabilmek, soyunun devamını getirebilmek için, sanayi kapitalizmi dönemi işçileri, günde on beş saat çalışmak zorunda kaldılar; işin bittiği yerde de uyku veyahut dinlenme geliyordu. Bireylerin kendilerine ait boş zamanları kalmamaktaydı; ama “zaman insani gelişmenin mekanıdır. Boş zamanı olamayan, tüm yaşam süresi [...] kapitalist için çalışmakla yutulan bir insan, bir yük hayvanından beterdir” (Marks, 1999, s.146).

Üstelik bu hayattan memnun olmayan, kendi emek gücünü sattığı kapitalistle anlaşamayan işçi, belirli bir kapitalistten ayrılabilir ama kapitalistler sınıfını terk edemez. Bununla birlikte kendini bir kapitaliste pazarlayarak, emek gücünü ona beğendirme meselesi de işçinin kendi meselesidir. Kapitalist artık ondan yeteri kadar faydalanamadığını düşünürse işine son verir. Hele bir de işçi yaşlandı mı artık ona sahip çıkan kimse kalmaz; emek gücü metalaşmış işçinin, son kullanma tarihi geçmiştir. Özellikle sanayi kapitalizminin hakim unsurları, kendi kurumlarını ve *modus vivendisini* iyiden iyiye yerleştirdikten sonra, emek sürecinin *uzmanlaşma* adı altında parçalara bölünmesiyle ortaya çıkan yeni yapıda nitelikli emek aranmaz olmuş ve emek gücü fiyatını düşürmüştür; işçiler aklını kullanmaksızın sermayenin genişlemesinde kullanılabilir hale gelmiştir. Akla ihtiyaç duyulmaksızın yaşanan bu hayat Aydınlanma Hareketi'nin kendisine terstir. Feodalizme, Akıl üzerinden saldıran burjuva toplumu, yeni ortaya çıkan toplumsal yapıda yeni bir feodalizm üretmiştir; üstelik bu yeni feodalizm, bankaları, teknolojik denetim olanakları, kolluk güçleri gibi unsurlarıyla çok daha güçlü belirmiştir. Buna kısaca *Aydınlanmanın Çelişkisi* denilebilir. Çok güzel ve büyük vaatlerle başlayan süreç 1850 yıllara gelindiğinde pek çok sorunun da habercisi olmuştur. Bu bölümde bu süreci doğuran “sermaye” ve onun “dönüşümü” incelenecektir.

Üretim araçlarının karakteri belli bir zaman diliminde belirli bir toplumun karakterini de belirler. Üretim ilişkilerindeki değişiklikler farklı toplumsal yapılar yaratır. Doğusu ile batısı arasında üretim ilişkileri açısından farklılık bulunan Türkiye'nin doğudan batıya farklı toplumsal yapıyı barındırmasının sebebi budur, toprağa dayalı üretim biçimi üstyapıda farklı bir kültür oluştururken, sanayiye dayalı bir üretim biçiminin şekillendirdiği toplumsal yapı da – kadın erkek ilişkisi, anne çocuk ilişkisi, insan doğa ilişkisi vs.- farklı olacaktır. Bu bakış bizleri Antik toplum, feodal toplum, burjuva toplumu gibi sınıflandırmalara götürür. İşte Sermaye de burjuva toplumunun üretim ilişkisidir (Marks, 1999, s.36). Sermayeyi sadece geçim araçları, iş aletleri veyahut hammadde olarak düşünmek eksik olur. O, aynı zamanda bir metalar toplamıdır; değişim değerine bağlıdır. Bir metanın, değişim değerinin sermaye

oluşu ise sermayenin bir kısmını canlı işgücü, işçinin emek gücü ile yer değiştirmesi ile mümkün olur. Elinde sadece emeği bulunan, bu emeğin gücünü belli bir süreliğine satışa çıkararak kişi sermayenin can suyudur. Sermaye bu kişilerin emek gücünü kullanır, örneğin 12 saat kullanır ama ona 6 saatlik ödeme yapar. Diğer bir ifade ile üretim araçlarından yoksun olan işçiler, hayatta kalabilmek için üretim aracının sahibi olan sermayedara gider ilk 6 saatte kendisi için gerekli olan parayı kazanır ve ikinci 6 saatte ise sermayedar için çalışıp artı değer üretir. Bu yalın örnekten çıkarılabileceği gibi emek gücünün ücretlendirilmesi ne kadar az ise sermayenin büyümesi o kadar fazla olur; diyalektik yine zıtları buluşturmuş, sermaye ile emek birbirine muhtaç zıtlar olarak konumlanmıştır. Marks'ın da dediği gibi (1999, s.38-39):

Peki, bir miktar meta, değişim değeri, nasıl sermaye haline gelir? Kendini bağımsız bir toplumsal güç olarak, yani *toplumun bir kesiminin* gücü olarak, *dolaysız, canlı işgücü karşılığında değişilmek* suretiyle sürdürerek ve çoğaltarak. Çalışma yeteneğinden başka bir şeye sahip olmayan bir sınıfın varlığı, sermayenin zorunlu bir ön koşuludur. Birikmiş emeği sermaye yapan, birikmiş, ölü, maddeleşmiş emeğin, dolaysız, canlı emek üzerindeki egemenliğidir. Sermaye, birikmiş emeğin yaşayan emeğe yani üretim için araç olarak hizmet etmesinden ibaret değildir. Canlı emeğin birikmiş emeğe, onun değişim değerini koruma ve çoğaltma aracı olarak hizmet etmesinden ibarettir [...] *yani sermaye ücretli emeği, ücretli emek sermayeyi ön şart koşar. Bunlar birbirini karşılıklı şartlandırır; birbirine karşılıklı yol açar*

Bu nedenle, sermaye ile emek gücü arasında zıtlığa dayalı bir birliktelik vardır; her ikisi de birbirine muhtaçtır. Eğer sermayedar işçiye iş vermezse işçi yaşamsal ihtiyaçlarını gideremez ve eğer işçi yok olursa sermaye varlığını sürdüremez. Ancak bu durum sermayedarın çıkarı ile işçinin çıkarı aynı şeydir demek değildir. İşçinin mutluluğu ücretli işçi olma durumundan çıkmaya bağlıdır (Marks, 1999, s.40). Sermaye sadece kendisini daha da büyütebilmek için ücretli işçi sisteminin devamını temin etmek zorundadır; bir diğer ifade ile emek sömürsünün varlığının garanti altına alınması ve sermayedarın *modus operandisinin* devamlılığı için işçi artı değer üretmeye devam etmelidir. Bu durum ise işçinin çıkarları ile sermayedarın çıkarlarını taban tabana zıt bir zemine yerleştirir. İşçi emek gücünü satabildiğince var olabilir, sermaye emek gücünü ne kadar ucuza alabilirse o kadar büyür. Sermayedarlar arasındaki mücadelede ise bir sermayedar bir metayı ne kadar ucuza üretirse o kadar fazla ucuza satabilir. Bu ise birim zamandaki emeğin üretim gücünü maksimize etmesiyle mümkündür. İşte bu aşamada işbölümü ve makineleşme sermayedarın yardımına

yetiştir. İşbölümü ve makineleşme oranı ne kadar fazla ise emeğin gücünün verimliliği bir o kadar fazla olur. Böylece sermaye büyür. Ancak büyüyen sermaye daha da büyümek ister. Bu durum ise işbölümünün daha fazla işbölümüne, makineleşmenin ise daha fazla makineleşmeye sebep olması demektir:

Makine, yeni uygulandığı yerlerde el işçilerini kitleler halinde sokağa atmak, ve geliştirildiği, iyileştirildiği ve daha verimli makinelerle değiştirildiği yerlerde işçileri daha küçük yığınlar halinde terhis etmek suretiyle, usta işçilerin yerine düz işçileri, erkeklerin yerine kadınları, erginlerin yerine çocukları koyarak aynı sonuçları çok daha büyük ölçekte yaratır [Kapitalistler arası endüstriyel savaşta] bu savaşın şu garip özelliği vardır ki, bu savaşta çarpışmalar; işçi ordusunun askere alınmasından çok, terhis edilmesiyle kazanılır. Generaller, yani kapitalistler, aralarında kim sanayi erine yol verecek diye yarışırlar. (Marks, 1999, s.52).

Bir önceki bölümde gösterildiği üzere, sanayi kapitalizminin zirveye tırmandığı dönemlerde fabrika işçilerinin yaşadığı bu dönüşümler, emek sürecinin parçalara ayrılması, uzmanlaşma, emek gücü sömürüsü gibi Marksist literatürün başat kavramlarının hepsi günümüzdeki büro yaşamında da varlığını sürdürmektedir. İşçi ister fabrikada parça başı iş karşılığı ücretlendirilsin, isterse de bir plazada üstlendiği proje karşılığı maaşa bağlansın fark etmeyecektir; temel işleyiş aynıdır: Sermayenin büyümesi adına emek gücünün satın alınması ve uzmanlaşma adı altında yaratılan yabancılaşma.

Her toplumsal dönüşüm kendi içinde iyi ve kötü yanları barındırır. İnsan ile ilgili hiç bir şey salt iyi ya da salt kötü olarak tanımlanamadığı için toplumların tecrübe ettiği her dönüşüm de kendi içinde iyi ve kötünün iç içe geçişini muhafaza eder. Doğanın işleyişi diyalektik olduğu için, doğanın bir parçası olan insanın da inşa ettiği toplumların değişimi diyalektik gereği zıtlıkları içinde barındırır. Bu nedenle sanayi kapitalizminin yarattığı toplumsal yaşam pek çok sorunu taşımakla birlikte, kimi yeniliklerin de başlangıcı olmuştur. Şimdi bu süreç iyi ve kötü taraflarıyla ele alınacaktır.

3.2. SERMAYENİN DÖNÜŞTÜRÜCÜ GÜCÜ

1876 yılının 10 Mayıs günü Amerika Birleşik Devletleri'nin Philadelphia kentinde dünyada o güne kadar eşine pek sık rastlanmamış bir olay gerçekleşmiştir: Philadelphia'nın 100. Yıldönümünü kutlamak adına dünyanın pek çok yerinden gelen katılımcılarla birlikte

Amerika'nın o zamana kadar ulaşmış olduğu teknik üstünlüğü herkese göstermek için bir fuar düzenlenmiştir. 6 ay boyunca açık kalan fuarı toplamda on milyon kişi ziyaret etmiş ve otuz yedi ülke katılım göstermiştir.

Ne var ki, bu olayı bu kadar ilginç kılan şey ne fuarın büyüklüğü ne de onu ziyaret edenlerin çokluğu idi. Sanayi Devrimi'nin öncelikle bütün Avrupa'yı, sonrasında ise yeni dünyayı kavurduğu 19. Yüzyılın ikinci yarısından sonra bu çapta bir fuarın yapılması çok da şaşılacak bir şey değildir. Asıl önemli olan, fuara katılanların kimliğinde gizliydi. 10 Mayıs tarihinde kentin bütün çanları fuarın açılışını müjdelerken açılış seremonisini Başkan Ulysses Grant yapmaktaydı ve yanındaki iki kişi tüm dikkatleri üzerine çekmekteydi; Brazilya Kralı II. Pedro ve Kraliçesi Teresa Cristina da huzurda yerlerini almışlardı. Bu iki tarihsel figürün bu kadar önemli olmasının sebebi, üretim biçimindeki değişimlerin üstyapılardaki sarsıntılarını bize göstermesidir: On milyonlarca kişinin önünde saygıyla eğildiği taçlanmış başlar, artık on milyonlarca dolar değerindeki endüstri ürünlerinin karşısında saygıyla eğilmekteydi; feodal dönemin egemenleri, sanayi döneminin metalarına hayranlıklarını sergilemekteydi.

Tarihsel süreçteki bu dönüşümün pek çok nedeni olabilir; toplumsal değişimler çok farklı nedenlere dayanır. Toplumsal hayattaki dönüşümlerin sebeplerini ise altyapıda meydana gelen dönüşümlerde aramak en sağlıklı nedenleri bizlere vermektedir. Avrupa kendi köşeye sıkışmışlığından önce sermaye biriktirerek daha sonra ise bu sermayesini sanayiye çevirerek çıkacağına farkına varmıştı. Bu anlamda dünyanın dört bir yanına dağılmış maceraperest Avrupalı, sermaye sahibi olabilmek için adım atılmadık yer bırakmamaya yemin etmişti adeta. Uzun soluklu aşamada “bir şekilde” elde edilen sermaye, anakaraya taşınarak sanayiye dönüştürülmek istenmekteydi. Burada “bir şekilde” en hassas noktayı oluşturmaktaydı çünkü sanayi için gerekli olan sermaye ihtiyacı çok fazla idi ve bu yoğun miktarda paraya ulaşmak için her türlü yöntem kullanılmalıydı.

Bununla birlikte yine Avrupalı zihniyet, bir ülkedeki sanayi büyümesinin salt parasal bir mesele olmadığını da bilmekteydi. Para tek başına sanayiye oluşturmuyordu; parasal düzlemden sanayi üretimine geçiş için o ülkenin nitelikli okur-yazar kesimine de ihtiyaç vardı. Bir önceki üretim biçiminin kurumları olan kilise ve onun entelektüel zümresi yeni dönemin üretim anlayışını karşılayamıyordu. Bu nedenle, toplumsal işleyişi yavaş yavaş

etkisi altına alan Burjuvazi, yeni tür bir entelijansiyaya ihtiyaç duymaktaydı: Bu dünyanın bilgisini bu dünyadan edinen, sadece kendi aklına güvenen ve “kendi isteğiyle düştüğü çukurdan yine kendi isteğiyle çıkmak isteyen” (Kant, 1984) bir zümreydi bu. Bu ve benzeri nedenlerden dolayı Avrupa’nın etkin devletleri kendi sanayilerini desteklemek için eğitim kurumlarının çok önemli olduğunu anlamışlardı. Genel vaziyete bakılınca durum pek de iç açıcı değildi: Sanayi Devriminin şampiyonu İngiltere’de 1875 yılında okuma yazma bilmeyen erkeklerin toplam nüfusa oranı %17 civarındaydı. Bu rakam Fransa’da %18leri gösterirken, sömürgecilik yarışına çok hızlı başlayıp sonra yavaşlayan Belçika’da %23, sanayileşme yarışına geç başlayıp sonrasında diğer tüm Avrupa ülkelerini geride bırakan Almanya’da ise %2 seviyelerindeydi. Genel tabloya bakılınca eğitim seviyesi en iyi ülke İsveç gibi gözükmekteydi, en zor durumda olan ülke ise yaklaşık kırk yıl sonra Bolşevik devrimini tecrübe edecek Rusya idi: Bu dev ülkede 1875 yılında askerlik çağına gelmiş erkeklerin %79 okuma yazma bilmemekteydi (Hobsbawm, 2012, s.57).

Bu rakamlar dünyanın yeni egemenleri olmayı kafaya takmış olan Avrupa’yı kara kara düşündürmekteydi. Bunun için eğitimde yapısal yenilikler yapmaları gerekmekteydi. Hobsbawm’ın ifadesiyle: “Yeni ‘ağır endüstri’ geleceğin devrimci teknolojisini olanaklı kılmış olmasına karşın, belki ölçeği dışında, devrimci değildi. Genel konuşursak; 1870’lere kadarki Endüstri Devrimi, hala 1760-1840 arasında meydana gelen teknik yeniliklerin yarattığı itkiyle yol almaktaydı. Buna karşın yüzyılın ortalarında, çok daha devrimci teknolojiye dayanan iki tür endüstri ortaya çıktı: Kimya ve (iletişimle ilgisi ölçüsünde) elektrik” (2012, s.56) Endüstri Devrimi’nin ilk aşamasında meydana gelen yenilikler çok büyük bilimsel bilgiyi zorunlu kılmaktaydı. Öncelikle tüm Avrupa’yı sonrasında ise kıtaları bir araya getiren demiryolu ağları, kömür ve demir gibi Sanayi Devrimi’nin iki simgesel hammaddesine ihtiyaç duymaktaydı; ancak bu iki hammaddeyi bir araya getirip trene dönüştüren şey bilimin ta kendisiydi. Bu anlamıyla Sanayi Devrimi boyunca maceracı ruh ve bilimsel akıl el ele vermişti. İlki hammadde ve parayı temin edecek ikincisi ise sahip olduğu meziyetlerle bunları sanayi ürünlerine dönüştürecekti. Bunlara ek olarak, esasında akademik alanın konusu olan elektrik, telgrafın icadıyla hem ticari işleyişi güvence altına aldı hem de toplumsal bilgi akışını yeni bir boyuta taşıdı.

Lokomotif üretiminden, kimya endüstrisine, elektrik devrelerinden, fotoğraf makinesinin icadına kadar bu kadar kapsamlı dönüşümler bilim ve endüstrinin ne kadar iç içe

olduğunu göstermekteydi. Yukarıda da belirtildiği gibi endüstriyel gelişim için eğitim sisteminin çok büyük bir önemi olduğunu, sermayedar kesim çok çabuk kavramıştı: Yeni kurulan sistemin devamı için eğitim, yaşamsal öneme sahipti. Bütün bunların yanında Avrupa'yı tek bir bütün olarak düşünmek de hata olacaktır. Avrupalı lider ülkeler (Prusya, Fransa, İngiltere'nin en başta sayılabileceği) kendi içlerinde de rekabet halindeydiler ve donanımlı nesiller, sistemin kendi içindeki savaşta da önemli bir silahtı: Prusya ordusu bir anlamda 1870-1871 yıllarında Fransa'yı askerlerinin eğitim düzeylerinin üstünlüğüyle de yenmişti (Hobsbawm, 2012, s.57).

Bu anlamıyla ilerleme sadece küresel egemenlik kurma değil, egemenler arasındaki mücadele de demektir. Bu savaşta şimdilik İngiltere en öndeki ülke gibi gözükmekteydi. 19. Yüzyılın ikinci yarısına baktığımızda İngiltere'deki rakamlar yaşanan hızlı büyümeyi göstermektedir: İngiliz pamuk ihracatı on yıl içinde iki kat artmıştı (Amerikan'ın henüz kendisine bağlı Güney Bölgesi bu anlamda büyük öneme sahipti). Belçika'nın demir ihracatı 1851-1857 yılları arasında iki kat arttı. Endüstriyel ekonominin bir sonucu olan demiryolları ve iletişim teknolojilerindeki gelişmeler sayesinde kapitalist üretim ağı tüm dünyayı eline geçirmişti. 1800-1840 yılları arasında dünya ticaretindeki artış iki katına bile çıkamamışken 1850-1870 yılları arasında büyüme hızı %260'tı. Sadece Fransa'nın dış yatırımları 1850-1880 tarihleri arasında on kattan fazla artarken, 1875 tarihinde İngiltere'nin ülke dışına yaptığı yatırım 1.000 milyon pounddu (Hobsbawm, 2012, s.48)

Söz konusu büyümenin parlaklığı karşısında bütün bu olan bitenler kimi yönlerden de hayran olunacak değil utanılacak sonuçlar yaratmaktaydı. Avrupa kıtasının şehirleri her geçen gün büyüyüp gelişirken, büyük şehirler estetik değerlerle dolup taşarken, Avrupa'nın yarattığı estetiğin bedeli kendi sınırlarının ötesindeki insanlarca ödenmekteydi. İngiliz, Fransız sermayedar kesimi fabrikalarının karnını kendilerine ait olmayan toprakları kendilerininmiş gibi kullanarak sömürmekte, Avrupadaki büyümenin tüm yükü dünyanın geri kalanı tarafından taşınmaktaydı. Sonuçta, kimi zaman ırkçı yaklaşımlarla da, her türlü uygulama meşru gösterilmeye çalışılmaktaydı: Sosyal Darwinizm bu dönemde sivrilmeye başlamıştır. Bu açıdan bakıldığında 19. yüzyıl Avrupa için ne kadar büyük bir başarı demekse, onun sınırlarındaki ülkeler için de o derece acıyı ifade etmektedir. Bu zaman diliminde hakim olan görüş ilerlemenin her zaman var olduğuydu (Hobsbawm, 2012, s. 275). Her ne kadar ilerleme konusunda farklı görüşler söz konusu olsa da ilerleme anlayışı dönemin akademik bakışına

sirayet etmişti. Örneğin ilerleme konusunda bir kesim ilerlemenin kesintisiz gerçekleştiğini düşünürken, Marks'ın da içinde olduğu grup ilerlemenin kesintilerle, sıçramalarla oluştuğunu ileri sürmekteydi. İlerleme olgusunun akademik dünyanın bu kadar merkezine girmesi aslında kaçınılmazdı. Altyapıda üretim biçiminin dönüşüp sanayiye evrilmesiyle birlikte üstyapıdaki her şey de kendisini yeni oluşmuş üretim biçime göre ayarlamaya başlamıştı. Bu durumun en önemli sonuçlarından biri de bilginin tüm dallarında yaşanan köklü dönüşümlerdi. Bununla birlikte, bilimin bazı alanları diğerlerine nazaran daha da atılım yapmış gibidir. Örneğin fizik, kimya ile karşılaştırıldığında dönem içinde daha ilerlemişe benzemektedir (Hobsbawm, 2012, s.275). Yine dönemin en ilginç gelişmesi biyoloji alanındaki Darwinizm'de yaşanmaktaydı. Evrim kavramı onlarca yıldan beri konuşulan bir kavram olsa da bu kavramı tutarlı bir biçimde kamuoyuna duyuran kişi Darwin olmuş, yukarıda da belirtildiği gibi, söz konusu fikirler de daha sonraları emperyalist faaliyetlerin doğal bahanesi olarak ileri sürülmüştür. Batılılar için dünyanın “güçlüler-güçsüzler” şeklinde iki grupta algılanması, büyük balığın küçüğü yuttu bir dünya yaratmaktaydı ve bu bakış açısı aynı zamanda kapitalizmin ruhunu yaşatması için de uygun fikirsiz zemini oluşturmaktaydı. Böylelikle burjuva dünyasının yarattığı yeni varoluş mücadelesinde yalnızca en güçlü olanlar hayatta kalacak, en güçlüler baskın gelecekti. En güçlü olan ise küresel ölçekte “alfa erkek” konumuna geçerek tahakküm hakkı elde edip, diğer herkesi kendisine biat ettirecekti. Bu bakış açısı yeryüzünün büyük bir kısmını “alfaların” kurbanı haline getirmiştir: Batı'nın ihtişamlı yükselişi, dünyanın geri kalanının felaketi olmaya başlamıştır. Bu dönem içinde “kurbanları” dört sınıfta toplamak mümkündür: Birinci olarak İslam Dünyası'nın ve Asya'nın hala varlığını devam ettirmekte olduğu imparatorluklar ve krallıkları, ikinci olarak, Amerika kıtasındaki İspanyol ve Portekiz sömürgeleri, üçüncü olarak alt-Sahra Afrikası ve son olarak da çoğunluğu Asya'da yer alan sömürgeleşmiş ve işgale uğramış topraklar (Hobsbawm, 2012, s.135). Batı kendisini bilim ve teknoloji ile birlikte dünyanın zirvesine yerleştirirken, demir ve kömürün kimyasal ve fiziksel bileşimi olan trenleri ve tren yollarını binlerce kilometre geliştirirken, dünya genelinde bir ilerleme varmış gibi gözükmekteydi. Avrupalı şirketler dünyanın dört bir ucuna demiryolları döşemekteydi ancak bunun temel nedeni ticari faaliyetlerini güvence altına almaktı. 19. Yüzyılın ikinci yarısına itibaren dünya çevresinde seksen günde dolaşılabilen bir yer olmaya başlamış ve bu muhteşem ilerlemenin göstergesi olarak gösterilmiştir. Yıllar içinde raylı ulaşım olanakları inanılmaz boyutlarda büyüme kaydetmekteydi. Avrupa 1880 yılında 164.000 km uzunluğunda raylı sisteme sahipti, bu rakam Hindistan'da 15 bin km ye

yaklaşmıştı ve esas olarak Avrupa'nın yatırımlarıyla gerçekleşmişti (Hobsbawm, 2012, s.68). Bu durum Avrupa merkezli büyümenin dünyanın geri kalanındaki gelişmelerin temeli olduğu gibi gözükür. Ne var ki gerçek bu durumdan daha farklıydı. Batılılar kaynaklarına el koyduğu bölgelerde yerli sanayinin gelişmesine izin vermemektedirler, tüm altyapısal faaliyetler kendileri tarafından kontrol edilmektedir. Bu nedenle sömürülen ülkelerde gerçek bir ilerleme olmamaktadır: Yalnızca bir takım komprodorlar aracılığı ile bir büyümeden bahsedilebilirdi. Sermaye daha büyük yatırımlar gerçekleştirmek için uygun maddi zemin yaratmak zorundaydı. İlerlemenin olması için ise ülkelerde ulusal üretimin gerçekleştirilmesi gerekmektedir. Ancak üretimin ipleri ulusal değil deniz aşırı ellerce tutulmaktaydı. Bu nedenle Hindistan'daki rayların yapımı sadece Batılı'nın işine gelen bir yatırımdı. Eğer böyle olmasaydı aynı dönem içinde Hindistan'da kıtlık döneminde ölen insanların sayısı şu seviyelere varmazdı: 1865-6 yılları arasında Orissa'da nüfusun onda biri, 1868-70 yılları arasında Rajputana nüfusunun üç ila dörtte biri, Madras'ta 3.5 milyon insan, 1876-8 yılları arasındaki büyük kıtlıkta ise Mysore'de bir milyon kişi yaşamını kaybetmişti (Hobsbawm, 2012, s.151).

1860 yıllardan itibaren dünyanın dağarcığına işlenmeye başlayan Kapitalizm kelimesi ilk başlarda devrimci bir nitelik taşımaktaydı. İnsan ilerlemesinin önündeki engel olarak görülen feodalizm'in kurumlarının karşısına çıkan ve bu yapıyı sarsan yeni toplumsal yapı pek çok kişi için özgürleşmeyi ifade etmekteydi. Söz konusu yeni üretim biçimi rekabete dayalı girişimi öngören ve her şeyi ucuza alıp pahalıya satma esasına dayanan bir sistemdi. Böylesi bir sistemde sadece akıl, bilim ilerlemeyecek aynı zamanda sanatlarda ve insan özgürlüğünde de büyük gelişimler olacaktı. Feodal dünyada yaşayış kolaydı; kimin nerede ne zaman nasıl hareket edileceği kesin, şaşmaz ilkelere belirlenmişti. Yeni dönemde ise insan iradesi ve akli devreye sokuluyor ve "insanın kendi isteği ile düştüğü çukurda yine kendi isteği ile" çıkılmaya çalışılıyordu (Kant, 1984). Kilisenin egemenliği küçültüldüğü ve toplumsal düzenin dini ilkelere dayalı değil de dünyevi ilkelere dayalı yeni bir yapıya dayandırılmasıyla vatandaşlık anlayışı gelişti, burjuva hukuku tesis edildi ve insanların seçtiği parlamenter yapıya geçildi. Yine bu dönem içinde bir anlamda çifte devrim egemendi. İngiltere devrimin sanayi ayağını temsil ederken, Fransa ise siyasal ayağının temsilcisiydi. "Kendi irademizle düştüğümüz kuyudan çıkış" için bilime başvurmak kaçınılmazdı. 17. Yüzyılda Newton'un Principia'sının yarattığı etki, 19. Yüzyılda Riemann geometrisiyle

yaratılmaktaydı. Thompson'ın ısı alanında, Maxwell'in ve Boltzmann'ın fizik sahasında gerçekleştirdikleri, Alman kimyasındaki büyük ilerleme ve akademinin diğer kesimlerindeki patlamalar heyecan verici olmaktaydı. Ancak yukarıda da belirtildiği gibi Batı'nın kaydettiği bu ilerleme üçüncü dünya için hiçbir şey ifade etmemekteydi: Hobsbawm'ın ifadeleriyle (2012, s.150):

[...] Üçüncü Dünya'da yaşayanların büyük çoğunluğunun, batının kaydettiği olağandışı, görülmemiş ilerlemeden, şimdiye kadar anlamlı kabul edilebilecek hiçbir yarar temin etmediği görüldü. Bu durumun, eski yaşam tarzlarının yıkılmasından başka bir şey olmadığını fark etmiş olsalardı, [batılılaşma] bir gerçeklikten çok olası bir örnek; uzak ülkelerden gelmiş ya da büyük kentlerde yaşayan silindir pantolonlu, tuhaf şapkalı, kırmızı ya da soluk benizli insanlar tarafından ve bu insanlar için yapılmış bir şey olarak kalırdı. Onların dünyasına ait değildi ve pek çoğu onu isteyip istemediklerinden emin değillerdi. Fakat, eski yaşamları adına ona karşı direnenler yenildi.

4. TEORİK ÇERÇEVE

Bu sanatta yeterlilik çalışması kapsamında olaylara yenilenler ve direnenler çerçevesinden bakılacaktır. Batı uygarlığının 19. Yüzyıldan itibaren yarattığı rekabete dayalı yeni üretim anlayışı küresel ölçekte “efendi-köle” ilişkisi yaratmış olmaktadır. Birinci ve ikinci bölümlerde ele alınanlar, emeğin ve sermayenin “her yerde aynı yapıda olduğunu” tarif etmektedir. Bir üçgenin açıları toplamının Almanya’da da 180, Guatemala’da da 180 derece olması gibi emeğin doğası da her yerde aynıdır. Bu açıdan bakıldığında Marks’ın emek ve sermaye için yaptığı açıklamalarının, dünyanın herhangi başka bir yerinde de emek ve sermayenin doğasını yansıttığı öne sürülebilir. Ancak aynı olmayan başka bir boyut vardır: Sermayenin sanayi kapitalizmi olarak belirmesiyle birlikte dünya merkez ve çevre ülke olarak iki bölüme ayrılmıştır. Merkez ülkelerde, yani metropollerde, uygulanan para politikaları etkisini en çok, metropollerin pazar olarak gördüğü, çevre ülkelerde hissettirir. Londra’nın, Washington’un, Berlin’in, Paris’in sermayeye ilişkin aldığı kararlar günümüz dünyasında kendisini Bangkok’da, Kuala Lumpur’da, Caracas’ta, Monrovia’da veyahut Ankara’da hissettirir. Feodalizme karşı başkaldırarak dünya sahnesine çıkan bir sistem, nefret ettiği toplumsal yapının ta kendisi haline gelmiş bulunmaktadır; yalnız tek bir farkla: Bu yeni Ortaçağ, adeta güncellenmiş, (*update* edilmiş) bir feodalizmdir; etkilerini küresel boyutta hissettirir ve yıkımları da küresel boyutta olmaktadır.

Bu anlatılanların ışığı altında, Andre Gunder Frank’ın *The Development of Underdevelopment* (1966) makalesindeki merkez-çevre ülke ilişkisini açıklamak faydalı olacaktır. Günümüzde uluslararası siyaset sahasında yaşanan olayları, emperyalizm çerçevesinde görmek, emperyal hırsların Türkiye gibi çevre ülkelerde ne gibi etkiler yarattığını algılamak açısından önemlidir - bu arada hemen belirtmek gerekir ki, Türkiye’nin bir çevre ülke olduğunu söylemek onun önemini küçültmek anlamına gelmemektedir. Özgün bir kültür ancak tam bağımsız bir toprak parçasında şekillenebilir ve ekonomik altyapısının kontrolünü tam sağlayamayan bir ülkenin özgün bir kültür inşa edebilmesi, özgür ve mutlu bireylere ev sahipliği yapabilmesi mümkün değildir.

Frank adı geçen makalesinde merkez-çevre ülke ilişkisi üzerine beş hipotez ileri sürmektedir. Birinci hipotezi şudur: Bir çevre ülkenin büyük şehirlerinin gelişimi onların merkez ülke ile kurduğu uydu ilişkisi ile kısıtlıdır. Frank’a göre bu ispat edilmesi en zor

hipotezlerinden biridir çünkü bu hipotezin ispatı ileri sürdüğü diğer hipotezlerin de onaylanmasına bağlıdır. Bu hipotezinin en önemli örneklerinden biri ise, ona göre, gelişmeye 19. Yüzyılda henüz başlamış olan Buenos Aires ve Sao Paulo'nun hala İngiltere ve Amerika Birleşik Devletleri'ne bağlı olmasıdır.

İkinci hipotez ise şu şekildedir: Çevre ülke konumundaki bir ülke en büyük ekonomik ve endüstriyel gelişimini, sadece merkez ülkelerle olan bağı en gevşek seviyede olduğu durumlarda gerçekleştirebilir. Bu durum çevre ülkelerin merkez ülkelere göre yalıtılmış olması anlamına gelmektedir. Bu hipotez ise iki Latin Amerika ülkesinin tarihinden verilebilecek örneklerle onaylanabilir. Birinci örnek dünya merkez ülkelerinde yaşanan depresyon ve savaş durumlarının yarattığı yalıtılma ortamıdır. Merkez ülkelerin yaşadığı beş büyük depresyon dönemi bu ikinci hipotezi doğrular niteliktedir. Bu beş büyük depresyon şunlardır: 17. Yüzyıldaki Avrupa depresyonu, Napolyon Savaşları, Birinci Dünya Savaşı, 1930 depresyonu, ve İkinci Dünya Savaşı'dır. Arjantin, Brezilya, Meksika ve Şili'deki en önemli ekonomik gelişmeler, merkez ülkelerin yaşadığı bu beş büyük buhran dönemlerinde gerçekleşmiştir. Bu durumda merkez ülkeler kendi sorunlarını çözmek için, sistem kurucular sistemin sıkıntılarını çözmek adına savaşa tutuştuklarında, çevre ülkeler kendi başlarına kalabilmekteler ve ekonomik bir ilerleme göstermekteler. Merkez ülkelerin yaşadığı siyasal ve ekonomik bunalımlar, çevre ülkelerin onlarla kurduğu ticaret ve yatırım bağlarının gevşemesine sebep olmakta ve bu durum ise kendilerine özgü bir gelişim göstermeleriyle sonuçlanmaktadır. Avrupa'da 17. Yüzyılda yaşanan bunalımda da aynısı olmuştur. Bu dönemde Latin Amerika'da imalat büyümüş ve hatta Şili ürünlerini ihraç eden bir ülke bile olmuştur (Frank, 1966, s.10). Yine Napolyon Savaşları'nda Latin Amerika ülkeleri bağımsızlık hareketlerine sahne olmuştur.

Bu durumda Frank'ın öne sürdüğü ikinci hipoteze göre sanayi kapitalizmini yaşamayıp sermaye-emek çelişkisini tecrübe etmemiş bir ülkenin kendi özgün şartlarını koruyabilmesi ve ekonomik gelişimini kendi kaynaklarına dayandırarak gerçekleştirebilmesi için sermaye başkentleriyle olan ilişkisinin zayıf olması bir diğer ifade ile onlardan yalıtılmış olması gerekmektedir. Fakat yalıtılma sadece merkez ülkelerin yaşadığı buhranların doğurduğu bir siyasal ve ekonomik atmosfer olarak düşünülmemelidir. Bir bölgenin coğrafi olarak da merkez ülkelerle olan bağının da onu izole kılması mümkündür. Fakat bir bölge bir

şekilde merkez ülkelerle ilişkiye geçerse bölgesel kalkınması merkez ülkenin tayin ettiği ölçütlere göre olmakta, bir diğer ifade ile böyle bir kalkınma gerçekleşmemektedir.

Frank'ın ikinci hipotezi için en önemli örneklerden biri de Japonya'nın sanayi gelişmesinin tarihinde yatmaktadır. Japonya'nın gelişiminin en önemli nedenlerinden biri de yeraltı zenginliklerine sahip olmamasıdır. 19. Yüzyılın sonlarına kadar net bir gelişim gösterememiş Japonya yeraltı kaynaklarına sahip olmadığı için Batılı ülkelerin politikalarının gündemine oturmamıştır. Japon Hükümeti ise bu dönemde kendi köylü sınıfını köleleştirip, toprak ağalarının elindeki toprakları almış, onların paralarını çeşitli piyasa ayarlamalarıyla hazineye aktarmış ve sermaye yaratmıştır. Japon devletinin yarattığı bu sermaye daha sonra sanayi üretimine dönüştürülmüştür. Herhangi bir yeraltı kaynağı olmayan Japonya, bu durumun yarattığı izolasyon nedeniyle dış sermaye işgaline uğramayınca gelişebilme imkanı bulmuştur. Ancak bunu ise kendi iç varlıklarını tüketerek gerçekleştirmiştir.

Ne var ki, ikinci hipotez içinde gizli olan bir başka taraf vardır: Bir ülke için merkez ülkelerden izole olma şartları ortadan kalkınca, o güne kadar yaşadığı kazanımlar ya kaybedilir ya da merkez ülkelerce farklı yönlendirilir (Frank, 1966, s.11). Yukarıda sayılan ve Batı'nın yaşadığı beş büyük buhranı sıralayan dönemlerin hepsi içi bu durum gerçekleşmiştir; bir diğer ifade ile sistem kurucu ülkeler kendi aralarındaki sorunları çözünce, bu ülkelerin politikalarından bir süreliğine uzaklaşıp nefes alabilen ve kendilerine gelişim için yalıtılmış bir ortam bulabilen ülkeler tekrardan merkez ülkelerin çekimine girmişlerdir. Örneğin Birinci Dünya Savaşı'ndan sonra Brezilya ulusal endüstrisi Amerikan ekonomisinin saldırısına uğramıştır.

Frank'ın öne sürdüğü üçüncü hipotez ise şöyle şekillenmektedir: Bir ülkedeki şu anda en geri kalmış ve feodal gözüken bir bölge geçmişte merkez ülkelerle en yakın ilişkileri geliştirmiş bölgedir. Bu hipotez için özellikle Latin Amerika'nın Kuzeydoğu Brezilya, Peru ve Bolivya'nın dağlık alanları ile Meksika'daki Guanajuato ve Zacatecas gibi bölgeleri örnek gösterilebilir (Frank, 1966, s.13). Adı sayılan bu bölgeler yüzyıllar önce gümüş madenciliğinde ünlü bölgelerken, merkez ülkelerle girdikleri ekonomik ilişkiler buraları ülkelerinin en geri kalmış alanlarına çevirmiştir. Benzer bir durum Bengal ve Hindistan'da da yaşanmıştır. Tarım ürünleri ya da madenleri açısından zengin olan bu bölgelerde kaynaklar

tükenince, merkez ülkeler anında tüm yatırımları geri çekmiş ve yöre insanını kaderiyle baş başa bırakmıştır.

Dördüncü ve beşinci hipotezler ise daha çok Latin Amerika ülkeleri için geçerli gözükmektedir. Dördüncü hipoteze göre plantasyonlar olarak beliren çalışma alanları –Latin Amerika’daki ifadesiyle latifundiyalar- dünya pazarındaki artan talepleri karşılamak, sermayeyi büyütme ve üretim maliyetlerini azaltmak için oluşturulmuştur. Beşinci ve son hipotez ise yarı feodal bir görünüm sergileyen latifundiyalar çoğunlukla yukarıda adları geçen maden veya tarım bölgelerinde kurulmuşlardır. Sermaye geçmiş yüzyıllarda maden ve toprak zenginlikleri açısından zengin bu bölgelerin kaynaklarını tükettikten sonra verimsizleşen bölgelere tek ürün yetiştirme politikalarına dayalı plantasyonlar (latifundiya) şeklinde yeniden girmiştir.

Yukarıda verilmiş olan Frank’a ait bu beş hipotez, özellikle 1950’lerden bu yana artan ölçeklerde merkez ülkelerin açık bir pazarı konumunda olan Türkiye’nin durumuna da ışık tutacak niteliktedir. Türkiye Cumhuriyeti’nin ilk on beş yıllık dönemi hariç tutulacak olursa, 19. Yüzyıldaki Osmanlı-Avrupa ilişkileri ile özellikle 1950’li yıllardan sonra kurulan Türkiye-Amerika ilişkileri, Frank’ın ileri sürdüğü beş hipotezin süzgecinden geçirilerek değerlendirildiğinde Türkiye adına net bir tabloyu ortaya sermektedir: Türkiye Cumhuriyeti şu anki yapısı itibarıyla merkez ülke olmanın çok uzağında durarak küresel sermayenin açık bir pazarı, hammadde temin edicisi konumundadır. Altyapı güçleri kendi elinde olmayan bir ülkenin ise üstyapı ilişkilerini kontrol etmesi şekillendirmesi mümkün değildir; ekonomiyi kim idare ediyorsa kültürel atmosferi de o şekillendirir. Altyapı ilişkileri yabancı sermayenin eline teslim edilmiş bir ülkenin ulusal kültürünü de özgün bir şekilde işlemesi mümkün olmayacaktır; yukarıda da belirtildiği gibi özgün bir kültür ancak tam bağımsız bir toprak parçasında yaratılabilir. Ekonomik ilişkilerin idaresi merkez ülkelerin kontrolüne verildiği zaman bu topraklarla tarihsel bir bağı olamayan bir yaşam paketini de ister istemez yaşamak zorunda kalmaktayız. Bunun sonuçları ise ister 80’li yıllardan itibaren küresel ölçekte uygulanan neo-liberal politikaların Türkiye’deki icracısı Turgut Özal döneminde ortaya çıkan yeni insan tipi olsun, isterse de 2000 yıllardan itibaren beliren “Yeni Türkiye” yaratmaya çalışan bakış açısı olsun sonuç hep aynı olacaktır: Merkez ülkelerin sermayesini daha da arttırmak için çalışıp duran bir ülke dolusu insan. İşte bu insan, sanatta yeterlik çalışmamızın

konusunu oluşturmaktadır. Çektiğimiz *Meçhul* isimli filmde bu insanın profili vermeye çalışılmıştır.

5. SONUÇ

Yukarıda çizilen genel teorik çerçeve içinde kalarak hazırladığımız kurmaca / belgesel film çalışması, bütün saydığımız başlıklar altında bir düşünsel zemine dayanmaktadır. Filmin bu teorik çerçeveden daha ötede yer almak üzere, bireysel ve psikolojik temelli okumaları da mümkündür. Bu okumaları özellikle “insan doğası” ve “özgürlük” kavramları üzerinden yürütülecek bir tartışma eksenine oturtmak, çizmiş olduğumuz genel teorik çerçevedeki emek-sermaye çelişkisi hattından da bizi uzaklaştırmayacaktır. Bu noktada öne sürülecek bir tartışmayı, sonuç değerlendirmesi olarak ele almak mümkündür.

İnsan doğasının ne olduğu konusunda belli bir fikir sahibi olmaksızın insan eylemlerini anlamak mümkün değildir. İnsan doğası insanın yaptığı her türlü eylemin temelinde yatmaktadır. Bu nedenle, örneğin, tarihin gelişim sürecini anlamak için insan doğasının ne olduğunu bilmek gerekmektedir. Bu kavram insanların ilişkilerini, bu ilişkilerin algılanış ve sunum biçimini şekillendirmektedir (Brown: 1999, s. 138). Farkında olalım veya olmayalım insanın doğası eylemlerimizde pay sahibidir ve genel olarak eğilimlerimizin temelinde yer alan unsurlardandır.

Bu anlamda insan doğası, geçmişi anlamak için gereken temel kavramlardan biri olmaktadır. Buna ek olarak, insan doğasının ne olduğu bilimsel çalışmaların da araştırma konusu olmaktadır. 20. yüzyıl boyunca kimi sosyal bilimciler kesin bir insan doğasının olmadığını belirtmişlerdir. Bu görüşe göre insan doğası denilen şey boş bir levhaya (tabula rasa) benzemektedir, bundan dolayı da sosyal ve kültürel olarak düzenlenmiştir.

Bu görüşe katılmayan taraf ise insan doğası denilen şeyin çok karmaşık olduğunu belirtmekte ve onun ne olduğunun tam olarak anlaşılamadığının ifade etmektedirler. İnsan doğasının sahip olduğu karmaşıklık zorlu problemlerin de doğmasına sebep olmaktadır (Brown, 1999, s. 139). Hakkında sahip olduğumuz sınırlı bilgilere rağmen yine de, bu kavramın tam olarak ne olduğunu anlayabilmek, geçmişteki ya da günümüzdeki insan eylemlerinin ne olduğunu anlayabilmek için kilit bir öneme sahiptir. İnsan doğasının kişiler arası ilişkileri anlamamızda sahip olduğu bu önem, bu ilişkilerin daha sağlıklı olabilmesi için de bizlere önemli ipuçları sağlayacaktır. Dolayısıyla mutlu bir yaşamın nasıl olması gerektiği, toplumsal hayatımızın nasıl düzenlenmesi gerektiği gibi soruların cevaplarına ulaşabilmek için insan doğasını bilmek gerekmektedir.

Belirtildiği gibi insan doğası üzerine ileri sürülmüş fikirler, insanın nasıl yaşaması gerektiğine ilişkin soruyu cevaplamak açısından çok önemlidir. Rousseau'ya göre insan doğasının temeli özgürlüktür. Rousseau için eğer insanlar özgür iradelerine sahiplerse kendi doğalarına uygun yaşıyorlar demektir. Bu anlamda “özgürlüğünden vazgeçmek insan olma niteliğinden vazgeçmektir, insanlık haklarından, hatta ödevlerinden vazgeçmektir. Her şeyden vazgeçen birinin herhangi bir zararını karşılamak mümkün değildir” (Rousseau, 2007: 63). Kendi özgürlüğünden vazgeçmek ise insan doğasına uygun değildir. Rousseau'ya göre insan doğası tarihsel süreç içinde değişmiştir. Doğa durumunda (diğer ifadeyle doğada) yaşamakta olan insan sınırlı ihtiyaçlarını kendi başına giderir ve hiçbir bağımlılığı yoktur. Toplumsal yaşama geçmesiyle birlikte insanların doğaları da değişmeye başlar. Doğa durumundan toplumsal duruma geçilmesiyle birlikte kendini beğenmişlik ve kıskançlık baş göstermeye başlar. İnsanlar artık gerçek ihtiyaçları ile sahte ihtiyaçlarının ne olduğunu ayırt edemez hale gelir. Bunun sonucunda ise ihtiyaçlarından fazlası için çabalamaya başlar. Bu durum ise mutsuzluğu doğurur. Rousseau için arzular ve yetenekler arasında bir denge kurulmalıdır. İnsan doğa durumuna ne kadar yakınsa yetenekleri ve arzuları arasındaki mesafe de birbirine o kadar yakındır. Bu durumda insan mutluluğa da bir o kadar yakın olur: “Mutsuzluk şeylerden yoksun olmaktan değil, kendini hissettiren gereksinimdedir” (Rousseau, 2010, s. 71). İnsanların arzuları ne kadar çoksa, kendi imkânlarının ötesinde şeyler isteyen insan kendini güçsüz ve değersiz hissedeceği için çaresizliği de o kadar çok olur (Rousseau, 2010, s.46). Toplumsal yaşamdan tekrar doğa durumuna geçmek mümkün değildir ancak ideal bir toplum kurularak toplumsal yaşamın yozlaştırıcı etkisini ortadan kaldırmak mümkündür.

Bu film çalışması kapsamında kendi doğasına aykırı yaşamının insanı ne gibi mutsuzluklara sürükleyeceği başarılı ve hırslı bir iş adamının başından geçenler konu edilerek incelenecektir. Söz konusu kurgusal karakter bir gün sadece ofisindeki masa telefonunun sesini duyamamaya başlar. Ancak kendisi hariç herkes bu telefonun sesini duymaktadır. Bunun üzerine pek düşmeyen adam ilerleyen günlerde aynı telefonu göremediğini fark eder. Diğer insanlar tarafından görülen telefon sadece hikayenin kahramanı tarafından görülememektedir. Gittiği bir psikiyatrist onun hayatta çok mutsuz olduğunu, bu sebeple hayatta değer vermediği şeylerin beyni tarafından algılarının ötesine itildiğini ve eğer mutsuzluğunun sebebini bulabilirse, bir diğer ifade ile kendi doğasının ne olduğunu anlayıp buna uygun yaşamaya başlarsa telefonu tekrardan görebileceğini söyler. Ancak sonrasında kahramanın

göremediği nesne ve kişilerin sayısı çok hızlı bir şekilde artar. Zamanla anlar ki, kahraman sadece “insan tarafından inşa edilmiş medeniyeti” ve “medeniyet tarafından şekillenen, onun tarafından inşa edilen insanları” görememektedir; görebildiği tek şey doğadır.

Filmimiz, belgesel dilini kurmaca sinema yöntemleri ile harmanlayan bir üslup içinde tasarlandı. Film içindeki karakterler ve anlatılar, gerçek olay ve kişilerden yola çıkarak geliştirildi. Sıklıkla gerçek kişi ve olaylara doğrudan atıflar yapıldı. Bu atıflar çoğu defa “beyaz yakalı” karakterlerin dünyasından belirgin ve öne çıkan unsurlardan seçildi. Karakterler “beyaz yakalı” tasvirini belirginleştirecek netlikte geliştirildi. Ancak, bu geliştirme esnasında kullanılan belgesel üslubu gereği karakterlerin karikatürize edilmemesine özen gösterildi. Diğer taraftan olayın gelişiminin “fantastik” yönü doğal ve olağan bir akış içinde verilmeye çalışıldı.

6. EKLER

EK 1. “MEÇHUL” İSİMLİ KURMACA/BELGESEL FİLMİN ÖYKÜSÜ

MEÇHUL

Yazan: Gökhan UĞUR

Aslında her şeyin ne zaman ve nasıl başladığını tam hatırlamıyorum. Aradan bir hayli süre geçti. Tek hatırlayabildiğim, günlerden pazartesiydi. Her şeyin aynen tekrar ettiği, hiçbir değişiklik olmaksızın birbiri ardına dizilen günlerden bir pazartesi. Her pazartesi gibi saatim yine güneş doğmadan çalmış, ben her zamanki çevikliğimle yataktan fırladığım gibi doğru pencereden dışarı bakıp boş, karanlık sokakları kısa bir süre izlemiş ve en sonunda gerekli hazırlıklarımı yapıp karnımı bir güzel doyurduktan sonra evden her zamanki gibi aynı saatte çıkmıştım. Bu durumda son derece sıradan bir pazartesi olmalıydı benim için, tabi ki içimdeki o garip sıkıntıyı saymazsak. Kaynağını tam olarak bilemediğim, farklı bir yerden beslenen bir sıkıntı vardı içimde. İlk başta tam olarak fark edememiştim çünkü çok derinlerden gelmekteydi. Zaman geçtikçe biraz kendini hissettirir gibi olmaya başlayınca kaygılanmaya başladım. Kaygımın sebebi boşuna değildi elbet. Hayatım boyunca oldum olası tertipli olmuş, her şeyin planladığım gibi gitmesine azami ölçüde dikkat etmiş olan ben, daha önce tatmadığım bu garip duyguyu, bu ruhumun derinliklerinde yer alan açıklanamayan bu garip varlığı korkuyla karşılamıştım. Ancak bir sorun varsa o da şuydu ki, neden koktuğumu bilmemekteydim. Sadece içimdeki garip bir histi beni kokutan şey ve söz konusu bu korku bile değişikliklere ne kadar kapalı olduğumu sizlere açıklamama yeter sanırım. Ne zaman kalkıp ne zaman yatacağı, haftanın hangi günleri hangi yemekleri yiyeceği, akşam çayını kaçta içip, Pazar kahvaltısını ne zaman yapacağını büyük bir titizlikle belirlemiş biri için bu korku bir yabancının evinizin en gizli, en mahrem odalarında gezinmesi gibi bir şeydir. İşte beni asıl kokutan bu mahremiyetin ihlali idi; ancak en büyük sorun tehdidin dışarıdan değil de içeriden, hem de en derinlerden gelmesiydi.

Bütün bu sorular kafamı kurcalarken yine de düzenimden taviz vermeksizin her zamanki rutinlerimi yerine getirmenin en iyi çözüm olacağına karar verdim. Bu sebeple, en ufak bir gecikme olmaksızın, işe gitmek üzere arabama atladım ve çok şükür ki bunu tam vaktinde yaptım. Benim gibi zamana bu kadar önem veren biri için evden birazcık olsun geç çıkmak trafiğe saplanıp kalmak

anlamına gelmekteydi ve bu durumsa cehennem azaplarının en çetininden bile daha çetin bir ızdırıp demektir. Yaşadığım büyük şehirde eğer ben zamana hakim olmazsam şehrin bana hakim olacağına inanmaktaydım. Zaman kimseye farklı bir tarife uygulamamaktaydı ve onunla girilen mücadeleden en az zararı almak istiyorsak onu mümkün olduğunca kontrol altında tutmamız gerekmekteydi. En azından o zamanlar böyle düşünüyordum.

Dediğim gibi trafikten kokuğum için işyerine çok erken giderdim: Erken de öte ilk ben giderdim. Bu durum biraz garip karşılanabilir ancak bu da sahip olduğum düzenin bir parçasıydı. Ne kadar erken gidersem günün o kadar verimli geçeceğine inanmaktaydım. İşyerine erken gittiğimden dolayı sekreterim, işyerinin kapısını açıp koridor boyunca şöyle bir yürüdüğümü hiç görememiştir, çünkü o saat kaçta gelirse gelsin ben zaten ofisimde olup, çoktan kahvemi içmiş ve o günün işlerine koyulmuş olurdum. Bu sebeple sekreterim geldiği zaman o gün işe geldim mi gelmedim mi diye odama girip bakmazdı bile; orada olduğumu bilirdi. Zavallı kadın herhalde bir sabah gelip de beni ofisimde göremese korkudan tir tir titrer ve hemen polisi arardı.

Kafam sabah karşılaştığım içimdeki o garip yabancı yüzünden biraz bulanık olsa da ofise zamanında yetişmenin huzuru ve güvenini hissetmekteydim. Önümde duran bir takım kağıt ve evraklar mümkün olduğunca düzenli bir şekilde konulduğu için kendimi işime bir hayli kaptırılmış vaziyetteydim. Hemen söylemem gerekir ki, bence bir insanın çevresi ne kadar düzenli olursa kafasının içi de o denli düzenli olur ve aynı zamanda bunun tersi de geçerli olup kafasının içi ne kadar tertipli ise çevresi de o kadar düzenli olur. Kişioğlunun kafasının içindeki düzen kendisini dış dünyada da temsil eder; bu berrak ve düzenli zihin kendi çevresini de düzenler. Bu sebepten dolayı yaşadığım kentin kimi düzensiz yerleşim bölgeleri bana ne yaptığını, nasıl yaptığını bilmeyen insanların ellerinden çıkmış, kafasının içi karışık ve bu sebeple inşa ettiği dünyanın da düzensiz olduğu bir başarısızlık örneği gibi gelmiştir hep. Bu inancımın dolayısıdır ki her şeyi en ileri seviyede tertipli yaptığım için kendimi de işe kaptırır, gerekirse saatlerce başımı kaldırmaksızın çalışır ve buna rağmen dikkatimde da en ufak bir azalma olmazdı. Tesis ettiğim kusursuz düzenin yarattığı bu berrak zihin sahip olduğum kazanımlardan bir diğeri idi.

Kendimi böylesine büyük bir şevkle işime kaptırılmış çalışırken içeriye büyük bir hızla gözleri fâl taşı gibi açılmış, heyecandan tir tir titreyen sekreterim girdi. Böyle bir şeyi hiç beklemiyordum çünkü kapıyı çalmadan girmemesi gerektiğini bilir aksi taktirde ne büyük bir tepkiyle karşılaşacağını üç aşağı beş yukarı kestirebilirdi. Tam “Ne oluyor? Ne demek şimdi bu?” der gibi yüzüne büyük bir öfkeyle bakmaya başladığım anda zavallı kadın “kusura bakmayın efendim odaya böyle birden bire girdim ama yaklaşık iki dakikadır telefonunuz çalıyor ve siz açmayınca telaşlandım” dedi. Ben durumu anlayıp içimde kabaran öfkeyi bastırmaya çalışarak ve mümkün olduğunca sakin görünerek

“iyi ama benim telefonum hiç çalmadı ki” diye karşılık verdim. Kadının o andaki surat ifadesi hiç bilmediği dilde yazılmış bir mektubu okumaya çalışan insanın surat ifadesiyle aynıydı. Bana bakmaktaydı ancak baktığı bu şeyin ne olduğunu tam kavrayamamıştı; sadece kendisine aşına gelen bu simayı çözemeye çalışmış gibi bir ifade belirdi suratında. “İyi ama efendim” dedi kadıncağz “telefonunuz hâlâ çalıyor, neden açmıyorsunuz ki?” Şaşırma sırası bu kez bana gelmişti. Kendi telefonum hariç şirketteki diğer telefonların sesini rahatlıkla duyabiliyordum. Bir kadına bir telefona baktım ve mütereddit bir hareketle elimi telefona doğru uzatıp ahizeyi kaldırarak ürkekçe “alo” dedim. Karşıdaki ses de telaşlı bir şekilde “neredesin sen canım? açmayınca çok telaşlandım” demişti korkuyla. Ses kız arkadaşıma aitti ve beni belki de bu dünyada en iyi tanıyan insanlardan biri olduğu için telefonu açmamamın ne denli büyük bir sorun olduğunu kavradığından dolayı haklı olarak heyecana kapılmıştı. Hemen durumu toparlamak adına telefonun ses düğmesinde bir aksilik olduğunu belki de temizlikçi kadının ortalığı silip süpürürken yanlışlıkla düğmeye dokunarak sesini kıstığını söyledim. Sanırım şimdilik her şey yoluna girmişti, en azından kız arkadaşım bir şeyden şüphelenmemişti ama sekreterim için aynı şeyi söylemek imkansızdı tabi ki.

O günün nasıl geçtiğini sizlere anlatabilmem mümkün değil. Benim gibi işine sadık ve telefonu hiç susmayan biri için telefonun sesini duyamamak ne korkunç bir işkencedir tahmin edebilirsiniz elbette. Sekreterime telefonumun her çalışında beni uyarmasını ve bu durumu kimseye söylememesini tembihlemiş ve birazcık da gözünü korkutmak adına eğer birilerine bir şey çitlatırsa kendisine yeni bir iş aramasının en iyi yol olacağını da ima etmeden geri kalmamıştım. Eğer bu türden şeyler işyerinde duyulacak olursa oturduğum koltuğa gözünü dikmiş aç kurtların eline çok büyük bir koz geçeceğinden şüphelendiğim için zavallı kadını böyle korkutmaktan başka çarem yoktu. Elbette gerçekten bu olay duyulursa kadının kovulacağı ve bunu yaparken de hiçbir vicdan azabı çekmeyeceğimi de belirtmek isterim.

Yıllardan sonra ilk kez rutinim bozulmuştu. İş çıkışı doğrudan eve gitmeyip yemeğimi her zaman yediğim saatte yiyememek çok garip bir histi benim için. Soğuk bir rüzgarın beni ürperttiğini hissediyordum sanki. Evde olmam gereken saatlerde ben dışarıda eski püskü aptal bir telefon bulmak için sokak sokak gezmekteydim. Bu sabah yaşanan büyük felaketten sonra (başıma gelecek daha büyük felaketleri kestiremediğim için bunun büyük bir felaket olduğunu zannediyordum) üzerinde çaldıkça yanıp sönen lambası bulunan bir telefon almaya karar vermiştim. Böylelikle sekreterimin beni her defasında uyarmasına gerek kalmazdı. Bu olay da zamanla unutulur ve ben her zamanki yaşantıma devam ederim diye düşünüyordum. Neyse ki ihtiyacım olan telefonu fazla vakit kaybetmeden bulmayı başarmıştım. Eve vardığımda akşam yemeği vakti çoktan geçmiş ve ben hayatımda ilk defa yemek yemeden aç yatmıştım. Tek tesellim yatağa tam vaktinde girmiş olmamdı.

Ertesi gün işe gider gitmez telefonu bağlamaya giriştim. Bu da pek bir zahmetli oldu benim için. Eski bir telefon olduğu için bazı aksiliklerle karşılaştım ama neyse ki diğer çalışanlar gelmeden monte işini halledebilmiştim. Sekreterim geldiğinde onu odama çağırıp artık telefon çaldığında bana haber vermesine gerek olmadığını, sorunun tamamen çözüldüğünü söyledim. Sekreterim aldığı eski telefona bakıp kafasında soru işaretleriyle odadan çıktığında bu konu hakkında artık daha fazla kafa yormamam gerektiğini düşündüm. Gözümü telefondan ayırmaksızın işlerime tekrardan gömülmüş, büyük bir disiplin ve şevkle yapmam gerekenleri halletmeye koyulmuşum. Telefon her çaldığında hemen ahizeyi kaldırıyor ve hiçbir sorun olmadığını, her şeyin yolunda olduğunu haykırmak istercesine biraz da yapmacık bir mutlulukla görüşmelerimi gerçekleştiriyordum.

Bu şekilde geçen birkaç haftadan sonra içim rahatlamıştı. Gerçi telefonun sesini hâlâ duyamamaktaydım ama bu sorunu bir şekilde çözmüş olmamdan dolayı halimden de şikayetçi değildim. Her şey yolundaydı, ta ki o güne kadar. Bir pazartesi günü (yine bir pazartesiydi, ah o gözü kör olasıca pazartesiler!) ofise girdiğimde karşılaştığım şeyle dona kaldım: Lambalı telefonumun yerinde yerler esmekteydi! Ne yapacağımı bilmeksizin büyük bir öfkeyle koltuğuma yığılıverdim. Hiç kimsenin işine yaramayacak, bu eski ve kötü görünümlü telefonu kim ne yapardı ki? Kim bu telefonu alma ihtiyacı duyabilirdi? Birden bire öfkem artarak çoğaldı çünkü tek suçlunun sekreterim olduğuna kanaat getirmiştim. Bütün telkinlerime rağmen çenesini tutamamış, telefonumun sesini duyamadığımı birilerine söylemiş olmalıydı. Daha önce de belirttiğim gibi benim gibi rekabetin bol olduğu işlerde çalışıyorsanız yerinize göz dikmiş aç kurtlar sizi bir lokmada yemek için ellerinden gelen her şeyi yaparlardı ve telefonumun çalınması da muhakkak onların alçakça bir oyunu olmalıydı. Yapılması gereken ilk şeyin sekreterin kovulması olduğuna karar verdim. Bunu ona gelir gelmez söyleyecektim. Tabi ki inkar edecek ve hatta saatlerce göz yaşı dökecekti ama ben bunca yıllık emeğimin bir anda heba olmasına göz yumacak kişilerden değildim. Yapılması gereken ikinci şeyse aynı telefondan bir tane daha almaktı, ki bu da fazladan zaman kaybı demektir.

Sekreterim masasının başına oturur oturmaz odamın kapısını açtım ve büyük bir öfkeyle hemen odama gelmesini söyledim. Suratım öfkeden kıpkırmızı olmuştu. Son derece sert ve kararlı bir şekilde bu sırrın kimseyle paylaşılmaması gerektiğini ama onun çenesini tutamayıp herkese telefonun sesini duymadığımı söyleyerek beni iş yerinde çok büyük bir sıkıntıya soktuğunu, bu hatanın elbette bir bedelinin olmasının şart olduğunu, onun bu büyük hatası yüzünden insanların bana pis bir şaka yapıp telefonumu çaldığını ve her şeyin bu sebeple karmakarışık bir hale geldiğini o kadar seri ve öfkeli bir şekilde söylemişim ki zavallı kadın bana büyük bir korkuyla bakakalmış ve telefonun masanın üzerinde durduğunu söylemeye bile cesaret edememişti. “Ama efendim.. şey.. yani demek istiyorum ki.. müsaadenizle bir açıklayayım” gibi kesik cümlelerle kendisini ifade ettikçe benim

öfkem daha da artmaktaydı. Hiçbir şeyin açıklanmaya ihtiyacı olmadığını ve kovulduğunu haykırdığımda kadınının çoktan gücü tükenmişti bile. Ben birazcık olsun öfkemi kusmamın verdiği rahatlıkla sakinleşir gibi oldum. Bunu fırsat bilen sekreterim yine ürkek bir ifadeyle “efendim.. şey... İfade etmeme müsaade ediniz lütfen. Neden bu kadar öfkelenmiş olduğunuzu anlamıyorum. Telefonunuz masanızın üzerinde ya. Nedir tam olarak kızdığınız şey, inanın bilmiyorum. Sizin bana daha önce tembihlediğiniz gibi ben kimseye bu olayla ilgili bir şey söylemedim. Lütfen inanın bana” dediğinde anlamsız gözlerle kadının suratına bakmaktaydım. “Nasıl yani?” dedim “ne demek telefon masanın üzerinde? Masanın üzerindeyse ben neden görmüyorum peki!”. Kadın “inanın bilmiyorum ama telefonunuz aynen dün bıraktığınız yerde duruyor neden açmayı denemiyorsunuz” dediğinde üzerimdeki şaşkınlığı hâlâ tam olarak atabilmiş değildim. Aradan ne kadar zaman geçti tam olarak bilemiyorum ama nice sonra elimi ürkekçe telefonun durduğunu varsaydığım yere doğru götürdüm ve elimin gerçekten görmediğim bir cisme çarptığını hissettim. Ne demektir şimdi bu? İlk önce telefonun sesini duymamaya başlıyordum ve şimdi de varolan bir telefonu görmüyordum. Algılarım beni birer birer terk etmeye başlamıştı. İlk önce duyma yetimi kısmen yitirmiş şimdi de görmemde aksilikler yaşamaya başlamıştım. Peki ama insan belli bir cismin körü olabilir miydi? Kişi sadece telefonu, bütün telefonları da değil sadece işyerindeki telefonunu görmemezlik edebilir miydi? Neydi bu kısmî körlüğün ve sağırlığın açıklaması ve daha nereye kadar ilerleyecekti bu durum? İçinde bulunduğum bu ürkütücü durumun mantıklı bir açıklaması olmalıydı şüphesiz, ancak ne olursa olsun yine de çok büyük bir sorunla karşı karşıyaydım.

O gün hayatımda ilk kez ofisimden saat 11:00’de ayrıldım. Sekreterimle yaptığım konuşmadan sonra ona beni yalnız bırakmasını söylemiştim ve tam iki saat boyunca koltuğumda öylece hiçbir şey yapmaksızın oturdum. Zamanın her şeyden önemli olduğu benim gibi biri için boşa geçmiş iki saatin artık hiçbir anlamı bulunmamaktaydı. Zamandan çok daha önemli bir durum söz konusuydu: Algılarım beni terk ediyor ama bunu birden bire değil parça parça gerçekleştiriyordu. Bu, her saniyenin yaraladığı ama son saniyenin öldürdüğü acı bir süreçti. Algılarım olmadan zaman ne işime yarardı ki? Zamanın varlığını duyumsatan algılarım yoksa zaman da birden bire anlamsızlaşıyordu. Aynı anda hem kör hem sağır ve hem de belki sonrasında dilsiz bir insanın zamanla hiçbir işi olamazdı çünkü zaman dediğimiz şey bir anlamda zaten algılarla anlam kazanmaktaydı. Güneşin doğuşu ve batışını görmek, saatin tik tak sesini işitmek ve daha binlercesi zaman mefhumunu algılarımıza dayandırmaktaydı hep. Dış dünyayı algılamaktan uzak bir insanın zamanı hissetmesi imkansızdı. Bilgilerimin kaynağı duyu organlarım ise şayet onlar olmaksızın dış dünyanın da bilgisine ulaşamazdım ve buna zaman da dahildi.

Ofisten çıkar çıkmaz bir psikiyatrdan randevu aldım. Benim gibi varlıklı birinin gidip hemen en tanınmış psikiyatrla görüşeceğini zannediyorsanız yanılıyorsunuz. Nihayetinde ait olduğum zengin zümrede dedikodu en kuvvetli bilgi toplama araçlarından biriydi. Sırf işimin bir parçası olduğu için rutinimi bozma pahasına katıldığım gösterişli davetiyelerin en önemli amaçlarından birinin de bu türden dedikoduların yapılabileceği uygun ortamın yaratılması olduğunu düşünmüşümdür hep. Bu sebepten dolayı benimle aynı zümreye ait, üstelik herkesin en önemli sırlarını bilen bir doktorla görüşmeyi göze alamazdım. Fazla ihtiyatlı olduğumu düşünebilirsiniz ama ihtiyat en sevdiğim niteliklerimden biridir.

Psikiyatrin odasına girdiğim vakit, kimilerinin neden sorulduğunu anlayamadığı sıkıcı sorular cevaplandırdıktan sonra uzunca bir sessizlik kapladı odayı. Ben merakla doktorun ağzından çıkacakları beklemekteydim. O ise gözünü yerdeki bir noktaya dikmiş uzunca bir süre konuşmaksızın öylesinde oturmaktaydı. Hatta bir ara belki de başka bir psikiyatra görünmem gerektiğini düşünmüştüm. Kısık bir sesle “ee doktor bey, ne olabilir bu sorunun sebebi?” diye sordum. Doktor “Açıkçası çok ilginç. Şimdi bu telefonun sesini siz duyamıyorsunuz ama başkaları duyabiliyor öyle mi?” dedi. Ben de hızlı bir şekilde “Evet aynen öyle. Aynı zamanda göremiyorum da. Sadece dokunduğum zaman hissediyorum. Benim dışındaki herkes telefonu görüyor ve duyuyor” dedim. “Bu daha önce karşılaştığım bir durum değil” dedi doktor “ve bu sebeple beni zorladığımı söyleyebilirim ancak yine de sorunuzun sebebinin ne olduğunu biliyorum”. Ben iyice meraklanmış ve adamın ağzından çıkanları adeta havada kapmak istercesine koltuğun kenarına oturmuş beklemekteydim. Doktor kesik kesik konuşmasına devam etti: “Hani zihnimiz çok yoğun olduğunda, kafamızı kurcalayan çok önemli sorunlarla karşılaştığımızda dalgınlığımız anlar vardır. Bu hepimizin yaşadığı bir durumdur”. Belli belirsiz başımı sallayarak onu onayladım. “Bu durumlarda zihnimiz o önemli konuya o kadar yoğunlaşır ki önemsiz olduğunu düşündüğümüz şeyleri unuturuz. Beynimiz bütün gücünü bu büyük meseleyi çözmeye adanmış için detayları görmemezlikten gelir. Üniversite yıllarımda asal sayılar üzerine çalışan ve yıllarını Riemann teorisinin yanlış olduğunu ispatlamaya adanmış bir matematikçi tanıdım. O kadar dalgındı ki, tanıştığı hiçbir insanın adını hatırlamaz, derslere sürekli geç gelir, kimi zaman karşısındakiyle konuştuğunu bile unutarak kafasındaki o büyük probleme yoğunlaşırdı. Hatta bir keresinde derse takım elbisesinin altına terlik giyerek gelmişti”. Doktor suratında beliren hafif tebessümden sonra konuşmasını ciddiyetle sürdürdü: “Bu gibi hallerde sürekli anahtarımızı bir yerlerde unutur, etrafımızdaki nesnelere çarpar, verdiğimiz kimi önemsiz sözleri yerine getirmez, yanımızdan geçerken bize selam veren birinin yüzüne bakar ama onu görmez oluruz.” Bunları söyledikten sonra konuşmayı bırakarak bakışlarını yüzüme çevirdi. Sanırım ne dediğini anladığımı düşünmekteydi. Bense şimdiye kadar söylenenleri anlamakla birlikte tüm bunların ne demek olduğunu çıkaramamıştım ve adamın suratına bakıp “peki bunların benimle ne ilgisi var?”

dedim. Doktor konuşmasını sürdürdü: “Anlayacağınız sizin beyniniz de çok büyük bir soruna odaklanmış durumda ve bu nedenle önemsiz gördüğü şeyleri hayatından çıkarmak istiyor. Gördüğüm kadarıyla işinde başarılı, birlikte olduğu kadınla herhangi bir problemi bulunmayan ve maddi sıkıntı çekmeyen birisiniz. Bu durumda beyninizin yoğunlaştığı sorunu başka yerlerde aramalı. Ben şahsen sahip olduğunuz bütün güzel şartlara rağmen mutlu olmadığınızı ve beyninizin de bu mutsuzluğun kaynağını merak ettiğini, siz farkında olmasanız da bu soruya yoğunlaştığını düşünmekteyim. Bu sorunu çözmek için beynin o kadar çok enerjiye ihtiyacı var ki, kendini günlük yaşamın önemsiz görünen diğer öğeleriyle yormak istemiyor. Önemsiz gördüğü her şeyi silmek ve gücünü sadece bir konu üzerinde toplamak istiyor. Bu silme işlemine işyeri telefonunuzun ses ve görüntüsüyle başlamış durumda. Eğer siz “mutsuzluğumun kaynağı nedir ve daha iyi bir hayat için ne yapmam gerek?” sorusunu cevaplayabilirseniz telefonun sesini tekrardan duyacağımızı öngörebiliriz. Tabi bu öncelikle kendinizi tanımanızla ilgili bir durum. Kendinizi tanı ve ne olduğunuzu bilerseniz nasıl bir yaşam sürmek istediğinize kolaylıkla karar verebilirsiniz. Dolayısıyla size ne ilaç yazıyorum ne de bir terapi grubu tavsiye ediyorum. Sorunuzun cevabını kendi içinizde bulmalısınız, “ben kimim?” sorusunu cevaplandırırsanız ihtiyacınız olan reçeteye kavuşmuşsunuz demektir”.

Doktorun yanından ayrıldığımda kafam allak bullak olmuştu. Ne demektir şimdi bu “ben kimim” saçmalığı? Kim olduğumu ben bilmeyeceksem kim bilebilirdi ki? Kim olduğumu, bu dünyada ne istediğimi gayet iyi bilmekteydim. Bu sebepten dolayı da tam istediğim gibi bir hayat düzeni kurmuştum ve yine aynı sebepten dolayı yaptığım işte çok başarılıydım. Kazancım, oturduğum lüks ev, yaptığım iş, sürdürdüğüm araba, birlikte olduğum kadın ve buna benzer pek çok öğe bu başarının bir göstergesiydi. Bütün bunlara sahip olmak için çalışmıştım hem de çok çalışmıştım. Bundan dolayı da sorunu mutsuzluğumda aramak yanlıştı. Üstelik doktorun beni sürüklemek istediği bu felsefi zıvalıklardan hiç hoşlanmamıştım; nihayetinde felsefe cevap vermek değil, cevapsız sorular sormak demektir. Kendini bilge zanneden bu adama öfkelenip başka bir psikiyatrdan randevu alamaya karar verdim.

Yaptığım ilk görüşmeden sonra onlarca farklı psikiyatrdan randevu aldım, binlerce soru cevaplayıp testler yaptırdım ve hepsi de bana bir takım ilaçlar verdi. İlaçları kullanmaya başladığımda kendimi gerçekten daha mutlu hissetmeye başlamıştım. Bu sebeple doğru yolda olduğumu biliyordum. Daha önce beni sinirlendiren en ufak bir aksaklık şimdi pek bir şey ifade etmemekteydi. Önceleri uyanmakta zorluk yaşamıştım ama bu da sorun değildi. Daha doğrusu sorun edinmiyordum. Yataktan birkaç dakika geç kalkmakta, evden geç çıkıp işe birazcık olsun geç gitmekte bir hata olmadığını düşünmeye başlamıştım. Çalışma hayatımda ilk defa sekreterimden sonra ofise gelmişim. Trafikte kaybettiğim zaman sorun olmaktan çıkmıştı. Bütün bu açılardan bakılınca her geçen gün çevremde

gördüğüm insanlara daha çok benzemeye başlamıştım. İş çıkışlarında birileriyle birkaç kadeh içmeye bile gidiyordum. Tabi bu durumdan en çok kız arkadaşım memnundu. Yıllar yılı benimle birlikte geçirdiği o sıkıcı ve kuralcı yaşam yerini gece eğlencelerine, uzun süren sohbetlere bırakmıştı.

Ama ne yazık ki, asıl sorun ortada bütün korkutuculuğuyla durmaktaydı. Hâlâ işyerimdeki telefonumu ne görüyor ne de duyuyordum. Sekreterim her seferinde odama gelip beni kimin aradığını söylüyor ve ben de el yordamıyla görmediğim telefonu kaldırıp konuşuyordum. Zamanla bu duruma alışmaya başlamıştım. Belki de olağanüstünün makul gözükmesi kullandığım ilaçların sonucuydu. Ayrıca çevremdeki insanların benimle daha iyi vakit geçirmeleri de bir tür teselli olmaktaydı. Gelinen bu son aşamada problemim çözülme de onu unutmamı sağlayacak başka güzellikler kaplamıştı çevremi.

Dediğim gibi bu durumdan en çok kız arkadaşım hoşnuttu. Elbette ki o dahil hiç kimseye masa telefonumla ilgili bu durumdan bahsetmemiştim. Bendeki büyük değişikliğin farkına en çok o varıyordu. Eskiden beni saat kaçta arayıp aramaması gerektiğini bilirdi. Şimdi ise istediği zaman beni cep telefonumdan arıyor, benden her defasında daha çok ilgi bekliyor, ona daha çok iltifat edip vaktimin çoğunu onunla geçirmemi istiyordu. Ve ben ona tüm bu istediklerini verdim. Yıllar boyunca benimle birlikteyken yaşayamadığı bütün hoş duyguları ona tattırmaya başlamıştım. Aldığım hediyeler, pazar sabahları dışarıda yaptığımız güzel kahvaltılar, saatler boyunca uzayan sohbetlerle bana içten içe bağlanmıştı. Bir keresinde ona şiir bile yazmıştım. Şimdi düşünüyorum da sırf bu şiir bile ne kadar değiştiğimi gözler önüne sermektedir. Duygusal ama yeteneksiz bir şairin elinden çıkmış bu son derece basit ve inceliksiz şiiri duyunca kız arkadaşımın gözleri yaşarmış, yüzüne uzun süre minnet dolu bakmıştı.

Benim gibi ruhsuz, makine gibi çalışan bir adamın şiir yazacak duygusallığa erişmesini takdir ediyor olabilirsiniz. Bütün bunlara rağmen ilk gittiğim psikiyatrin dedikleri aklımdan çıkmıyordu. Her ne kadar odasından kızgın ayrılısam da dediklerinde bir doğruluk payı olabilir mi diye kendime sormadan edemiyordum. Bütün bu sorunlar zihnimi kurcalarken kız arkadaşımın akşam yemeğini dışarıda yeme teklifi geldiğinde bu teklifi seve seve kabul ettim. Telefon vakasından sonra hayatımın en büyük felaketlerinden bir diğerini, hatta ilk felaketten bile daha kötüsünü, bu güzel gecede yaşayacağımı asla tahmin edemezdim.

Saat sekiz civarında restorana vardığımızda bizim için ayrılmış masaya oturduk. Her şey ikimiz için de mükemmel gözükmekteydi. Ona okuduğum şiirden sonra kız arkadaşımın tavırları iyiden iyiye değişmeye başlamıştı. Her zamankinden daha duygusal, daha hırçın, benden daha çok ilgi bekleyen biri olup çıkmıştı. Sanki benden başka bir şey yapmamı bekliyordu; uzunca bir süredir

önümde aşılması gereken bir eşik varmış da son hamleyi yapmam için beni cesaretlendirmeye çalışır gibi bir hali vardı. Yapmamı istediği şeyin ne olduğunu anlamayınca da içten içe bana sinirleniyor, sıklıkla yanımdan hiç ayrılmak istemediğini, hep benimle birlikte vakit geçirmeyi düşlediğini, benden ayrıken aklında hep beni düşündüğünü söylüyordu. Her ne kadar onun gözünde artık duygusal bir erkek olsam da bunların bir evlilik teklifi talebine işaret ettiğini nice zaman sonra anlayacaktım. Bütün bunlara o aptal, küçük şiir sebep olmuştu. Zavallı kız şiiri dinledikten sonra bunu çok dolaylı bir evlenme teklifi olarak yorumlamıştı. Ona göre evlenmeyi ben de istemekteydim ancak bunu teklif etmeye cesaret edemiyordum. Halbuki ben sadece daha önce yaşamadığım duyguları tatmak için, hiçbir şey imâ etmeksizin yazmışım o şiiri. O ise düşünce sistemindeki bütün o dolambaçlı ve kadınsı kıvrımlarla olayları görüldüğü gibi değil de kendince yorumlayarak algılamıştı. Öyle gözükmekteydi ki bu akşam birlikte yemek yeme fikri yine evlilik planları için kurulmuş, onun istediği mecraya beni sürüklemeyi amaçlayan naif ama sinsî planlardan biriydi.

Yemek boyunca önemsiz konulardan bahsettik birbirimize. Yer yer gülümsüyor, birbirimize ufak tefek şakalar yapıyorduk; elbette çiçeği burnunda romantik olarak ben de ona iltifatlar yağdırmaktan geri durmuyordum. O ise bu iltifatlara her geçen gün daha az sevinçle karşılık veriyordu.

Yemekler yenilip tatlılara geçildiğinde yüzü birden ciddileşerek “evlilikle ilgili ne düşünüyorsun?” dedi. Böyle bir soruyu beklemediğim için birden afallamışım. Birbiriyle tutarsız bir takım laflar gevelemeye başladım. Evliliğin elbette çok önemli olduğunu ama onun da hak vereceği üzere bu kurumun günümüzde bazı zorluklarla karşılaştığını, her şeye rağmen evliliklerin bekâsının esas olduğunu, ne var ki bunun ödenmesi gereken bir takım bedellere sebep olacağını hiçbir mantıkî açıklama olmaksızın sıralamaya başladım. Anlaşılan evlilikle ilgili fikirlerimi net olarak duymak istiyordu, ben ise onun kurduğu bu yemekli tuzağa her geçen dakika daha da sürükleniyordum. Tutarsızlıklarla dolu cevaplarım bittiğinde konuşma sırası ona gelmişti. O ise benimkiyle karşılaştırıldığında çok daha tutarlı gerekçelere dayanarak evliliğin kadın ve erkek birlikteliğinde en önemli aşamalardan biri olduğunu, neslin devamını teminat altına aldığı için insanlık dehâsının yarattığı en önemli keşiflerden biri olarak adlandırılabilceğini, bir kadının sevdiği erkekten çocuk sahibi olmak istemesi kadar doğal bir şey olamayacağını, evliliğin de bu doğallığın son kertede bir sonucu olduğunu son derece akıcı bir şekilde izah etmeye başlamıştı.

Konuşması boyunca onu mümkün olduğunca dikkatli dinlemeye özen göstermişim. O konuşmaya devam ettikçe ne kadar haklı olduğunu belirten bir takım sesler çıkarıp başımı sallıyor ve onu onayladığımı belirtiyordum. Ne olduysa o zaman oldu. Kız arkadaşım kendisini konusuna kaptırmış konuşurken birden sesini daha az duyduğunu fark ettim. İlkın onun kısık sesle konuştuğunu

düşündüm ve daha net duyabilmek için başımı ileriye uzattım. Ancak sesi her geçen dakika daha da azalmaktaydı. Sanki konuştukça uzaklaşıyor, derin bir kuyunun dibine çekiliyor ve sesi boğuklaşıp dedikleri anlamsızlaşıyordu. Dehşete kapılmış bir şekilde olanları anlamaya çalıştım. Belli bir süre sonra sesi tamamen kesilmişti. Konuştuğunu görmeme rağmen sesini kesinlikle duyamıyordum. Tek duyduğum restorandaki sıradan çatal bıçak sesleri, yan masalardan gelen ölçülü kahkahalar, garsonların saygılı “tabi efendim”leriydi. Yani aslında bulunduğum ortamda varolan her şeyi duyuyor ama kız arkadaşımı duyamıyordum. Korkudan ne yapacağımı şaşırılmıştım. “Ya bana bir soru sorarsa ne yaparım?” diye düşünmeden edemiyordum. Neyse ki, o bütün coşkusuyla konuşmaya devam etmekteydi ve ben de söylediklerini dudaklarına bakarak anlamaya çalışıyordum umutsuzca. Tam yaşadığım şokun etkisini üzerimden atar gibi olduğumda bir başka darbe daha yedim. Kız arkadaşımın görüntüsünün gittikçe soluklaştığını fark ettim. Her geçen saniye daha belirsizleşiyor ve hatta saydamlaşıyordu. Bir ara o kadar soluklaştı ki ona değil de ince bir kağıda bakıyor gibiydim; arkasında olan her şeyi görebiliyordum. Sonra ölümcül darbe gerçekleşti: Kız arkadaşım “blöp” diye bir ses çıkararak birden bire yok oldu!! Sakın kalkıp gittiği zannedilmesin, demek istediğim oturduğu yerde birden bire kayboldu. İlk başta anlamsızca gözlerimi sandalyesine diktim. Suratım kim bilir ne hale gelmişti! Ne yapacağımı bilmez bir şekilde etrafıma bakınmaya, oturmakla gitmek arasında bocalamaya başladım. Yanımdan geçen garsonların suratına bakıyor, önümde duran kaşık ve tabakla oynuyor, arada sırada karşımdaki boş sandalyeye kaçamak bir bakış fırlatıyordum. En nihayetinde görmediğim ve duymadığım biriyle yemek yeme olasılığım olmadığını düşünerek kız arkadaşımı orada bırakıp gitmeye karar verdim. Kim bilir zavallı kızcağız ne hissetmiştir. Bugün bile o anları düşündükçe onun için çok üzülüyorum.

Eve vardığımda soğuk terler döküyor, korkudan titriyordum. Beynimin bana oynadığı bu oyun onu, yani bugüne kadar beni hayata bağlayan ve her türlü zorlukların üstesinden gelip basamakları bir bir tırmanmamı sağlayan beynimi, en büyük düşmanım yapmıştı. Kız arkadaşımın ortadan kaybolduğu günden sonra her şey o kadar hızlı gelişti ki artık olanları takip etmekte zorlanıyordum.

Ertesi gün kâbuslarla dolu bir gecenin sabahında artık alıştığım üzere olması gerekenden daha geç kalktım. Üzerimi giyinip, kahvaltı dahi yapmadan perişan bir halde işe doğru yola koyuldum. O günden sonra hayatımdan çıkıp giden nesnelere listesini yapsam sanırım ansiklopediler dolusu şey yazmam gerekirdi. Önceleri cep telefonum beni terk etti; sonrasındaysa televizyonum bana sesini

duyurmamaya karar verdi, kısa bir süre geçince o da ortalıktan kayboldu. Arabamın kornasını benim dışımda herkes duyuyordu ve bir gün garajımın bomboş olduğunu gördüm. Polisi aramak aklıma bile gelmedi, zira bana arabamın garajda durduğunu söyleyeceklerinden emindim. Ev ve işyerimdeki bilgisayarlar birer birer sırta kadem bastılar. En dikkatimi çeken şey ise yaşadığım kentin nüfusunun her geçen gün daha da azalmasıydı. Yollar gittikçe ıssızlaşıyor, her yeni gün bir öncekine nazaran daha sessiz ve sakinleşiyordu. Her sabah evden dışarı çıktığımda beni neyin terk ettiğini görmek için sabırsızlanıyordum. Evimin etrafındaki binalar zamanla teker teker yok oldular. Arabamı yitirdiğim için işe gidemez olmuştum ve bütün günümü hayatımdan kaçıp giden nesnelere tanımlamakla geçiriyordum. Şehrin en büyük alışveriş merkezinin yerinde yeller esiyor, bankalar, dev finans merkezleri, koskoca gökdelenler yok olduğu için yaşadığım devasa kent bazı dışları sökülmüş karanlık, ürkütücü bir ağza benziyordu. Şükürler olsun ki, sahip olduğum en sadık nesne evim ve anahtarlarımdı; beni hiçbir zaman bırakmadıkları için zorluklarla dolu yaşamımı birazcık olsun kolaylaştırmışlardı. Bunun için onlara ne kadar teşekkür etsem azdır. Günlerimi bu büyük şehrin aldığı son hali görmek için harcadıktan sonra evime geliyor ve artık bomboş odalardan birinde bir yerlere kıvrılıp uyuyordum.

Kent nüfusunun durmaksızın azalmasının dikkatimi çektiğini söylemiştim. Bir diğer ilgi çekici şey ise algılarımın ötesine geçip beni yapayalnız bırakan nesnelere doğanın dahil olmamasıydı. Ağaçlar, çimenler, akarsular, kuşlar, kediler ve köpekler kısacası doğaya ait her türlü unsur yerli yerinde durmaktaydı. Çekip giden nesnelere sadece insan tarafından inşa edilmiş medeniyet ve medeniyet tarafından inşa edilmiş insandı. Birincisi insanlığın özünde varolan daima daha iyisini yapmaya, hep bir üst seviyeye çıkarmaya yönelik o tabii eğilimin sonucuydu. İkincisi ise insanın yarattığı eserin zamanla canavarlaşıp kendisini yemesini ifade etmekteydi. Yıllar boyunca iş yaşamımda şahit olduğum türlü entrikalar, ayak kaydırmacalar, insanlar hakkında ortaya atılan asılsız dedikodular, hedefe ulaşmak için her türlü yöntemi göze alabilecek kadar sivrilmiş hırslar hep bu insanın doğasını tahrif eden medeniyetin yan etkileriydi. Bir grup insanın oluşturduğu topluluğu diğer topluluklardan daha üstün kılmaya çalışmasının doğal bir eğilim olduğunu iddia edebiliriz ancak bu üstünlük yarışı zamanla o seviyeye varıyordu ki, bir sonraki aşama sadece diğer toplulukların üzerinde yer almanın ötesine geçerek tüm insanlığı tehdit eden bir tehlikeye dönüşüyordu. Tarih bu bahsettiklerimin binlercesini gözler önüne sermektedir. Medeniyetlerin en gösterişli olduğu dönemlerin aynı zamanda doğadan en kopuk, insanî değerler açısından en sefil dönemlerle kesişmesi dediklerimin bir ispatı olarak görülebilir. Özellikle gelinen son aşamada, yarattığı medeniyetle doğayı tahrif eden insan, kendi özünün de medeniyet tarafından yağmalanmasına göz yummaktadır.

Yine kendimi burnu havada, çok bilmiş laflara kaptırıp sizleri hikayemden uzaklaştırdığım için beni affedeceğinizi umarım. Sanırım bu durum artık sayamadığım kadar uzun süre boyunca yaşadığım münzevi hayattan kaynaklanmakta. Geçirdiğim uzun yalnızlık dönemimde düşünmek bolca zamanım olduğundan kendimi artık gündelik hayatın sıkıntılarından arındırabilmekteydim. Kar-zarar tabloları, bilançolar, cirolar, inip çıkan tahviller, hisse senetleri değildi zihnimi meşgul eden şeyler. Beynimin oynadığı oyunla birlikte doğanın ortasında bir başıma kalmış olan ben, artık daha farklı konular üzerine kafa yoracak gücü ve ilgiyi kendimde buluyordum. Aklım beni bir mağaraya hapsedmişti ve düşünmeye zorluyordu. Sanırım yaşadığımız yüzyılda bu türden konulara yoğunlaşan insanların sayısının bir önceki dönemlerle karşılaştırıldığında azalmasının nedeni insanların düşünecek bir mağara bulamayışından kaynaklanmaktadır. Geçmiş zamanların bilgeleri yarattıkları mağarada düşünce dünyalarını bizlere aktarabildikleri için büyük insan olarak anılmaktadırlar.

Bir mağaraya hapsedildiğim için kendimi aksakallı bilge olarak gördüğümü zannetmeyin lütfen. Yalnızlığın beni çok farklı kıldığını, bana farklı bir boyut kattığını yadsıyamam. Ancak kendimi yine de bir bilgeden çok hâlâ keşfedilmemiş yönleri bulunan ve bu çetin keşif yolculuğunu hakkıyla tamamlamak için inzivaya çekilmiş sıradan biri olarak görmekteyim. Hem önceleri zor gelse de zamanla yalnızlıktan bir çeşit haz almaya başladığımı da söyleyebilirim; hatta şimdilerde yalnızlığın hayatımın en önemli parçası olduğunu bile düşünüyorum.

Yalnızlık sorunumla başa çıkmak düşündüğümde daha kolay olmuştu ama açıklıkla ilgili aynı şeyleri söylemek mümkün değildi. İlk fazla uzaklaşmadan, evimin yanındaki meyve ağaçlarıyla uzunca bir süre idare ettim. Bunun için geceleri dışarı çıkıp avlanmayı yeğlemekteydim, zira her ne kadar ben göremesem de insanların beni gördüklerini biliyordum. Esasında buna avcılıktan çok toplayıcılık da diyebiliriz ve ben bu büyük kentin ortasında toplayıcılıkla hayatını sürdüren ilkel bir adam olmuştum artık. Çevredeki ağaçların meyvesi zamanla azalınca hiç çekinmeksizin çöp olduğunu tahmin ettiğim artıklara dadanmaya başladım. Bu yaptığımı kendimi inandırmakta güçlük çekiyordum. Herhalde birisi bana gelecekte her şeyi bir kenara bırakıp çöplerden yemek toplayarak yaşayacağını söylese kimi zaman acımasızlaşan kişiliğim ve kabarık kibrim ile onu hiç tereddüt etmeden öldürebilirdim. Hastalığım ilerledikçe değişen yaşam şartlarına koşut olarak asla yapmam dediğim şeyleri de büyük bir kolaylıkla yapabildiğimi görüyordum ve çöplerden yiyecek toplamak bunlardan biriydi. İlk dönemler, sürekli aç kalma korkusu yaşadığımdan benim için çok zor geçmişti. Ne var ki, zamanla bu korkuyu da yendim ve ne olursa olsun bir şekilde karnımı doyurabileceğime kendimi inandırdım.

Ortaya çıkan bu yeni yaşamımda günler ve hatta yıllar geçtikçe kendime farklı bir rutin oluşturdum. Çoğunlukla güneş tam tepedeyken kalkıyor, evimin içinde biraz vakit geçirdikten sonra

fazla uzaklaşmamaya özen göstererek dışarıya çıkıyordum. Bu ufak gezintilerim sırasında beni gören komşularımın ne dediklerini hep merak etmişimdir. Bana acıdıkları kesindi ve hatta beni bir kliniğe kapatmayı bile düşünmüşlerdir. Ben ise bu durumu biraz gülünç bulmaktaydım. Kimi zaman dışarıya çıkıp kimseyi görmesem de etrafa gülücükler dağıtıyor rasgele orayı burayı selamlıyor ve hayatımı biraz olsun renklendirmeye çalışıyordum. Bu şekilde dolaşıp iyiden iyiye yorulunca karnım acıyor, ben de bunun üzerine tekrar eve geliyor, bir gün önce topladıklarımı yiyip bitiriyor ve ondan sonra bazen uyuyor, bazen kendimi derin düşüncelere dalmış buluyordum. Güneşin batmasından çok sonra ise dışarıya tekrar çıkıyor, yemek artıkları, meyve veya akla gelebilecek her türlü yiyeceği toparlayıp evime getiriyordum.

Artık alıştığım bu hayat tarzında eski dönemlere ait çok az şey aklıma geliyordu. İşin bana garip görünen tarafı kaybettiğim hiçbir şeyi özlemiyordum. Ailemin bana sunduğu yüksek düzeyli yaşam ile birlikte en iyi okullarda okumuş, pek çok kez birincilikler almış, kişisel hırs ve kaprislerimi tatmin etmeye iş yaşamımda da devam ettirmiş biri olarak kaybettiklerimin benim için pek bir önem taşımadığını fark ettim. Bunu nasıl açıklayacağımı bilemiyorum. Geçmişe ilişkin aklıma pek az şey gelse de ilk gittiğim doktorun dedikleri aklımdan hiç çıkmıyordu. Kendimi tanıyıp hayatın ne demek olduğunu anladıktan sonra hastalığının geçeceğini söylemesi zihnimi sürekli kurcalamaktaydı. Başvurduğum onlarca doktor, denediğim binlerce farklı yöntemden sonra ilk gittiğim doktorun doğru söylediğine olan inancım artık tamamı ile derinleşmişti. Fakat hastalığının yegâne tedavisinin binlerce yıldan bu yana çözülememiş bir probleme bağlı olması beni büyük bir ümitsizliğe sürüklemekteydi. Pek çok düşünürün bu soruya, “insan nedir?” sorusuna, ilişkin farklı cevaplar verdiğini eğitim yıllarımdan bu yana bilmekteydim. İnsanların kimi zaman muğlak ve tutarsızlıklar içeren cevaplarına karşılık dinler de bir takım çözüm yolları göstermiş, çoğu zaman kulağa komik gelen ama özgüven dolu açıklamalarla bu sorunu, köken sorununu, giderdiklerini iddia etmişlerdi. “Ama ben nasıl olurda tek başıma bunu çözebilirim ki?” diye sormaktan kendimi alamamaktaydım. Bu sebepten ötürü yaşamımın sonuna kadar tıkalıp kaldığım bu hapisneden çıkamayacağımı biliyordum.

Bir gece kucağım yemek için topladıklarımınla dolu bir şekilde eve geldiğimde büyük bir sürpriz beni bekliyordu. O anı çok net olarak hatırlıyorum. Düşündüğüm tek şey eve girip karnımı doyurmaktı. Kucağımdakileri salonun ortasına bıraktığım anda gördüğüm şey karşısında hayretler içinde kaldım. Beni korkutan ne bir hayvan, ne bir insan ne de ürkütücü başka bir varlıktı. Korkumun nedeni salonun tam ortasında yerde duran bir topar boş beyaz kağıt ve bir kalemdi. Sürdüğü acımasız oyununda beynim yeni bir hamle daha yapmış ve beni farklı bir eyleme sürüklemek istemişti. Şaşkınlığımı üzerimden atınca kağıtlara ve kaleme uzunca bir süre bakarak bunun tek bir manaya geldiğini anlamıştım. Heyecanlı ama aynı zamanda kararlı bir şekilde kalemimi kağıda yaklaştırıp ilk

cümlelerimi yazdım: “Sevgili okuyucu öncelikle şunu bilmelidir ki burada yazılan her şey, her ne kadar kulağa öyle gelmese de, gerçektir. Gerçektir zira bizzat benim tarafımdan yaşanmıştır ve ben kendi tecrübelerime her şeyden ve herkesten daha çok önem veririm.”

EK 2. FİLMİN SENARYOSU

VİDEO – 1 (MEHMET)

Mehmet, bilgisayarının kamerasını açar ve konuşmaya başlar...

Sevgili dostlarım, arkadaşlarım... birşeyler paylaşabildiğim veya paylaşamadığım insanlar... ya da bu videoyu izleyen, izleyecek olan her kimse... öncelikle şunu söylemem gerekir ki, şimdi sizlere burada anlatacağım her şey, her ne kadar kulağa öyle gelmese de, gerçektir. Gerçektir ve bizzat benim tarafımdan yaşanmıştır. Kendi tecrübelerimi her şeyden ve herkesten daha fazla dikkate alan biri olarak, yaşadıklarımı aktarmayı bir zorunluluk olarak gördüm ve bu videoyu çektim.

kesme

JENERİK

01. OFİS – İÇ / GÜN (Cihan)

Mehmet'in çalıştığı şirketteyiz. Oldukça şık ve özenli tasarlanmış bir ofis burası. Bir plazanın X katında, kenti gören pencerelerle kaplı bir ofis. Ofis içinde bir koridora bakıyor kameramız. Koridorun derinliğinde flu alanda hareketlilik, yürüyenler, telefonla konuşanlar... Bir süre sonra kamera yerinde oynamaya başlıyor. Dengesi bozuluyor, sallanıyor. Sonra odaya çevriliyor. İçeride görüşme yapacağımız masada oturan iki kişi var. Otururken biz de kamerayı ayarlıyoruz. Netlik geçişleri... Kamera kayıttı. Asistan gidip yaka mikrofonunu ayarlıyor. Kayda hazırız...

SORU

İlk olarak sizinle başlayalım... Mehmet'in en yakınındaki insanlardan biriydiniz. Onunla aynı birimde çalışıyordunuz, sizin ekibinizin

başındaydı, değil mi? Biraz anlatın bize kimdi, ne zamandan beri çalışmaktaydınız... nasıl biriydi?

CİHAN

Farklı ekiplerde, ama aynı birimdeydik evet... Benim onunla çalışmaya başladığım dönem işe de yeni başladığım dönemlerdi. Hemen hemen dört beş yıllık bir mesai arkadaşlığım var yani onunla. Oldukça disiplinli biriydi, çalışkandı. Verilen görevleri zorlanmadan *handle edebilecek*, çok güvenilir bir yöneticiydi yukarısı için... Sonra bizim ekipler bölündü, onun *executive* görevleri de arttı zamanla doğal olarak, iş temposu daha da yoğunlaştı... İşle ilgili tüm bu niteliklerinin yanında eğlenceli ve keyifli bir insandı da ... Rahattı onunla çalışmak. Bazen iş temposunun inanılmaz arttığı süreçler yaşanır ama yine de sık sık eğlenip partilemeye zamanımız olurdu hep birlikte. Ne bileyim... Mesela küçük küçük videolar hazırlardık birlikte, eğlenceli... Baya, bildiğin kısa film tadında yani..Böyle *out of work* etkinliklerimiz verimliliği de arttırırdı her zaman,bilirsiniz...

kesme

VİDEO – 2 (MEHMET)

Mehmet ve arkadaşlarının işyerinde çektikleri eğlenceli videolardan parçalar görüyoruz.

kesme

02. OFİS – İÇ / GÜN (Seval)

İlk görüşmeyi yaptığımız yere benzer başka bir yer... Ama burası yöneticilerden birisine ait bir ofis.

SORU

Bu birimdeki faaliyet alanınız nedir?

SEVAL

Şirketimiz uluslararası alanda finans piyasasına altyapı hizmetleri sunan bir firma. Bizim birimimiz yazılım üzerine çalışan ekiplerden oluşuyor... *Client's needs* raporları analizleri ile uygulamalar tasarlamak, bu uygulamaların *coding, supervising* süreçleri, devamında *feedback*'lerin değerlendirilmesi, vs... Oldukça geniş ve detaylı bir çalışma alanımız var.

SORU

Mehmet bu iş planlaması içinde nasıl bir konumdaydı?

SEVAL

Mehmet de bu ekiplerden sorumlu uzman bir arkadaşımızdı. Ve alanında iyiydi gerçekten. Uzun zamandır şirketimizde çalışmaktaydı ve deneyimi de yüksekti bu anlamda. Konuya konsantre olup çalışmaya başlayınca çalışmayı *finalize etmeden* masadan kalkmazdı. Ekibini *lead etmek* konusunda da çok yetenekliydi.

kesme

03. MEHMET EV ÖNÜ – DIŞ/GÜN (Kapıcı)

M.'nin evinin olduğu sokaktayız. Kameramız kayıttadır. Bir iki pan yapıyor, sonra bir binayı görecektir şekilde sabitliyor; kadrāja giren bir adam (kapıcı) var. Adamla birlikte binaya bakıyoruz.

SORU

Bu bina mı?

KAPICI

Evet.

SORU

Siz burada kaç tane binaya bakıyorsunuz?

KAPICI

Bu da var işte, bununla beş tane apartman var benim baktığım. İçeri girelim mi?

SORU

Tamam, olur.

kesme

04. MEHMET EV – İÇ/GÜN (Kapıcı, Abla, Hamallar)

Kapıcıyla birlikte apartmandan içeri yöneliyoruz. Jump cutlarla merdivenlerden bir iki kat çıkınca kapısı açık bir daire ve içeri girip çıkarak eşyaları taşıyan hamallar... Ev boşaltılıyor. Sağda solda toplanmış eşyalar. İçeri girdiğimizde bizi mutfakta karşılayan bir kadın... Mehmet'in ablası. Mutfakta bir takım eşyalar toplanmış, kolilenmiş... Abla kenarda masaya oturmuş ağlamaklı... yanına yaklaşıyoruz.

kesme

05. OFİS – İÇ / GÜN (Zihni Bey)

Şirketin Genel Müdürü Zihni Bey ile, oldukça sade ama zevkli döşenmiş odasında pencere karşısında oturmuş halde konuşuyoruz.

SORU

Bu yoğun temponuz içinde, bize zaman ayırdığınız için teşekkür ederiz öncelikle. Siz Mehmet ile ne kadar zamandır çalışmaktaydınız?

ZİHNİ

Rica ederim... O benim değerli mesai arkadaşlarımdan bi tanesiydi. Zaten şirketimiz büyük bir aile gibi ve ailenin her üyesi birbirinden değerli. Aile bireylerinden birinin başına gelen bir olumsuzluk, hepimizi üzer. Zaten bizi faaliyet alanımızda farklı ve lider kılan bir özelliğimiz bu motto; “Biz güçlü ve büyük bir aileyiz...” (*Bir es verip oturduğu yerde toparlanıp devam eder*) Ben iki yıldır şirkette CEO olarak bulunuyorum, benden öncesi de var tabii. Sanırım toplamda beş yılı geçen bi süredir kendisi bu büyük ailemizin bir mensubu...

SORU

Peki onun durumuyla, başına gelenlerle ilgili neler söylersiniz?

ZİHNİ

Şimdi evet, onun neden böyle bi şey yaşadığına dair açıkcası hiçbir fikrim yok. Çok üzücü...ve biraz da tuhaf. Yani hala etkisindeyim. İşinde başarılı biriydi. Birlikte çalıştığımız süreçte herhangi bir sorun yaşadığımızı hatırlamıyorum. Yoğun ama keyifli ve her anlamda *team work* ruhuna sonuna kadar sahip bir çalışma ortamımız var. Hatta bazı dönemlerde gece mesaiyeri yoğunlaşır, zaman konusunda bi sıkıntı olmaz, gayretle çalışılır. O da en güvendiğim, ekibiyle birlikte çok başarılı işlere imza atmış bir çalışanımızdı. Herhangi bir proje başlangıç sürecinde, ekip lideri O olduğu taktirde altından rahatlıkla kalkacağımızdan emin olurduk.

kesme

06. BAR – İÇ / GECE (Ayşin, Gözde, Kutay, Can, Burak)

Bir bardayız. Akşam saatleri... (Taksim, Asmalı veya Nevizade arasındaki mekanlardan biri) Masamızda dört kişi var. (Ayşin, Gözde Kutay, Can) Mehmet'in işyerinden arkadaşları. Ofisten çıkıp gelmişler, iş çıkışı bi şeyler içmeye... Başka bir arkadaşları da sonra katılacak bu gruba. Önlerindeki biraları yudumlarken sohbetimiz devam ediyor

AYŞİN

Şu pazarlamadaki Deniz var ya hani... onu şeye getiriyorlarmış? İdari İşlerin başına?

(şaşıрма sesleri)

GÖZDE

Müdür mü oluyomuş yani o da?

AYŞİN

Heralde bilmiyorum. Dün ona benzer birşeyler konuşuluyordu serviste. Kesin bilgi değil, yaymayalım..:)

KUTAY

Seval'le o gün koridorda bile karşılaşmak istemem doğrusu!
(gülüşmeler)

CAN

Hiç sanmıyorum yaa... Seval'i harcarlar mı hiç?!... Hatun şimdiden genel koordinatör. Kadın yukarıdakilerin en sevdiği eleman. Haber taşıyıp duruyor, herkes de biliyor, yok o bunu söyledi, yok bu bunu dedi bıkbıkbık...

GÖZDE

Bizim *project team*'ler kesmez zaten Seval'i... Ya o değil de, şirkette herkesin bi ünvanı var ya, herkes bi direktör... bilmem ne sorumlusu. Kutay sen neydin?

KUTAY

IMO (*İngilizce okunuşunu söyler*)

CAN

O ne lan?

KUTAY

Intimate marketing officer

Hep beraber gülüşürler, O sırada Ekibin bir arada olduğu masanın arkasından Burak gelmektedir.

KUTAY

(*kaşları kaldırıp burak'ı işaret eder*)

CEO da geliyor bakın...

Masadakiler dönüp bakar, Burak masadakilere selam vererek yaklaşır. Elinde spor çantasıyla, havalı bir hali vardır.

GÖZDE

Adam ideal beyaz yaka abi, sporunu da yapmış gelmiş.

BURAK

Selam gençler... ne var ne yok?

kesme

07. MEHMET EV – İÇ/GÜN (Abla, Hamallar)

M'nin evinde, mutfaktayız. Ablayı en son masanın kenarında ağlamaklı bir halde görüp bırakmıştık. Yanına yaklaşıyoruz.

ABLA

Nasıl oldu böyle anlamıyorum... hiç bunların gerçek olabileceğine inanmıyorum. Böyle yüzüstü bırakıp, ne bileyim... herşeyi öylece bırakıp gitmiş, ortadan kaybolmuş. Hayır, insan bi haber bırakır, bişey söyler nereye gittiğiyle ilgili. Haksız mıyım? Bi tek bu var işte bıraktığı... şu bilgisayarda... videoya çekmiş bişeyler... ortadan kaybolduğu günden bir gün önce. ama nerde ne yaptı, bilgi yok!

Abla, masada açık duran laptopu gösteriyor. kameramız oraya dönüyor.

kesme

08. OFİS – İÇ / GÜN (Sekreter Demet)

Ofisteyiz yeniden... Şirketin girişindeki deskte, şirketin sekreteri olarak çalışan kadın var.

DEMET

Üç ay kadar oldu sanırım.Oldukça yoğun toplantıların ve görüşmelerin olduğu,hareketli bi gündü. Mehmet Bey sabah ofisteki odasına girdi işte... Sonra, sürekli telefonlar geliyo tabii ... Telefon bağlamaya çalışıyorum odasına, telefon çalıyor ama açan yok Kalkıp

gittim neyse sonra, baktım odada çalışıyor... Mehmet Bey neden telefona cevap vermiyorsunuz diye sorduğumda öyle baktı yüzüme. “Çalmayan telefona nasıl bakabilirim” dedi. Hatta biraz tersler gibi böyle. “Ya” dedim, “arıyorum bi saattir, heralde bi sorun var telefonda...” Sessizde veya bi temassızlık olabilir diye tekrar çaldırıp odaya gittim yanına, telefon gayet çalışıyor... Mehmet Bey’e baktım, öyle yüzüme bakıyo... Çalışo işte dedim... Öyle bi baktı ki yüzüme, “sen benimle dalga mı geçiyosun acaba” der gibi... Oysa hakikaten çalışıyordu telefon ya!

kesme

VİDEO – 3 (MEHMET)

Mehmet’in videosuna geçiyoruz... Bize telefon olayını anlatıyor.

Desk’teki demet’in o anki yüz ifadesini anlatamam... kendisiyle dalga geçtiğimi düşünüyordu belli ki. Ciddiye almayan bi bakış vardı yüzünde. Kesinlikle dalga geçmediğime telefonu duymadığıma ikna olmadı. Demet odadan çıktıktan sonra kendi cep telefonumdan masadaki dahili numaramı aradım; sonra tersini yaptım, masadaki telefondan kendi telefonumu aradım, ikisinde de telefon çalışıyordu ama seslerini duymuyordum. inanılır gibi değildi!

kesme

09. OFİS – İÇ / GÜN (Cihan)

Cihan’a dönüyoruz. Telefon olayını o anlatmaya devam ediyor.

CİHAN

Geldi yanıma... bi telaş bi panik... noldu dedim bi sorun mu var... ne olup bittiğini anlasam söylicem de... falan dedi. toplantı odasına cekti beni, girdik, kapıyı kapattı ... cep telefonunu çıkardı cebinden,

telefonun ses ayarını açıp maksimum yaptı, masaya koydu. lan dedim, noluyo... ara dedi, ara beni. heralde dedim bi şaka bişey yapacak, aradım Çalmaya başladı telefon. yüzüme bakıyo bu, ben de ona bakıyorum. ee normal, bi şaka bi şey de yok. telefona baktı şöyle uzaktan bu, sonra duyuyosun di mi dedi. lan duyuyorum tabii dedim. sonra bana baktı... sesi açık sonuna kadar, çalıyor telefon... Ben duymuyorum! dedi..

kesme

VIDEO – 4 (MEHMET)

Mehmet devam ediyor...

Şöyle etrafı dinledim dikkatlice, başka bütün sesleri duyuyodum. sadece telefon sesi yok. hatta bi süre sonra daha kendi olayımın şokunu yaşarken farkettim ki başkalarının telefonlarını da duymaz olmuşum. ofiste sağda solda çalan hiçbir telefonu duymuyorum... inanılır gibi değildi. hani o an içimden kendi kendime espri yapmaya çalışıyorum hala saçma sapan, sistem error penceresi çıktı, yeniden başlat falan...

kararma

10. OFİS – İÇ / GÜN (Seval)

SORU

Şirketiniz en son, yani Mehmet'in çalıştığı dönemden bahsediyorum; uluslararası bir proje yürütmekteydi değil mi? Mehmet de yer alıyordu galiba projede...

SEVAL

Evet. Finans ve bankacılık sistemleri ile ilgili büyük çaplı bir yazılım geliştirme işiydi... Bizim New Horizons adını verdiğimiz bir proje bu. New Horizons in Financial Network, NHFN yani... Network üzerinden bütün bankacılık sistemlerini kökten yenileyecek iddiada bir iş. Hatta dediğiniz gibi, sadece ulusal düzeyde kalmayan ve çözüm ortakları eliyle uluslararası boyutları olan... Projenin detayları hakkında bilgi vermemi ister misiniz, yani gerekliyse...?

SORU

Yo yo, proje kısmını geçebiliriz, Mehmet ile ilgili olarak konuşmak istedik sizinle de. Bu projede konumu neydi onun?

SEVAL

Tamam... Proje yöneticilerinden bir tanesi olarak belirlenmişti. yani sorumluluğunun oldukça üst düzeyde olduğu bir konumdaydı, evet... son dönemde üst üste fazla mesailer, uzun toplantılar... bu tempoda hepimiz yorulduk, doğru... ama işimizin doğası bu ve sonuçta hepimizin ortak bir hedef için üstlendiği misyonlar var şirket çalışanları olarak.

kesme

11. BAR – İÇ / GECE (Ayşin, Gözde, Kutay, Can, Burak)

Ofis ekibi barda muhabbetlerine devam etmektedir.

SORU

Sizler Mehmet'le nereden ve nasıl tanışıyorsunuz?

CAN

Şirketten... Biz bu şekilde Mehmet'in lead ettiği ekipteyiz Ben, Burak, Kutay, Gözde... Şu an burada değil ama Yasemin var bi de

KUTAY

O nerde hakikaten...?

GÖZDE

Yasemin nerde? Güzel soru...Şirketin hafta sonu okazyonu için PR ekibiyle mesaide...

KUTAY

Yok artık!

BURAK

Ne var ya kız mesaiye kaldıysa? Anlamadım...

GÖZDE

Abi, mesaiye kalması değil sorun zaten. Eşek gibi heryere koşturulması!

KUTAY

Aynen...

GÖZDE

Ne işi var abi Yasemin'in orda? PR çünkü gazı veriyor, iyi bişeymiş gibi... Böyle her işe atlarsan semer vuran çok olur.

BURAK

Ne alakası var... Abartıyorsun bence...

SORU

Konu dağılmasın... Biz tekrar Mehmet'e dönelim... Hepiniz Mehmet'in ekibindeydiniz yani?

AYŞİN

(Gülümser) Ben yokum...

GÖZDE

Ayşin bizim ekibin yancısı, pazarlama departmanı dışladı kendisini, bizimle takılır

(Gülüşmeler...)

CAN

- İki seneyi geçkindir falan beraber çalışıyoruz bu şekilde. Mehmet'den sonra işte Cihan var şimdi ekibin lead'inde... devam ediyoruz.

SORU

- Nasıl birisiydi peki, iş ortamında ya da arkadaşlık bağlamında... ilişkileriniz...?

CAN

Yazılım takımı olarak güzel bi dengemiz vardı bizim. işle ilgili konularda M. çok iyi bi idareciydi. ekibin performansı hep yukarılardaydı, onun sayesinde yani.

GÖZDE

İş ve projeler esnasında çok rahatlatıcı bi tarzı vardı. çok disiplinli ve düzenli birisiydi ayrıca kendi hayatında acayip eğlenceli bi adamdı,

CAN

Aslında biz ekip olarak ilk gezi’de kaynaştık sayılır di mi? Ekipler oluşturulduktan sonra bi aya kalmadan gezi patladı.

kesme

VIDEO – 5

Gezi’den görüntüler girer... Gezi sırasında çekilmiş fotoğraflar ve videolar... Bu görüntülerin altında az önceki ekibin konuşmaları duyulmaya devam eder.

GÖZDE

Evet öyle oldu aslında. Birbirimizden habersiz bir anda orada toplanıverdük. Mehmet orada bizi bir araya getirdi gibi oldu.

KUTAY

İlk günün ardından hemen çadır ayarlandı bi tane, nöbetleşe işte iş çıkışları oradaydık. bi sürü anımız vardır o zamandan bak. Bi sürü video çekmişti o zamandan. Nerde ki onlar, onları bulsanıza?

CAN

Ne acaip günlerdi ya... en son polis boşaltana kadar parktaydık biz. kaçıydı, 15i miydi neydi...

kesme / geçiş

12. BAR – İÇ / GECE (Aşın, Gözde, Kutay, Can, Burak)

BURAK

Ya güzeldi de şimdi... ne oldu sonra? ordan ne kaldı allaşkına? adamlar hala aynı yerde arkadaş... bi park kurtuldu, başka?

CAN

Oğlum, mesele o değildi ki... orda...

BURAK

Şirket sonra geziye katılanlara soruşturma açmaya falan kalkmadı mı? bişey diyebildik mi? boşversene...

SORU

(Araya girerek) Tamam tamam, konu çok dağılmasın. Biz yine Mehmet'e dönelim. Ne zaman, nasıl başladı alışkın olduğunuzdan farklı davranmaya? Nasıl başladı sorunlar... takip edebildiniz mi?

GÖZDE

Şey olmuştu ilk... ilk defa bi gün toplantıya geldiğinde kafası çok karıştı ki bu onun için pek rastlanmayacak birşeydi. Gergin... uykusuz, yorgun falandı.

KUTAY

New Horizons toplantılarından biriydi evet...

GÖZDE

Di mi? Bizim onun lead'i altında çalıştığımız dönem içinde, ilk defa öyle görmüştük O'nu..

kesme

VIDEO – 6 (MEHMET)

Mehmet, videodan devam eder.

Acayip yoğun çalıştığımız bi dönem... Telefon olayını da bu yoğunluğa ve yorgunluğa bağladım, bi yerden patlak verdi dedim. Akşam eve geçip biraz dinlenmek istedim... her zaman yaptığım şeydir, yorgunluk zamanları televizyonu açıp uyuklarım karşısında... aynısını yaptım yine... uyudum. Aradan ne kadar geçti bilmiyorum, uyandığında televizyon açtı ama sesini duymuyordum... Ne zaman sesini kısıtım ki ben televizyonun diye aklımdan geçirip uykulu uykulu, kumandayla sesini açtım. Ama bi tuhaflık var, sesi açıyorum fakat ses yok! O an sabahki tuhaf olay aklıma geldi bi an... Panikle ayağa fırladım, televizyonun sesini sonuna kadar açtım... Kanalları değiştirdim... Kapatım, açtım... Ses yok. Karşımda ekranda sadece hareket edenler, konuşanlar... Ama hiç birsey duymuyordum!

kesme

13. BAR – İÇ / GECE (Aşin, Güzde, Kutay, Can, Burak)

12'den devam...

CAN

Şirketin üzerinde bi kaç yılını harcadığı bi proje vardı, çok büyük işti yalnız... internet bankacılığı sistemleri üzerine ve uluslararası bir proje. O yüzden hayvanlar gibi çalıştığımız bi dönem...

KUTAY

Hepimizin dikkatini çekti... Alışık olmadığımız bi halde geldi toplantıya. ki, her zaman o yoğunluğa rağmen kendine bakan özen gösteren adam yoktu karşımızda. O halinden çok uzaktı. Hani bi gece önceden fena kafayı dağıtmış gibi...

GÖZDE

Ya yine de çalışmaya konsantre olmaya çalışıyordu aslında. Toplantıda *assessment*ları geçiyoruz, raporları okuyoruz, o dinliyor falan... ama arada bi böyle dalıyor, seslendiğimizde hemen tepki vermiyor, farkediyoruz. Normalde toplantılarda espriler falan yapar, arada havayı dağıtır falan.. ama bu defa sadece dinliyordu. Ancak aralarda bi kaç bişey söylerse, o kadar yani. O toplantıdan itibaren bi daha hiç önceki gibi görmedik onu.

kesme

14. OFİS – İÇ / GÜN (Cihan)

CİHAN

Bana gelip bi gün önceki telefon olayı gibi, gece de tv'nin sesini duymamaya başladığını söylediğinde ben inanmadım önce. Çünkü gerçekten de pek anlaşılır bi şey değildi. Mutlaka dedim bi doktora gitmelisin. Bi de kaç yıllık arkadaşım... ne diyeyim? Önce bi doktor görsün, bu psikolojik bi olay belli ki. Sonra belki bi izin al biraz... Çok gömüldün oğlum, dedim projeye. Tamam dedi, danışmanlık alma fikri aklına yattı. Hatta benim de uzun zamandır tanıdığım bi psikiyatrist vardı, ona söyledim işte yönlendireyim seni... Numarasını da verdim... Sonra bi de o gün hafta sonu, bizim ekip birlikte bi partiye geçecek gece; gel dedim onlarla çıkalım biraz. Kafayı dağıtırsın... Şebnem'i de çağır dedim, birlikte gider eğleniriz.

SORU

Şebnem kim?

CİHAN

Sevgilisi ya... yani sevgilisi miydi son zamanlarda bilmiyorum da, onunla beraberdi bi seneyi geçkindir.

kesme

15. CAFE – İÇ / GÜN (Şebnem)

Şebnem’le bir kafedeyiz. Kalabalık olmayan, sakın bir ortam...

ŞEBNEM

Tanışmamız... işte, bir akşam arkadaşlarla çıktığımız bi mekanda olmuştu. Ortak arkadaşlar falan... sonra biz ayrıca görüşmeye konuşmaya falan başladık, oldukça ilgili ve yakın davranmıştı. Çok tatlıydı. Beraber olmaya başladık. Çok zeki bi adamdı... Nasıl davranması gerektiğini bilen, zevkleri olan, nazik... Son dönemde işte davranışları değişmeye başladığı zamana kadar çok dengeli bi ilişkimiz vardı. Böyle bir yıl falan geçti işte. Arada tabii gerildiğimiz zamanlar olmuyor değildi ama yolundaydı genel olarak.

kesme

16. OFİS – İÇ / GÜN (Cihan)

SORU

Şebnem’in haberi yok muydu peki Mehmet’in başına gelenlerden?

CİHAN

Mehmet sadece bana anlatmayı istediğini söyledi. Şebnem’le paylaştığı çok fazla şey de yoktu aslında bana kalırsa. paylaşmaya ihtiyaç duymamıştı. şebnem halinden mutluydu çünkü. başarılı, iyi kazanan kariyer sahibi bir adam... m ayrıca anlayışlı, eğlenceli, ne bileyim bir sürü artısı olan bi adam ve ortalama olarak bir kadın ne beklesin ki daha?

kesme

17. CAFE – İÇ / GÜN (Şebnem)

SORU

Birlikte olmaya başladığınız dönemden sonlara doğru değişen dönüşen neler oldu peki?

ŞEBNEM

Ben onun ilgisinden hep çok hoşnuttum aslında. ne olduysa aniden oldu. Yani o ilgili hali aniden değişip farklılaştı. çok kendine döndü... mesela, şey olmuştu... çok yoğun çalıştığı bi döneme girmişti ayrılmamızdan bir süre önce, aslında her zaman işinin yoğunluğu malumdu ama mümkün olduğu fırsat bulduğu her an görüşüyoduk. fakat son yoğunluğundan ben fırsat yaratamıyordum kendime. Çok da aramak sormak istemiyodum ama. sonra bi akşam aradı beni, çok bunaldığını ve sıkıldığını söyledi, akşam çocuklarla çıkıyoruz, gelsene dedi. tamam dedim, çıkalım...

kesme

VİDEO – 7 (MEHMET)

Mehmet, o geceyi anlatıyor

Şebnem'le buluşmadan önce biz biraz takılmıştık çocuklarla... keyifliydik. İki gündür yaşadığım şaşkırtıcı durumları düşünmemeye çalışıyordum, bu iyi gelmişti. Böyle çıktığımız gecelerde gittiğimiz bi kaç mekan vardı, klüp. Onlardan birindeydik. Mekana girmeden önce de küçük pembe haplardan ayarlamışlar bizimkiler, sağolsunlar... Bilirsiniz... Genelde her dışarı çıkışımızda mutlaka birileri bulur getirir, o olmasa başka bi şey... Kafamız güzel gayet, eğleniyoruz... Hatta ben son dönemde olmadığım kadar belki... nasıl söyliyim... uçuyorum resmen! Bakıyorum, bizimkiler, herkes kendi dünyasında, iyiyiz yani... sonra... bi an böyle... durdum, gözlerimi açtım

kesme

18. CAFE – İÇ / GÜN (Şebnem)

ŞEBNEM

Şaşkınlık içinde gözlerini açtı... bana bakmaya başladı. Ama nasıl tarif edeyim, korku endişe, şaşkınlık... hepsi var. sonra etrafına bakınmaya başladı. aynı şekilde. biliyorum kafası yerinde değil, ama öyle bakıyor ki etrafına, korktum gerçekten. dedim, bunlar kesin bişey aldılar gelmeden yine, saçmasapan... daha önce de şahit olmuştum çünkü bişeyler kullandıklarına... sonra tuttu omzumdan, bana bişeyler söylemeye başladı... ama duyamıyorum ki, bangır bangır müzik çalıyor.

kesme

VIDEO – 8

Mehmet anlatmaya devam ediyor

O an, hatırladığım şey, şebneme dönüp “duymuyorum!” diye bağırdığım... müzik sesi tamamen ortadan kaybolmuştu! az önceye kadar duyduğum ve kendimden geçerek yerimde sallandığım müzik aniden artık duyulmaz oldu. insanlara baktım, kimse bu durumu farketmiyor. inanılır şey değil... insanların konuşmalarını duyuyorum, çıkardıkları bütün diğer sesler var, ayak sesleri, dj çalmaya devam ediyor, fakat müzik yok! ve insanlar oynuyor, zıplıyor... ve o sırada şebnem yüzüme öyle garipseyerek bakıyor ki, ne yapmam gerektiğini bilemiyorum

kesme

19. CAFE – İÇ / GÜN (Şebnem)

ŞEBNEM

O şaşkınlık içinde kolumdan tutup beni çekti, çikalım dedi... tamam dedim, çıktık. kapıda gördüm ki, ter içinde... gözleri yuvalarından fırlayacak gibi bakıyor... kapıda durduk biraz, sordum... ne oldu, kötü bişey mi var? Tek söylediği “duymuyorum!” oldu

kesme

VİDEO – 9 (MEHMET)

Mehmet devam ediyor.

O şaşkınlık ve endişeyle eve nasıl döndük anımsamıyorum... Ama o geceki olaydan sonra farkettiğim şu oldu, tesadüfi bi şekilde değil, belli bir düzenle, gündelik yaşantımı oluşturan sesler beni teker teker terk ediyordu... bunun bir açıklaması olmalıydı ama bilmiyordum. muhtemelen bu devam edecekti; öyle de oldu zaten... takip eden iki üç gün içinde önce yan apartmanumdaki ne zamandır süren inşaatın sesi, inşaat sürmekteyken üstelik, kesiliverdi aniden. Sonraki günlerde de sokaktan, yoldan geçen arabaların ve diğer tüm araçların sesleri...

kesme

20. MUAYENEHANE – İÇ / GÜN (Psikiyatrist Tülay Hn.)

Psikiyatristin muayenehanesindeyiz... Sıradan bir muayenehane, belki biraz loş gibi görünebilir. Doktor Tülay Hanım'la konuşuyoruz.

DR. TÜLAY

Başlamadan tabii etik konuyla ilgili bişey söylemek isterim aslında. danışanlarımızın bütün bilgileri gizlidir ve bunları genel prensip olarak danışan ismi vererek kimseyle paylaşmayız. öncelikle bunu söylemek isterim. Fakat söz konusu durum artık açık ve sahîh bir konu... literatürde de daha önce kayıtlara geçmemiş bir örnek olma özelliği var. dolayısıyla kişisel detaylar bende kalmak koşuluyla konuşabiliriz...

SORU

Mehmet size nasıl bir şikayetle geldi?

DR. TÜLAY

Oldukça sıradışı bir durum ve şikayetle geldi görüşmeye. Etrafını çevreleyen, gündelik olağan hayatına ait seslerin bir kısmının kaybolduğunu söylüyordu. Ve bu durumun giderek ilerlediğini, gün geçtikçe yeni bir varlığın daha işitsel olarak hayatından çıkıp gittiğinden söz ediyordu.

SORU

İlk izleniminiz ve tanınız ne oldu peki?

DR. TÜLAY

İnsan zihni, çok yoğun çalışma dönemlerinde, yoğun stres altında veya başa çıkmak zorunda kaldığı önemli sorunlar karşısında hiç beklenmedik tepkiler üretebilir. Bu hepimizin yaşadığı bir durumdur. Bu durumlarda beynimiz bütün gücünü bu büyük meseleyi çözmeye adanmış için detayları görmemezlikten gelebilir. Örneğin üniversite yıllarımda hayatını bir teorinin yanlış olduğunu ispatlamaya adanmış bir bilim adamı örneği hatırlıyorum. O kadar dalgındı ki, tanıştığı kimsenin adını hatırlamaz, derslere sürekli geç gelir, kimi zaman karşısındakiyle konuştuğunu bile unutarak kafasındaki o büyük probleme yoğunlaşırdı. Hatta bir keresinde derse takım elbisesinin altına terlik giyerek gelmişti. Bu gibi hallerde sürekli anahtarımızı bir yerlerde unutur, etrafımızdaki nesnelere çarpar, verdiğimiz kimi sözleri yerine getirmez, yanımızdan geçerken bize selam veren birinin yüzüne bakar ama onu görmez oluruz.

kesme

VİDEO – 10 (MEHMET)

Mehmet, psikiyatrist ile olan görüşmeyi anlatır.

Bunları söyledi söyledi... Sonra konuşmayı bırakıp benim tepkilerimi beklemeye başladı. Sanırım onu anladığımı düşünüyordu. Evet, ben söylediklerini anlamakla birlikte tüm bunların benimle ilgisini kuramamıştım. Doktora, “peki bunların benimle ne ilgisi var?” dedim. Doktor da, beynimin büyük bir soruna odaklanmış durumda olduğunu ve bu nedenle önemsiz gördüğü şeyleri hayatımdan çıkarmak istediğini söyledi....

kesme

21. MUAYENEHANE – İÇ / GÜN (Psikiyatrist Tülay Hn.)

DR. TÜLAY

Gözlemim, işinde başarılı, birlikte olduğu kadınla herhangi bir problemi bulunmayan ve maddi sıkıntı çekmeyen birisi idi. Bu durumda beynin yoğunlaştığı sorun, sahip olduğu bütün olanaklara rağmen mutlu olamamak gibi geldi bana. Beyin, bu mutsuzluğun kaynağına yoğunlaştığı oranda daha fazla enerjiye ihtiyaç duyuyor ve kişinin bilinci dışında, kendini günlük yaşamın önemsiz görünen diğer öğeleriyle yormak istemiyor. Önemsiz gördüğü her şeyi dışlayıp gücünü sadece bir konu üzerinde toplamak istiyor. Bu dışlama işleminin telefon, televizyon gibi gündelik seslerle ortaya çıktığını düşündüm Mehmet Bey’de... Eğer mutsuzluğun kaynağını keşfedebilirse, sesleri tekrardan duyacağını öngördüm. Tabii bu öncelikle kişinin kendisini tanımasıyla başarılacak birşey. Kişinin “ben kimim” sorusuna vereceği yanıt, onun mutsuzluk kaynağını da keşfetmesini sağlar. Sorunumuzun çözümü çoğu kez kendi içimizde bulunur.

kesme

VİDEO – 11 (MEHMET)

Mehmet devam eder.

Görüşmeden çıktığımda kendimi daha iyi hissettiğim falan yoktu. Doktorun her söylediğini dinlemiştim ama işe yarayacak pek bir şey söylemediğini düşünüyordum. Ama bir takım ilaçlar vermişti görüşme sonunda. Durumumla ilgili de pek bir fikri oluşmamıştı bana kalırsa ve bir takım genel geçer şeyler söyleyerek işini yapmıştı işte. Herhangi bir kişisel gelişim kitabında da okuyabileceğiniz beylik sözler... Akli başında herkesin az çok farkına varacağı şeyler... Fakat sonradan, söylediği bir şeyin önemli olduğunu hissettim... Kendine sorman gerektiğini söylediği “ben kimim” sorusunda çözemediğim bir şeyler vardı sanki. Cevabına dair kesin bir fikrim yoktu...

kesme

22. MEHMET EV – İÇ/GÜN (Abla, Hamallar)

Mehmet’in ablasıyla, evde konuşmaya devam etmekteyiz. Arada hamallar yüklendikleri kolilerle etrafımızdan geçerler. Ablanın anlatımları, Mehmet’in çocukluk ve gençlik dönemlerine ait bir takım fotoğrafların aralara girmesiyle devam eder.

SORU

Kimdi Mehmet gerçekten? Yani çocukluğu, geçmişi... nasıl birisiydi, onu biraz anlatabilir misiniz?

ABLA

Kardeşim ve ben birbirimize çok bağlıydık. Küçüklükten beri... Aramızda 7 yaş var bizim. Babayı kaybettiğimizde o daha 2 yaşında falandı... Anneyi de kaybettiğimizde... ben 15 yaşındayken de anneyi kaybettik. Yani onun ailesi hayatının büyük kısmında sadece bendim. Teyzelerimizin yanında kaldık; onlar okuttular ama benim ona çocuk denecek yaşlarda annelik yapmam gerekti. Ona kendimden çok fazla şey verdim hep, bana bağlılığı o yüzden çok gelişti. Çok zeki bir çocuktü ve çalışkandı da... Onun okuyup belli yerlere gelmesi için kendimden çok daha fazla fedakarlık ettim. Anne babayı kaybetmiş olmamıza rağmen mutlu bir çocukluk geçirmesini sağladık. Onun başarılı olmasıydı bizim için öncelikli olan çünkü. O da bizi hiç hayal kırıklığına uğratmadı. En iyi okulları kazandı; Boğaziçi'nden dereceyle mezun oldu. Sonra yurtdışında master yaptı, Amerika'da kaldı, çalıştı bir süre... Girdiği her yerde, her çalışmasında mutlaka başarılı oldu. Hatta ona Amerika'dayken kalması konusunda çok ısrar ettiklerini biliyorum... Ama o dönmeyi tercih etti.

SORU

İnsan ilişkilerinde nasıldı peki? Sosyal hayatında, ilişkilerinde?

ABLA

Çevresinde her zaman sevilen bir insan oldu. Okuduğu okullarda da zaten zekasıyla, çalışkanlığıyla hep en önde olmuştu. Gittiği her yerde de kısa sürede çevre edinirdi, güzel dostluklar kurardı. Ben de tanıştırdım onun arkadaşlarıyla, onlar da çok severlerdi Mehmet'i. Mehmet'in lider bir kişiliği de vardı ve çalıştığı yerlerde bu hep ön planda olurdu. Ne bileyim yani... mutlu bir insandı o ve iyi bir hayat yaşıyordu...

kesme

VIDEO – 12

Mehmet anlatmaya devam eder

Doktorla görüşme sonrasında, verdiği ilaçları kullanmaya başladım. Bir süre sonra kendimi gerçekten daha mutlu hissettiğimi farkettim. Üstelik, düşünsenize, etrafta sizi rahatsız eden pek çok sesi algılamıyorsunuz bile... (Gülümser...) Bu süre içinde yeni bir durum olmadı da... O yüzden durumun düzelmekte olduğunu düşünüyordum. Önceleri uyanmakta zorluk yaşamıştım ama bu da sorun değildi. Daha doğrusu artık sorun edemiyordum hiçbir şeyi!... Yataktan geç kalkmakta, evden geç çıkıp işe geç gitmekte bir hata olmadığını düşünmeye başlamıştım. Herşeye karşı, yani daha öncesinde beni sinirlendiren, canımı sıkan her ne varsa, onlara karşı toleransımın inanılmaz derecede arttığını gözlemliyordum. Daha çok hissizleşmek gibi aslında... Trafikte zaman kaybı mesela, sorun olmaktan çıkmıştı. Çünkü "zaman"la ilgili bir hissim kalmamıştı sanki...

kesme

23. OFİS – İÇ / GÜN (Cihan)

Cihan, sehpadan bir bardak su alıp içtikten sonra devam eder konuşmaya

CİHAN

Evet, doktor görüşmesini takip eden dönemde, durumunda bir iyileşme olmasa bile bazı şeylerin durağan hale geldiğini görebiliyorduk. İçinde bulunduğu durumu *manage edebiliyordu*. Fakat zaman kavramı yok olmuş gibi davranıyordu. İşe ya çok erken geliyor, ya da geç kalıyordu. Randevulara ve toplantılara da öyle... Hayatını zaman kavramından bağımsız sürdürmeye başlamıştı. Çok ilginç...

SORU

Durumunu bir tek siz biliyordunuz tabii...

CİHAN

Bir tek ben biliyordum; bana da detayları çok vermiyordu. Paylaşmak istemiyordu. Ama yardım etmemi de istiyordu. Benim dışımda bir de kendisini asiste etmesi için bizim Sekreter Demet'i devreye sokmuştuk. Ona da kimseye bişey söylememesi için sımsıkı tembihledik tabii...

kesme

24. OFİS – İÇ / GÜN (Sekreter Demet)

SORU

Bütün bu süreçte Mehmet Bey'i nasıl asiste ettiniz?

DEMET

Bu süreç içerisinde Mehmet Bey'e gelen önemli telefonları not alıp ona iletiyordum. Bazı durumlarda da odasına girip masasına üç defa vurduğumda (*eliyle yanında durduğu masaya üç defa vurarak bu sözü destekler*) önemli birşey olduğunu anlıyordu. Bu şekilde yardımcı oluyordum ona.

kesme

25. OFİS – İÇ / GÜN (Cihan)

SORU

Tamam... Bu şekilde bir süre devam ediyor durum. Peki, devamında nasıl değişti ve kötüye gitmeye başladı?

CİHAN

Şirketin New Horizons projesinin lansman çalışmaları için bir toplantı duyurusu geldi bir akşam. Bütün ekiplerin ve Genel Müdür Zihni Bey'in de katılımıyla... Toplantıda, proje lansmanı için şirket çalışanlarının yer alacağı; işte, şirketin keyifli sıcak ve samimi ortamını da gösteren eğlenceli bir video hazırlanması fikri çıktı.

Yönetimin de hoşuna gitti bu fikir... Seval Hanım, genel olarak bu tür organizasyonları üstlenir zaten; yine onun koordinasyonu ile yapılmasına karar verildi. Seval de bu işi Mehmet'in üstlenmesini istedi doğal olarak, önceden de böyle ufak tefek şeyler yaptığı için...

kesme

VİDEO – 13 (MEHMET)

Mehmet anlatmaya devam eder

Seval, bana gelip böyle bir video yapalım dediğinde, bu eğlenceli bir çalışma olur diye düşündüm... Önceden yaparken ve izlerken keyif aldığımız videolar gibi... Fakat onun istediği başka bir şeydi... Yani niyeti başkaymış aslında. Lansmanın, Zihni Bey'in doğum günü ile aynı gün olacağını, artık biliyordu da ona göre mi ayarladı yoksa tesadüfen mi... bilmiyorum. Yapılacak videoyu Zihni'ye bir doğum günü sürprizi olarak hazırlayıp sunalım dedi...

kesme

26. BAR – İÇ / GECE (Ayşin, Gözde, Kutay, Can, Burak)

GÖZDE

Seval'in yukarıya yaranmak için böyle bir sürpriz yapılmasını istedi... Başka ne ki yani?

KUTAY

Ya, hem lansmanda böyle bir şey ne kadar uygun olur, çok bilemedim ben de yani. Sonuçta dışa dönük bir etkinlik yapıyorsunuz, gayet ciddi insanlar orada falan...

AYŞİN

Aynen... Çok saçma abi...

KUTAY

Hayır bir de, daha önce CEO'ları için böyle bi doğumgünü videosu hazırlayıp yerin dibine girdi ya bi firma... Her yerden silmeye çalıştılar sonra... Seval'inki de iyi cesaretti ama yani.

BURAK

Ya bişey söyleyeceğim de yine kızacaksınız... Sonuçta paşa paşa gidip o videoda görünmedik mi hepimiz? Birimiz de çıkıp demedik ki bu ne boktan iş diye...

CAN

Aslında iyi ki Mehmet'le birlikte o iş bitmedi, ortalığa çıkmadı da öyle kaldı... Fena rezil olurduk yalnız çıksaydı...

(Gülüşmeler ve onaylamalar)

kesme

VİDEO – 14 (MEHMET)

Lansman ve Zihni'nin doğum günü kutlaması için hazırlanan videodan parçalar girer...

kesme

27. OFİS – İÇ / GÜN (Seval)

SEVAL

Neden bu video konusu bu kadar mesele oldu anlamadım ama, bu tür işler şirketlerin kurumsal iletişim çalışmalarında oldukça etkin bir rol oynar. Hayır, kimseye de demedik ki zorla gelin bu işe katılın diye... Günün sonunda, gündüz gece hep birlikte çalışan ve neredeyse ailelerinden, eşinden dostundan daha çok burada birbirlerini gören insanlarız. Böyle küçük sürprizler bizleri daha da yakınlaştırıp işyerindeki toplam kaliteyi ve verimi yükseltir yani...

kesme

VİDEO – 15 (MEHMET)

Mehmet anlatmaya devam eder

Videoyu hazırlıyoruz da... nasıl dayanılmaz bir samimiyetsizlik ve sahtelik... Nasıl anlatayım... Sürekli neden burdayım, neden bunu yapıyoruz sorusu kafamın içinde... O samimiyetsizlik içinde, neden hatırlamıyorum, aklıma aylar önce işten çıkarılan Barış ve Süleyman geldi. Performans kriterlerine uymadıkları için birlikte işten çıkarıldıklarında yazdıkları bir mektubu bütün şirket ve kişisel mail adreslerine yollamışlar, sosyal medyada paylaşmışlardı. Mektupta, “en kötüsü gider limon satarız pazarda da, bu hayatı kendimize yaşatmayız, bunları yaptırmayız” demişlerdi.

kesme

28. SAHİL / KAYALIKLAR – DIŞ / GÜN (Süleyman, Barış)

Barış ve Süleyman’la birlikte, parlak ve güneşli bir havada sahilde dolgu kayalıklarının üzerine oturmuş konuşmaktayız...

BARIŞ

İlk Mehmet'le gelmiştik buraya. İşten çıkarılalı beş altı ay kadar olmuştu. Beni ve Süleyman'ı aradı, görüşelim dedi. İşten ayrıldıktan sonra da hiç görüşüp bir araya gelmemiştik neredeyse. Buluştuğumuzda buraya gelmek istedi... Sonrasında da bu bir alışkanlık gibi oldu bizde. Hava güzel ve güneşli olduğunda birbirimizi arayıp, işimiz yoksa buraya gelip bi iki saat laflayıp gittik...

SÜLEYMAN

Aslında Mehmet'le burada ilk buluştuğumuzda, çalıştığımız dönem birlikte izlediğimiz bir filmi hatırlattığını söylemişti buranın. “Güneşli Pazartesiler” filminde böyle bir sahne vardı, çalıştıkları işten çıkarılan arkadaşların bir pazartesi günü güneşin altında kayalıklarda oturup konuştukları sahne... O yüzden sanırım burayı seçti. İlk buluştuğumuz gün de pazartesiydi bak... Hatırladım... Ne güzel düşünmüş aslında.

SORU

Sizin işten çıkarılma gerekçeniz neydi?

BARIŞ

Performans kriterlerini karşılayamamak... Yani işte, sizi köle gibi çalıştırıp sonra da yeterince kölelik yapıp yapmadığınızı ölçerler; istedikleri kadar seni sömüremediklerini farkedince önce sana “senin işini senden daha az ücretle yapmaya hazır bir sürü insan var dışarda...” derler; bir sonraki performans değerlendirmesinde de kapıyı gösterirler. Eline tazminatını verirler, öp başına koy... Daha ne olsun...

SORU

Ne yaptınız peki işten ayrılınca?

BARIŞ

(Gülümser) Valla ben özgürleşen her beyaz yakalı gibi uzaklara vurdum bi önce kendimi... Güney Amerika'da üç dört ay kadar gezip dolaşım. Sonra bi süre de burada... Ama ayakta kalmak kolay değil, yeniden o çarkın içine mecburi dönüş yaptım kısa süre önce. Hala çalışıyorum...

SÜLEYMAN

Ben henüz direniyorum... Ben de ilk başta “bi sahil kasabasına yerleşme” klişesini gerçekleştireyim dedim. *(Gülüşürler)* Fethiye taraflarına yerleştim, ailem de oralı zaten. Çeviri işleri falan yaparak yaşarım dedim. Bir seneyi dolduramadım döndüm. Ama aynı şekilde çalışmayı düşünmüyorum ben tekrar. Çeviri ve başka işlerle idare edebiliyorum.

SORU

Mehmet sizinle ne konuşmuştu buluştuğunuzda? Neden buluşmak istemişti?

SÜLEYMAN

Bize hep işten çıkarılınca ne yaptığımızı sordu... Yani öyle hukuki olarak, işte işe iade davaları vesaire falan gibi değil... Ruh halimizi, neler yaptığımızı... İşsiz kalma psikolojisini merak eder gibi... Kendisinin de artık bu işleyişe çok tahammül edemediğini söylemişti. Manevi olarak yıpranmanın yanında artık bedeninin tepkiler vermeye başladığından falan bahsetti.

SORU

Ama bu tepkilerin neler olduğuna dair bir bilgi de vermedi sanırım...

BARIŞ

Yok... Ondan bahsetmemişti. Ama bizim tanıdığımız zamanlardaki neşeli ve canlı halinden hayli uzaktı. Bunu görebiliyorduk.

kesme

VİDEO – 16 (MEHMET)

Mehmet devam eder.

Çocuklarla görüştüğüm günün ertesinde işyerinde akşama doğru yaptığımız çekimleri izleyip editlerini yapıyorduk... Bizim ekipten Can vardı, o da meraklıydı bu işlere, o vardı yanımda. Görüntülerle uğraşıyoruz falan... Bi ara ben gerindim esnedim şöyle oturduğum yerde. Tekrar ekrana baktığımda ekranda görüntü kaybolmuştu! Ne ses vardı ne görüntü... Can'a baktım, o görüntüleri izlemeye ve bişeyler söylemeye devam ediyordu. Kilitlenip kaldım ben... Onun karşısında izleyip durduğu görüntülerin yok olduğunu söylesem ya dalga geçtiğimi ya da kafayı sıyrıldığımı düşünecek. Doğal olarak... Seslerden sonra görüntülere geldi demek kaybolma sırası... Ya, dedim, Can bırakalım, sonra uğraşalım şu işle. Kalktım gittim...

kesme

29. CAFE – İÇ / GÜN (Şebnem)

ŞEBNEM

Uzun zaman girmişti araya, pek görüşemiyorduk. Yoğun ve sıkıntılı bir dönemde diyerek üzerine gitmiyordum ama açıkcası huzurlu değildim. Mesaj attı bana, görüşelim, konuşmak istediğim şeyler var dedi... Güzel bi yerde rezervasyon yaptırmış. Mutlu oldum, uzun zaman sonra ilişkimiz için hayırlı bişey yapmıştı yani...

kesme

VİDEO – 17 (MEHMET)

Mehmet...

Şu video işi sürecinde hissettiklerim ve sonunda görüntülerin kaybolması... Ne oluyor bana diyordum sürekli, yaşadığım şeyi anlamlandırabilsem en azından bu beni biraz olsun rahatlatacak diyordum. İşin kötüsü, durumunuzu insanlarla paylaşamamanız. Onlara tarif edeceğiniz şeyin delilikten başka bi şekilde anlaşılmasını bekleyemezsiniz. En yakınınızdaki insanların bile... Bunları düşünüp sonunda Şebnem 'le konuşmaya karar verdim.

kesme

30. CAFE – İÇ / GÜN (Şebnem)

ŞEBNEM

Bana bazı sıkıntıları olduğunu anlatmaya başladı. İşle ilgili sorunlar; yaşamına dair kabullenemediği ve artık bedeninin de tepki vermeye başladığı bişeyler yaşadığını anlatıyordu. Ama sadede gelmiyordu bi türlü! Konuşma bi yere ulaşmayınca ben konuşmaya başladım artık. Sonuçta benim bu ilişkiden beklentilerim var dedim...

kesme

VİDEO – 18 (MEHMET)

Ben konuşmak için, yaşadığım şeyi anlatmak için uygun bir yöntem, işte doğru kelimeler falan ararken, Şebnem ilişkimiz hakkında konuşmaya başladı bir anda. Kendime çeki düzen vermemin gerektiğini, benim bu ilişki için emek harcamadığımı, onun gösterdiği çabanın ise karşılıksız kalışının onu yıprattığını... Artık hayatında bi şeylerin kalıcı ve değişmez olmasını istediğini; beni başarılı, saygın, iyi kazanan, ve geleceğini birlikte kurabilir birisi olarak görüp seçtiğini, ama şimdi bunların birer yanılgi olabileceğini düşünme

noktasına doğru gittiğini anlatmaya başladı. O konuştuğu içimde artan huzursuzlukla birlikte bir anda Şebnem'in sesinin yok olduğunu farkettim. Tıpkı daha önce kaybolan diğer sesler gibi... Kızcağz konuşuyordu durmadan, ama sesini duymuyordum. Etraftaki insanların seslerini duyarken onun sesi tamamen kaybolmuştu. Sıkıntı içinde soğuk terler boşandığını hissediyordum sırtımdan. Bir an için, kızın zaten duyamadığım konuşmasını yarıda kesip izin istedim, kalkıp bi elimi yüzümü yıkamak bi kendime gelmek istedim. Tuvalete gittim. Fakat döndüğümde bu defa Şebnem yerinde yoktu! Sandalyeye astığı montu ve masada çantası yerli yerinde ama Şebnem değil. Kalkıp gitmiş de olamaz yani. Biraz ilerde duran garsona kalkıp kalkmadığını sordum Şebnem'in. Garson tuhaf bir bakışla beni süzüp, "hanımefendi masada, oturuyor ya" dedi...

kesme

31. CAFE – İÇ / GÜN (Şebnem)

ŞEBNEM

Orada öyle oturmuş masaya gelmesini bekliyordum... O ise şaşkın şaşkın etrafa bakıp duruyordu. İyice tuhaflaşmıştı, yüzünün rengi bile değişmişti. Sonra kasanın oraya gidip garsonla bişeyler konuştu... Son bi kez daha dönüp benden tarafa baktı ve sonra fırlayıp çıktı gitti... Beni orada öylece bıraktı ve gitti, inanabiliyor musunuz? Korkunç bi şekilde kalakaldım. Nasıl böyle bişey yapabilir ya... Hala düşününce... Bunu nasıl yapabildi, neden yaptı...

kesme

VİDEO – 19 (MEHMET)

Mehmet konuyla ilgili son sözleri söylüyor

Hesabı falan almadan, cüzdanımdaki bütün paraları kasaya bırakıp restorandan kaçır gibi çıktım gittim, başka yapabileceğim bişey

yoktu çünkü. Ne yapacağımı bilemeden dolandım durdum bir süre dışarda. Arayabileceğim konuşabileceğim birileri de yok... düşünsenize! Ben de kendimle ilgili olarak delirdiğime kanaat getiriyorum bi taraftan, ama diğer taraftan da diyorum ki, insan delirdiğinde delirdiğinin bilincinde olur mu acaba... Nasıl içinden çıkılmaz bir durum!

kesme

32. CAFE – İÇ / GÜN (Şebnem)

SORU

Bu olayın ardından hiç haberleştiniz mi peki?

ŞEBNEM

Hayır tabii ki de... Sonra ne aradı ne sordu bi kere bile olsun. Zaten siz ister misiniz böyle bi olaydan sonra bi daha size böyle yapan o insanın yüzünü görmek? Çok öfkeliyim ben ona! O gece son görüşüm oldu onu.

kesme

33. MEHMET EV ÖNÜ – DIŞ/GÜN (Kapıcı)

Apartmanın arabalarının parkettiği yerler tarafında (açık bir garaj gibi) kapıcı ile konuşuyoruz.

KAPICI

Ben en son garajın o tarafta görmüştüm işte Mehmet beyi sabah erken bi saatti... Binada ufak bi tadilat işi vardı, onun için garaj tarafına geçtiğimde o da geldi ön taraftan. Ama kötü görünüyodu baya yani. Bitkin, hasta gibi falan. Selam bile vermeden geçti gitti, ki normalde

yapmaz. Arabasının başına gitti, durdu, böyle dolandı etrafında bir-iki bakındı. Sonra bana dönüp sordu, ben buraya bırakıyorum di mi arabayı hep? dedi

kesme

VİDEO – 20 (MEHMET)

Mehmet kapıcının bıraktığı yerden devam ediyor.

E, burası zaten sizin arabanızın yeri dedi bana kapıcı. güldüm... Çünkü, tahmin edebileceğiniz üzere araba falan görmüyordum karşımda... Yani elbette sorsam arabayı görüyo musun diye, bana mutlaka işte önünde duruyor ya diyecekti, biliyorum. Hiç bişey diyemedim...

kesme

34. MEHMET EV ÖNÜ – DIŞ/GÜN (Kapıcı)

KAPICI

Çıkacaksan gelgel yapayım sana dedi... Yok dedi, kalsın araba bugün. Otobüs metro falan yapayım bugün... yürüdü çıktı.

SORU

Bu onu son görüşünüz oldu değil mi?

KAPICI

Evet. Bir daha hiç görmedim.

kesme

VİDEO – 21 (MEHMET)

Mehmet arabasının kaybolması olayından devam eder anlatmaya...

Herhalde yıllar sonra ilk defa arabasız bir şekilde işe gitmek durumunda kalmıştım. Şirket iki yılda bir arabaları yeniliyor, benzinini bakımını karşılıyor nasılsa, neden kullanmayayım ki? Ama o an arabanın görünmez olmasını falan geçtim; toplu taşıma bunca yıldan sonra değişik bi deneyim olabilir falan diyorum kendime... Başka şeylere odaklanmaya çalışarak yürümeye başladım. O sıra, aslında nasıl tamamen otomatik bir şekilde davranmakta olduğumu farkettim hayatta. Ne kadar kendime yabancılaştığımı... Kaç yıldır burada oturmaktaydım? Bu sokakta? Yaşadığım yerin içinde aslında buraya dair çok az şey bildiğimi farkettim. Kafamı kaldırıp yukarıya bakma ihtiyacı hissettim. Otobüs durağına doğru gelirken, her sabah arabayla önünden gelip geçtiğim ve bir süre önce artık gürültüsünü duymamaya başladığım dev rezidans inşaatının ortadan kaybolduğunu gördüm.

kesme

35. OFİS – İÇ / GÜN (Cihan)

SORU

Sonra ne oldu?

CİHAN

Mehmet ofiste bana gelip başından geçenleri anlattığında bunun artık onun için tamamen dönülmez bir nokta olduğunu hissettim. Kesinlikle kaybetmiştik onu akli olarak. Daha kötüsünü söyleyeyim, bu sorunları ilk başladığı zamanlarda gözlerinde okuduğum o ne olduğunu anlamaya çalışan bakışlar yoktu artık. Daha çok

hissizleşmiş gibiydi sanki artık. Olup bitenleri kabullenmişti ve başatmak için de pek bir enerjisi ve isteği de kalmamıştı benim gördüğüm...

kesme

VİDEO – 22 (MEHMET)

Mehmet devam ediyor

O günden itibaren sırayla hayatımdan çıkıp giden nesnelere tek tek anlatmaya gerek yok... Pek çok şeyin ya sesi ya da bizzat kendisi varlığını sürdürmüyor benim için. Sabahları evden dışarı çıktığımda o gün nelerin algılarımı terk ettiğini farketmek oyun gibi bir hal bile almaya başladı. Günüm hayatımdan kaçıp giden nesnelere tanımlamakla geçiyor. En dikkatimi çeken şey ise kentin nüfusunun her geçen gün daha da azalması. Araçlar, insanlar... Yollar gittikçe ıssızlaşıyor, her gün bir öncekinden daha sessiz ve sakin... Devasa alışveriş merkezlerinin, bankaların, finans merkezlerinin, ışıklı sokakların koskoca gökdelenlerin yerinde yeller esiyor. Benim şehri gördüğüm gibi görebilseniz keşke; bazı dışları sökülmiş karanlık, ürkütücü bir ağız gibi...

kesme

36. OFİS – İÇ / GÜN (Cihan)

SORU

Peki bu son aşamada iş yerinde durumu nasıldı Mehmet'in?

CİHAN

Bambaşka birisi olmuştu Mehmet çok kısa bir süre içinde. Bu halde çalışması değil sadece, işe gelmesi bile imkansızdı. Bir on-on beş

günlük rapor ayarladık önce, bir süre onunla idare etti ama devam etmesi mümkün değildi bu şartlarda.

kesme

VİDEO – 23 (MEHMET)

Mehmet devam ediyor anlatmaya

İlgimi çeken başka bir şey, algılarımın ötesine geçip ortadan kaybolan nesnelere doğanın dahil olmaması. Ağaçlar, çimenler, sular, kuşlar, kediler, köpekler kısacası doğaya ait her türlü unsur yerli yerinde durmakta. Mesela Boğaz yerinde ama, Boğaz Köprüsü'nden eser yok..! Çekip giden nesnelere sadece insan tarafından inşa edilmiş uygarlık ve o uygarlığın inşa ettiği insan sanırım... Yıllar boyunca iş yaşamımda şahit olduğum türlü entrikalar, ayak kaydırmacalar, ortaya atılan asılsız dedikodular, hedefe ulaşmak için her türlü yöntemi göze alabilecek kadar sivrilmiş hürslar, doymayan arzular, hep bu uygarlık tarafından inşa edilmiş insanın halleriydi. Ve şimdi bunlardan arınıyorum sanırım...

kesme

37. BAR – İÇ / GECE (Ayşin, Gözde, Kutay, Can, Burak)

SORU

Onunla son defa karşılaştığınız zamanı sormak istiyorum. Son bir araya gelişiniz nasıl olmuştu?

KUTAY

Raporluydu bi süre, bir hafta kadar falan... Raporunun bitimiyle beraber geldi ve sabah erkenden ekibi toplantıya aldı.

SORU

Yani işe döndü o zaman, işle ilgilenmeye... Öyle mi?

CAN

Valla toplantı yaptı da, işle ilgili pek bişey yoktu toplantıda... Daha çok sanki... Söylemek istediği şeyler varmış da bizi onun için çağırılmış gibi. Geçen haftanın faaliyet raporlarını falan hazırlamıştık ama kapağını bile açmadık.

GÖZDE

Ya lafa öyle bir girdi ki, “kendinize soruyor musunuz hiç ‘burada ne işimiz var’ diye, veya burada olmaktan bu şirkette çalışmaktan gerçekten mutlu musunuz” diye... Şaşırtıcı bir durumdu bizim için, tuhaf bir toplantıydı.

SORU

Tuhaf mıydı bu söyledikleri?

KUTAY

Hayır, tabii ki sorduğu şeyler anlamlıydı ama, olayın gelişimi, Mehmet’in o hali... Tükenmiş gibi sanki...

kesme

VİDEO – 24 (MEHMET)

Mehmet devamını anlatıyor.

Bana bakışların bile değiştiğini görüyordum. Uzun zamandır tanıdıkları bir kişi gibi değil de, psikolojik sorunları olan birisi gibi gördüklerine eminim beni orda. Toplantıdan sonra Seval beni görüşmek için çağırıp kendime gelmemi buyurduğunda, hiçbir şey söylemeden onu dinledim sadece. dinledim, dinledim... Böyle giderse seninle çalışmamız mümkün olmayacak gibi şeyler söyledi ve bir anda tahmin edebileceğiniz gibi, önce sesi duyulmaz oldu; sonra gözlerimi kapayıp açtığımda da görüntüsü gitti... İşin eğlenceli tarafı, bunun olacağını biliyordum. Şaşırmadım, gülümsediğimi hatırlıyorum. Hiçbirşey söylemeden odadan çıktım gittim... ne diyebilirdim ki bomboş ve sessiz bir sandalye ve masa varken karşımda! Kimbilir ne kadar küstahça bulmuştur yaptığımı. Aman ne önemi var zaten... Bir iki gün sonra da bir anlamı kalmayacaktı işle ilgili sorunların...

kesme

38. OFİS – İÇ / GÜN (Sekreter Demet)

Sekreter Demet, Mehmet'i son görüşünü anlatıyor.

DEMET

Ben ofise geleli henüz beş on dakika olmuştu. O gün bir de erken gelmiştim ben. Bir baktım, Mehmet Bey daha mesaisi başlamadan erkenden ofise giriyor... Benden ayrı, ofiste görevli üç beş kişi, tek tük birileri daha vardı. Onu görünce gülümseyip selam verdim. Fakat dönüp bakmadı bile. Öyle buz gibi bir ifadeyle yanımdan geçip gitti, ofise girdi. Kapıda durup etrafa bakındı uzun uzun. bir iki adım gitti geldi. Tuhaf davranıyordu. Konuşmuyor, görmüyor, duymuyor gibi böyle...

kesme

VIDEO – 25 (MEHMET)

Asansörden inip ofise yöneldiğimde, buz gibi birşey hissettim; anladım da o anda neyle karşılaşacağımı aslında. ofis yerinde yoktu. sökülüp çıkarılmış gibiydi herşey; kimseler olmadığı gibi, hiçbirşey de yoktu yerinde. bomboş duvarlar, bomboş bir zemin, ne masa ne sandalye, ne bir kalem... en küçük parçasına kadar talan edilmiş sanki... bakındım sağa sola, biliyordum gerçekte içerde birileri vardı ve aslında herşey yerli yerindeydi... belki benimle konuşanlar, bana bakanlar da vardı ama benim için yoktu bunların hiçbiri. gördüğüm plazanın otuzuncu katında, terkedilmiş ve buz gibi devasa bir ofisti.

kesme

39. OFİS – İÇ / GÜN (Sekreter Demet)

SORU

Bu olay, onu son gördüğünüz zamandı yani...

DEMET

Evet. Öyle biraz bakındıktan sonra hiçbirşey demeden çıktı, gitti. Sonra da zaten haber alınmamış bir daha

kesme

VIDEO – 26 (MEHMET)

Hayatıma ait; kente, insanlara, zamana ait bir sürü şey algılarımdan kaybolup gittiğinden beri henüz beni bütün olarak terketmemiş olan evimde geçiriyorum zamanımı. Bütün olarak diyorum, çünkü evde de beni kendisine bağımlı kılan pek çok şey ortadan kaybolmuş durumda. Fakat masamın üzerindeki bilgisayarımın hala burada olduğunu farkedince, o da ortadan kaybolup gitmeden önce bu videoyu çekmeye ve başımdan geçenleri anlatma karar verdim. Muhtemelen bir süre içinde bu da yok olup gidecek algımdan. Belki

*en sonunda ben bile kendim tarafından algılanamaz hale geleceğim,
ne tuhaf bi durum değil mi...*

Biraz duraklayıp sözlerini toparlayarak devam eder.

Artık alıştığım bu yeni hayatta eskiye ait çok az şey aklıma geliyor. Kaybettiğim hiçbir şeyi özlemediğimi söyleyebilirim. Bana sunulan yüksek düzeyli yaşamla birlikte, iyi okullarda okumuş, birincilikler almış, kişisel hırs ve kaprislerimi tatmin etmeye iş yaşamımda da devam etmiş biri olarak kaybettiklerimin benim için pek bir önem taşımadığını fark ettim. Bunu nasıl açıklayacağımı bilemiyorum. Geçmişe ilişkin aklıma pek az şey gelse de gittiğim doktorun cevabını bulmamı salık verdiği “ben kimim” sorusu kafamda dönüyordu. Ama bu sorunun belirgin bir cevabı düşünce tarihinin ilk yıllarından beri yoktu ve aslında asıl sorulması gereken soru bu muydu, bilmiyorum... Tek başıma olduğum sürece yaşamımın sonuna kadar tıkalıp kalacağımı hissettiğim bu hapisanede sormam gereken ve belki de beni buradan kurtaracak olan soru “insan neyle yaşar”... Sahi, insan neyle yaşar?

kesme

Siyah ekran üzerinde yazı:

*İnsan neyle yaşar: Ezip hiç durmadan.
Soyup, dövüp, yiyip yutarak insanları.
Yaşayabilmek için hemen unutmalı
İnsanlığı unutmalı insan.*

B.B

kararma

JENERİK

EK.3 FİLMİN BÜTÇESİ

Film Adı : MEÇHUL Yönetmen : ÖZGÜR E. ARIK
Süre: 70 dakika Yapımcı : ÖZGÜR E. ARIK
Tür: Kurmaca / Belgesel Yapımevi :

18 DK Ön Hazırlık Günü: 5
Çekim Günü: 10
Post Prodüksiyon günü: 15
Format: HD

BÜTÇE ÖZETİ

	BÜTÇE
1-YAPIM ÖNCESİ GİDERLERİ	850.- TL
2-EKİP ÜCRETLERİ	8.300.- TL
3-TEKNİK EKİP ÜCRETLERİ	7.300.- TL
4-OYUNCU GİDERLERİ	7.000.- TL
5-TEKNİK MALZEME	9.800.- TL
6-SANAT GRUBU GİDERLERİ	2.100.- TL
7-NAKLİYE VE YOL GİDERLERİ	4.150.- TL
8- PRODÜKSİYON GİDERLERİ	4.500.- TL
9- POST- PRODÜKSİYON GİDERLERİ	4.400.- TL

GERÇEKLEŞEN
850.- TL
8.300.- TL
7.300.- TL
7.000.- TL
9.800.- TL
2.100.- TL
4.150.- TL
4.500.- TL
4.400.- TL

PRODÜKSİYON TOPLAMI	44.000.- TL
POST PRODÜKSİYON TOPLAMI	4.400.- TL

44.000.- TL
4.400.- TL

GENEL TOPLAM	48.400.- TL
---------------------	--------------------

48.400.- TL

1 -YAPIM ÖNCESİ GİDERLER

MEKAN ARAŞTIRMA EKİP
ARABA KİRALAMA / TAKSİ
VİDEO/FOTOĞRAF GİDERLERİ
YEMEK
TELEFON / FAX / KURYE

GÜN	ADET	BİRİM FİYAT	TUTAR
	5		250
	5		350
	5		250
TOPLAM	5		850

2- EKİP ÜCRETLERİ

YÖNETMEN
SENARYO
YAPIMCI
YARDIMCI YÖNETMEN
DEVAMLILIK SORUMLUSU
YAPIM AMİRİ
YAPIM ASİSTANI
MAKYÖZ
SANAT EKİBİ
KOSTÜM SORUMLUSU / ASİSTANI
CASTING

GÜN	ADET	BİRİM FİYAT	TUTAR
	10		1,500
	10		750
	10		850
	10		450
	10		750
	10		1,500
	10		1,000
			1,500
TOPLAM	10		8,300

3- TEKNİK EKİP ÜCRETLERİ

GÖRÜNTÜ YÖNETMENİ
FOCUS PULLER
IŞIK ŞEFİ
IŞIK ASİSTANLARI
SES TEKNİSYENİ
KAMERA ASİSTANI

GÜN	ADET	BİRİM FİYAT	TUTAR
	10		2,000
	10		800
	10		1,500
	10		1,000
	10		1,500
	10		500
TOPLAM	10		7,300

4- OYUNCU GİDERLERİ

OYUNCU 1
OYUNCU 2
OYUNCU 3
OYUNCU 4
OYUNCU 5
OYUNCU 6
OYUNCU 7
OYUNCU 8
OYUNCU 9
OYUNCU 10
OYUNCU 11
FİGÜRASYON

GÜN	ADET	BİRİM FİYAT	TUTAR
			1,000
			500
			500
			500
			500
			500
			500
			250
			250
			250
			250
			250
	30		2,000
TOPLAM			7,000

5 - TEKNİK MALZEME

DİJİTAL KAMERA
2.KAMERA
LENSLER
KAMERA EKİPMANLARI / AKSESUARLARI
IŞIK MLZ.
JIMMY JIB + OPERATÖR
SARF MALZEMELERİ

GÜN	ADET	BİRİM FİYAT	TUTAR
10			2,500
10			1,000
10			2,500
10			3,000
1			800
TOPLAM			9,800

6 - SANAT GRUBU GİDERLERİ

DEKOR
AKSESUAR
KOSTÜM

GÜN	ADET	BİRİM FİYAT	TUTAR
			1,000
			600
			500
TOPLAM			2,100

7- NAKLİYE VE YOL GİDERLERİ

EKİP ULAŞIM
IŞIK NAKLİYE + JENERATÖR
KAMERA NAKLİYE
MAZOT (jeneratör için)

GÜN	ADET	BİRİM FİYAT	TUTAR
10			1,000
10			2,000
			650
			500
TOPLAM			4,150

8 -PRODÜKSİYON GİDERLERİ

MEKAN KİRALARI
YAKIT GİDERLERİ
GÜNLÜK GENEL GİDER
YEMEK

GÜN	ADET	BİRİM FİYAT	TUTAR
			1,000
			1,000
10			2,500
TOPLAM			4,500

9 -POST PRODÜKSİYON

EDİTÖR
JENERİK TASARIM
TELESİNE
FİLM TEMİZLEME
LABRATUVAR
ÖN KURGU
MONTAJ (OFF-LİNE)
MONTAJCI
MİXAJ
MÜZİK / ORKESTRA / VOKAL
FİLM BASKI

GÜN	ADET	BİRİM FİYAT	TUTAR
			2,500
			500
			400
			1,000
TOPLAM			4,400

EK 4. FİLM EKİBİ

Yaratıcı ve teknik ekip:

Yönetmen:	Özgür E. ARIK
Öykü:	Gökhan UĞUR
Senaryo:	Özgür E. ARIK
Görüntü:	Kaan Sarma
Ses:	Tugay Yılmaz
Işık:	Gökhan Yalçinkaya
Yönetmen Yardımcısı:	Merve Şanlı
Kurgu:	Özgür E. ARIK
Müzik:	Kenan İŞAN
Kamera:	Muhammed Akıncı
Kamera Asistanı:	Enis Güder
Ses Miksaj:	Sinan Demirtaş
Renk Düzeltme:	Fono Film
Set Fotoğrafları:	Mehmet Özer
Ulaşım:	Murat Şengül
Afiş Tasarımı:	Uğur Gökçeli

Oyuncular

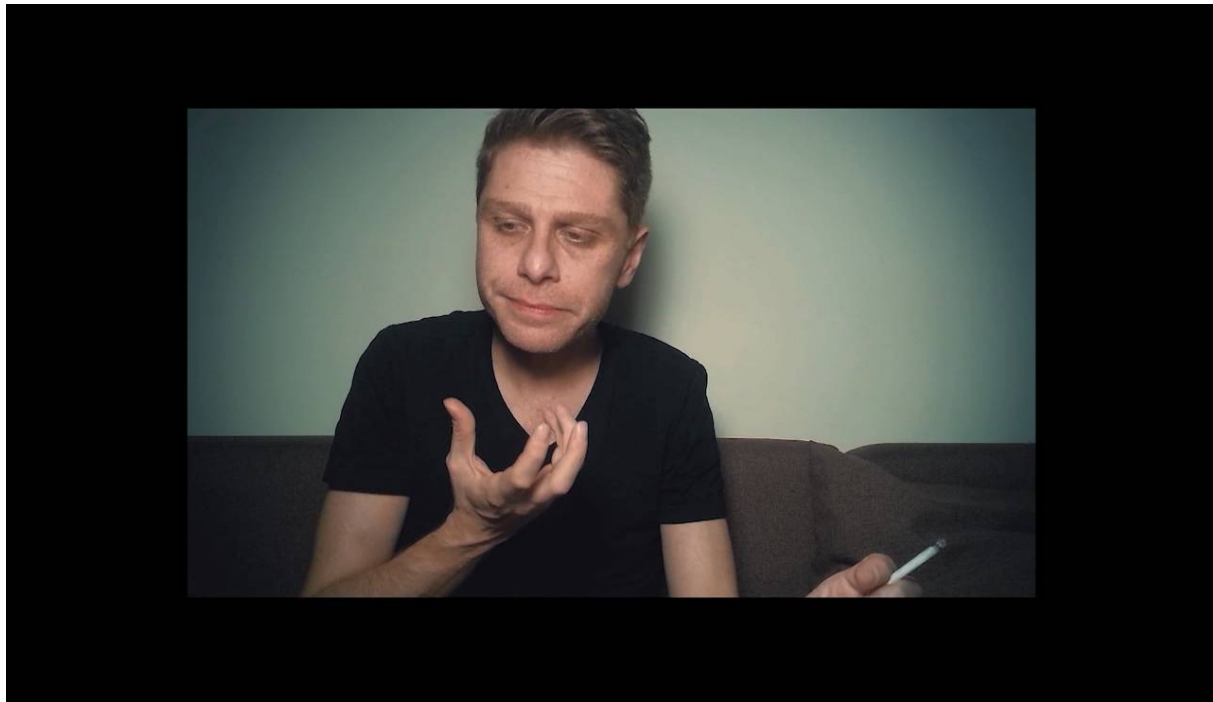
Mehmet	: Evren GÜLSEVEN
Cihan	: Can GÜLCÜR
Seval	: Deniz YILDIRIM
Kapıcı	: Mehmet KIRIK
Abla	: Ebru AKIN
Zihni Bey	: Çetin ÖZKAN
Burak	: Mehmet ALAGÜL
Kutay	: Cem Rohat BOZAN
Can	: Mete DERAN
Gözde	: Gülçin TAN
Ayşin	: Hande ACAREL
Demet	: Elisabeth Meltem DOĞAN
Şebnem	: Doğanay CİRELİ
Dr. Tülay	: Gürşen EREN
Süleyman	: Ziya ÇİÇEK
Barış	: Umut GÜLER

EK 5. SET FOTOĞRAFLARI

EK 6. FİLME AIT GÖRSELLER

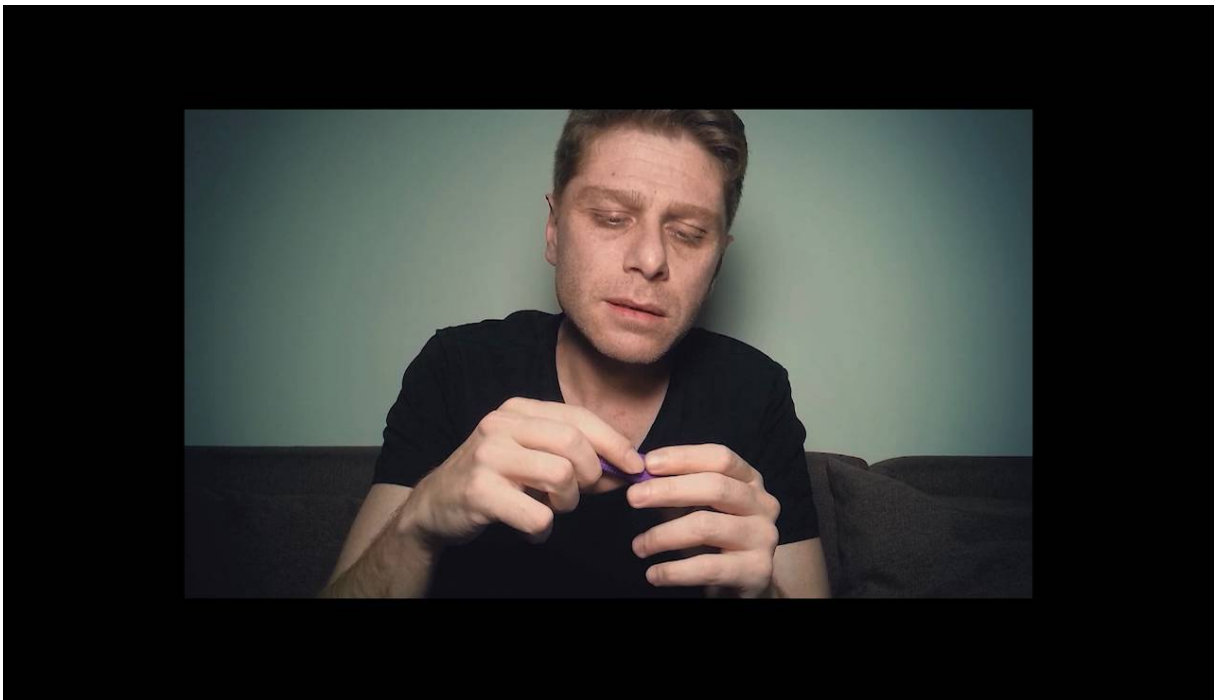

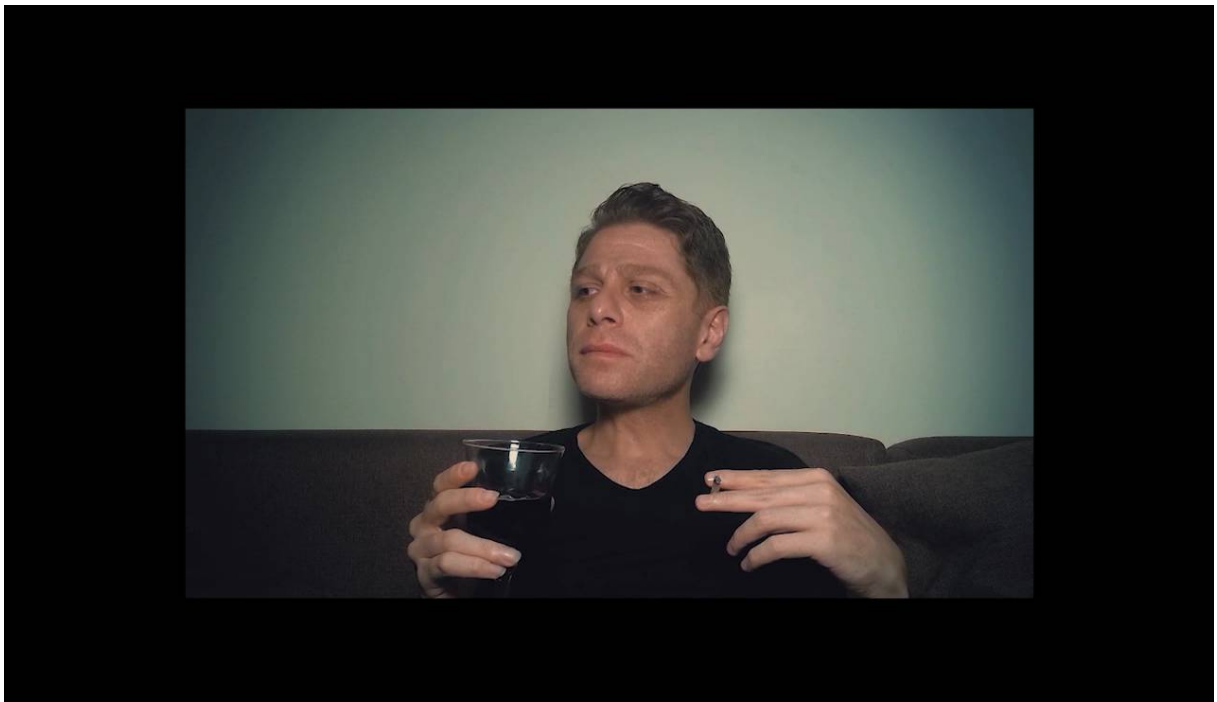

KAYNAKÇA

Kitaplar

Braverman, H. (2008). *Emek ve Tekelci Sermaye: Yirminci yüzyılda Çalışmanın Değersizleştirilmesi*. İstanbul: Kalkedon Yayınları.

Hobsbawm, E. (2012). *Sermaye Çağı: 1848-1875*. Ankara: Dost Kitapevi.

Kant, I. (1984). *Aydınlanma Nedir?* (çev: Nejat Bozkurt). İçinde: Bozkurt, N. (1984). *Seçilmiş Yazılar*. İstanbul: Remzi Kitapevi

Marks, K. (1997). *Kapital*. (çev: Alaattin Bilgi). Ankara: Sol Yayınları.

Marks, K. (1999). *Ücretli Emek ve Sermaye: Ücret, Fiyat ve Kâr*. İstanbul: İnter Yayınları.

Rousseau, J-J. (2007). *Melodi ve Müziksel Taklit İle İlişkisi İçinde Dillerin Kökeni Üstüne Deneme*. Ömer Albayrak (çev.), İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.

Rousseau, J. J. (2007). *Toplum Sözleşmesi*. Ali Timuçin (çev.), İstanbul: Bulut Yayınları.

Rousseau, J. J. (2010). *Emile Ya Da Eğitim Üzerine*. Yaşar Avunç (Çev.), İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.

Smith, A. (2010). *Milletlerin Zenginliği*. İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.

Sürelili Yayınlar

Brown, D. E. (1999). Human Nature and History. *History and Theory*, 1999, Cilt: 38, Sayı: 4, Jstor veri tabanı, (27.12.2008).

Frank, A.G. (1966). The Development of Underdevelopment. *Monthly Review Press*. Eylül. 4-17.